บทที่ 1
ความเป็นมาของปัญหา

ความเป็นมาของปัญหา

จังหวัดนครสวรรค์ เป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีเนื้อที่ทางการเกษตร (การปลูกข้าว) ประมาณครึ่งหนึ่งของเนื้อที่ทั้งหมด กล่าวคือ จังหวัดนครสวรรค์มีเนื้อที่ทั้งหมด 9,597.68 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 5,998.548 ไร่ มีประชากรทั้งหมด 306,088 หลังคาเรือน[1] และมีพื้นที่ทำนา 2.6-2.7 ล้านไร่ มีครัวเรือนชาวนาทำนาประมาณ 73,199 ครัวเรือน มีผลผลิตรวมข้าวนาปีและนาปรัง ประมาณ 4.7-8 ล้านตันต่อปี[2] อาจกล่าวได้ว่า จังหวัดนครสวรรค์ มีการผลิตข้าวได้มากอีกจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม ผลพวงจากการเร่งส่งเสริมการผลิตข้าว ทำให้จังหวัดนครสวรรค์ได้ประสบกับปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการปลูกข้าวหลายประการ อาทิ ต้นทุนการผลิตมีราคาสูงสืบเนื่องมาจากการใช้ปุ๋ย/สารเคมีซึ่งมีราคาแพงเพื่อเร่งพืชผลและการผลิตให้ทันตามความต้องการของตลาด อีกทั้งแรงงานเก็บเกี่ยวมีราคาค่าแรงที่สูง ในขณะที่ผลผลิตมีราคาตกต่ำ ซึ่งเกิดจากคุณภาพของผลผลิตที่ตกต่ำลง สาเหตุเกิดจากการขาดการบำรุง รักษาสภาพดิน ทำให้ดินเสื่อมสภาพ อีกทั้งการใช้ปุ๋ย/สารเคมีเร่งพืชผล ก็มีส่วนทำให้ดินมีสภาพเสื่อมโทรม นอกจากนั้น อีกปัญหาหนึ่งที่ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงคือ เมล็ดพันธุ์ที่ไม่สามารถเก็บไว้ได้นาน ทำให้ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์บ่อย ๆ

จากสภาพปัญหาดังกล่าว จึงได้มีการรวมกลุ่มกันระหว่างกลุ่มชาวนาและกลุ่มประชาคมนครสวรรค์ ได้ร่วมกันวิเคราะห์ถึงปัญหาที่เกิดและแสวงหาทางออกร่วมกัน พบว่า ชาวนาควรมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการผลิตข้าว จากการใช้สารเคมีมาเป็นการปลูกข้าวปลอดสารพิษแทน ซึ่งจะทำ

---

[1] สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดนครสวรรค์, ยุทธศาสตร์เกษตรจังหวัดนครสวรรค์, กรกฎาคม 2546. (น.4)

[2] สำนักงานเกษตรจังหวัดนครสวรรค์ กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, การผลิตข้าวของจังหวัดนครสวรรค์, มกราคม 2545. (น.3)

[3] รายงานการประชุมเวทีเรียนรู้ ณ สสม.นว. วันที่ 2 เดือน มกราคม พ.ศ. 2548

ให้ลดต้นทุนการผลิตและประชาชนที่บริโภคข้าวก็จะมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังนั้น จึงได้เกิดกิจกรรมที่หลากหลายจากหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐภาคเอกชนและภาคประชาชนมาร่วมสนับสนุน ผลการแลกเปลี่ยนสนับสนุนดังกล่าวทำให้กลุ่มชาวนาเกิดความรู้สึกที่จะร่วมกันเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อาทิ การจัดตั้งโรงเรียนชาวนา โดยจะมีการพัฒนาเป็นหลักสูตรการทำนาปลอดสารพิษ การพัฒนาพันธุ์ข้าว การปรับแปลงนา การปรับปรุงดิน การกำจัดวัชพืช การควบคุมศัตรูพืช การเก็บเกี่ยวฯ ซึ่งการจัดตั้งโรงเรียนชาวนาดังกล่าว กลุ่มชาวนาจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและการบริหารจัดการพื้นที่ของตนเอง ซึ่งจะทำให้เขาเหล่านั้นสามารถนำความรู้ที่ได้รับมาพัฒนาปรับปรุง ศึกษาต่อเนื่องเพื่อหาจุดเหมาะสมสำหรับพื้นที่ของตนเองต่อไป

การดำเนินงานที่ผ่านมาในปี 2548 เครือข่ายโรงเรียนชาวนาได้เสนอ โครงการแก้ไขปัญหาความยากจนของชาวนาทำนาต่อสำนักงานจังหวัดนครสวรรค์ เพื่อเป็นการทำงานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการทำงานในครั้งนี้เป็นการทำงานแบบบูรณาการร่วมระหว่างภาคีต่างๆ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ องค์การทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคองค์กรชุมชน ภายใต้การอำนวยการของผู้ว่าราชการจังหวัด เมื่อปี 2548 ด้วยกลยุทธ “เครือข่ายโรงเรียนชาวนา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดตั้งกลุ่มการเรียนรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนาในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ และเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับชาวนา ผู้นำชุมชน อบต. ภาคีต่างๆในการพัฒนาระบบคิดแนวทางใหม่ๆในการส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชาวนา อีกทั้งเป็นการระดมกำลังและบูรณาการชุดความรู้ของทุกภาคส่วน เพื่อการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ปรับระบบการผลิตข้าวของชาวนาจากระบบเคมีอันตรายสู่ระบบชาวนารมยั่งยืน ผลการดำเนินงานจากการสนับสนุนผู้ว่า CEO ทำให้เกิดเครือข่ายโรงเรียนชาวนาเกิดขึ้น จำนวน 30 โรงเรียนและมีการดำเนินงานต่อเนื่องในปี 2549 โดยการสนับสนุนงบประมาณจากอบจ. เกิดการขยายกลุ่มโรงเรียนชาวนาในปัจจุบันถึง 45 โรงเรียน

การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือเพื่อพัฒนากระบวนการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย ซึ่งมักเป็นเป้าหมายที่ยากและซับซ้อน เป็นการดำเนินการเพื่อให้การปฏิบัติงานมีการประยุกต์ใช้ความรู้อย่างเข้มข้น และทำให้งานมีผลสัมฤทธิ์สูงขึ้น โดยความรู้ที่นำมาประยุกต์ใช้ได้มาจากหลากหลายทาง ได้แก่ การ “คว้า” (Capture) มาจากภายนอกองค์การ การ “ควัก” เอามาจากองค์ความรู้ภายในองค์การ โดยที่อาจเป็น “ความรู้ในคน” (Tacit Knowledge) และ “ความรู้ในกระดาษ” (Explicit knowledge) และมีการประยุกต์ใช้ความรู้ในการทำงาน เครือข่ายโรงเรียนชาวนาได้มี

กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มชาวนาในหลายพื้นที่ทำให้เกิดชุดองค์ความรู้ใหม่เกิดขึ้นอย่างมากมาย หากแต่ยังไม่มีการศึกษากระบวนการจัดการความรู้ รวมทั้งสกัดความรู้ออกมาตีแผ่ต่อสาธารณะให้เกิดการเรียนรู้และขยายผลกันอย่างแพร่หลาย

การจัดการความรู้แพร่หลายในหมู่วงการ ธุรกิจ อุตสาหกรรม การศึกษา สุขภาพ แต่ยังมีไม่มากนักที่นำมาใช้กับการประกอบอาชีพทำนา คณะผู้ศึกษาจึงเห็นความสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาวิจัย เรื่อง การจัดการความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อเป็นการยกระดับความรู้และเสริมพลังกลุ่มชาวนาในการกำหนดวิธีการทำนาและร่วมกำหนดการค้าข้าวด้วยตนเอง อันจะนำไปสู่การพึ่งตนเองแบบระบบชาวนารมอย่างยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ในการทำนาของกลุ่มเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จ.นครสวรรค์ โดยมีประเด็นย่อยในการศึกษา ดังต่อไปนี้

1.1 เพื่อถอดบทเรียนกระบวนการเรียนรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จ.นครสวรรค์

1.2 เพื่อประยุกต์การจัดการความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จ.นครสวรรค์

1.3 เพื่อเป็นการจัดตลาดนัดความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จ.นครสวรรค์

1.4 เพื่อจัดทำชุดองค์ความรู้ในการทำนาของเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จ.นครสวรรค์

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตเนื้อหา

ศึกษากระบวนการการจัดการความรู้ ในเครือข่ายโรงเรียนชาวนา เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ขององค์กร และพัฒนาสู่การรวบรวมชุดองค์ความรู้ของเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์จากระดับพื้นที่เข้าสู่ศูนย์กลางการบริหารจัดการ

ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

ในการวิจัยการจัดการความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ใช้กลุ่มตัวอย่าง ในเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จำนวน 45 กลุ่มพื้นที่

ระยะเวลาดำเนินการ

1 ปี (ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2549 – ตุลาคม 2550)

รูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงกระบวนการจัดการความรู้ของเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จ.นครสวรรค์
2. เกิดกระบวนการการถอดบทเรียนการเรียนรู้เพื่อยกระดับความรู้ของเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ ทั้งเครือข่ายระดับกลุ่มพื้นที่และเครือข่ายระดับจังหวัด
3. ทราบถึงข้อมูล องค์ความรู้ที่นำไปประยุกต์ใช้พัฒนากลไกการจัดการความรู้ของเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จ.นครสวรรค์
4. เกิดชุดองค์ความรู้ของกระบวนการจัดการความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จ.นครสวรรค์
5. เกิดชุดองค์ความรู้จากการถอดบทเรียนจากกลุ่มโรงเรียนชาวนาต้นแบบ

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ Nakhon Sawan Rajabhat University

บทที่ 2
แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การจัดการความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ มีการศึกษาทฤษฎีและวรรณกรรมทีเกี่ยวข้องเพื่อค้นคว้าข้อมูลการจัดการความรู้ การถอดบทเรียน กระบวนการมีส่วนร่วม ฯลฯ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การจัดการความรู้และองค์กรการเรียนรู้
2. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
3. แนวคิดประชาสังคมและประชาคม
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การจัดการความรู้และองค์กรการเรียนรู้

ความเป็นองค์การเรียนรู้ (Learning Organization) และการจัดการความรู้ (Knowledge Management) เป็นเสมือน 2 หน้าของเหรียญเดียวกัน คืออาจมองว่าเป็นเรื่องเดียวกันก็ได้ มองว่าเป็นคนละเรื่องแต่เกี่ยวข้องกัน ส่งเสริมเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ก็ได้ ที่แน่ๆก็คือ ในการดำเนินการจัดการความรู้ จะต้องนำหลักการและวิธีการขององค์การเรียนรู้มาประยุกต์ใช้ และในการพัฒนาองค์การให้เป็นองค์การเรียนรู้ก็จะต้องนำเอาวิธีการจัดการความรู้มาประยุกต์ใช้

องค์การเรียนรู้คืออะไร

ตามตัวอักษร องค์การเรียนรู้คือองค์การที่มีความสามารถสูงต่อการรับรู้และเรียนรู้ ซึ่งหมายความว่า มีความไวในการเปิดรับ จับกระแส ของสภาพแวดล้อมขององค์การอยู่ตลอดเวลา มีความสามารถในการรับรู้การเปลี่ยนแปลง ทั้งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมภายนอก และ

ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงภายในองค์การ และเอาใจใส่ข้อมูลเหล่านั้น นำมาใช้ปรับตัวหรือเปลี่ยนแปลงตัวองค์การเอง

องค์การเรียนรู้มีการรับรู้และเรียนรู้ในทุกส่วนขององค์การ ไม่ใช่รับรู้และเรียนรู้เฉพาะในกลุ่มผู้บริหารระดับสูง แต่รับรู้และเรียนรู้ในทุกกลุ่มและทุกระดับของพนักงาน เมื่อมีการรับรู้และเรียนรู้ก็หมายความว่ามีการสร้างความรู้ขึ้นเองภายในองค์การได้ เป็นการโยงเข้าหากระบวนการจัดการความรู้

องค์การเรียนรู้มีผลผลิตอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่

1. **ผลสัมฤทธิ์ของงาน**สูง ในการมองผลสัมฤทธิ์ของงาน ควรมองที่องค์ประกอบ 4 ด้าน คือ (1) ผลงานตอบสนองหรือตรงตามความต้องการของลูกค้า (Responsiveness), (2) เป็นผลงานหรือกระบวนการทำงานที่มีนวัตกรรม (Innovation), (3) มีการสร้างขีดความสามารถขององค์การ และของพนักงาน Competency), และ (4) มีการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ (Efficiency) ซึ่งหมายความว่า Output สูง โดยที่ Input ต่ำ

2.เกิดการพัฒนาคน ซึ่งหมายถึงพนักงานเกิดการเรียนรู้ เพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์จากการทำงาน และเกิด2. ทักษะในการเรียนรู้ ที่เรียกว่าเป็น **บุคคลเรียนรู้** (Learning Person)

3.มีการพัฒนาความรู้ ทำให้ความรู้เพิ่มพูนขึ้นในองค์การ และในพนักงาน

4.องค์การมีศักยภาพสูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศักยภาพในการรับรู้และเรียนรู้อันนำไปสู่ศักยภาพในการปรับตัว หรือการเปลี่ยนแปลงตนเอง ซึ่งหมายถึง เป็นองค์การเรียนรู้นั่นเอง มีผู้ใช้คำในภาษาไทย ว่า "องค์การแห่งการเรียนรู้" แต่ผู้เขียนมีความเห็นว่า ควรใช้ "องค์การเรียนรู้" มากกว่า คือเน้นการเรียนรู้ขององค์การ ซึ่งประกอบด้วย การรับรู้ เรียนรู้ และปรับตัว ขององค์การ คือใน Learning organization ต้องมี Organization learning ถ้าใช้คำ "องค์การแห่งการเรียนรู้" อาจมีผู้เข้าใจผิดว่า สถาบันการศึกษาทั้งหลาย ต่างก็เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ทั้งสิ้น เพราะมีนักเรียนนักศึกษาเข้ามาเรียนรู้ เป็นกิจกรรมประจำขององค์การ แต่ในความเป็นจริง สถาบันการศึกษาส่วนใหญ่ในประเทศไทยไม่เป็นองค์การเรียนรู้ และครู อาจารย์ ส่วนใหญ่ก็ไม่เป็นบุคคลเรียนรู้

การจัดการความรู้คืออะไร

การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย ซึ่งมักเป็นเป้าหมายที่ยากและซับซ้อน และมักใช้เป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุผลสัมฤทธิ์ของ**งาน**ในลักษณะที่สูงส่ง ขอย้ำว่าการจัดการความรู้เป็น**เครื่องมือ** (Means) ไม่ใช่เป้าหมาย (End) การจัดการความรู้ไม่ใช่การเอาความรู้มา

จัดระบบ หรือจัดการเพื่อให้ผู้อื่นนำไปใช้ แต่เป็นการดำเนินการเพื่อให้การปฏิบัติงานมีการประยุกต์ใช้ความรู้อย่างเข้มข้น และทำให้งานมีผลสัมฤทธิ์สูงตามที่กล่าวข้างต้น โดยที่ความรู้ที่นำมาประยุกต์ใช้นั้น ได้มาจากหลากหลายทาง ได้แก่ การ "คว้า" (Capture) มาจากภายนอกองค์การ การ "ควัก" เอามาจากองค์ความรู้ภายในองค์การ โดยที่อาจเป็น "ความรู้ในคน" (Tacit knowledge) และ "ความรู้ในกระดาษ" (Explicit knowledge) ความรู้ดังกล่าวต้องนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมต่อกาละ เทศะ หรือบริบท ขององค์การ และเมื่อมีการประยุกต์ใช้ความรู้ในการทำงาน ก็มีการนำประสบการณ์จากการทำงานของพนักงานมาร่วมกัน "ตกผลึก" หรือกลั่นกรองเป็นความรู้ใหม่ นั่นคือในกระบวนการจัดการความรู้ จะมีการสร้างความรู้ ทั้งที่เป็นการสร้างความรู้ก่อนการปฏิบัติงาน สร้างความรู้ระหว่างปฏิบัติงาน และสร้างความรู้หลังจากงานสำเร็จหรือเสร็จสิ้น จะต้องมีกระบวนการดำเนินการให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพนักงานอย่างเข้มข้น ทำให้ความรู้ของบุคคลถูกปรับไปเป็นความรู้ขององค์การ มีการจัดเก็บความรู้ขององค์การให้อยู่ในสภาพที่ค้นหามาใช้งานได้ง่าย ที่เรียกว่า "การจัดการความรู้แบบฉับพลัน" (Just in Time Knowledge Management)

การจัดการความรู้เป็น**กระบวนการ** (Process) ที่ดำเนินการร่วมกันโดยผู้ปฏิบัติงานในองค์กรหรือหน่วยงานย่อยขององค์กร เพื่อสร้างและใช้ความรู้ในการทำงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ดีขึ้นกว่าเดิม

การจัดการความรู้ในความหมายนี้จึง**เป็นกิจกรรมของผู้ปฏิบัติงาน** ไม่ใช่กิจกรรมของนักวิชาการหรือนักทฤษฎี แต่นักวิชาการหรือนักทฤษฎีอาจเป็นประโยชน์ในฐานะแหล่งความรู้ (Resource person) หรือผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการความรู้

การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เป็นวงจรต่อเนื่อง เกิดการพัฒนางานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เป้าหมายคือ การพัฒนางานและพัฒนาคน โดยมีความรู้เป็นเครื่องมือ มีกระบวนการจัดการความรู้เป็นเครื่องมือ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การจัดการความรู้เป็น "การเดินทาง" (Journey) ไม่ใช่ "จุดสิ้นสุด" (Destination) ของการเดินทาง

ความรู้ 2 ยุค

ความรู้ที่เราคุ้นเคยกันเป็น “ความรู้ยุคที่ 1” แต่ความรู้ที่เน้นในเรื่องการจัดการความรู้เป็น “ความรู้ยุคที่ 2”

ความรู้ยุคที่ 1 เป็นความรู้ที่สร้างขึ้นโดยนักวิชาการ มีความเป็นวิทยาศาสตร์ เน้นความเป็นเหตุผล พิสูจน์ได้โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์หรือวิชาการ มีการจำแนกแยกแยะเป็นความรู้เฉพาะสาขาวิชาการ เป็นความรู้ที่เน้นความลึก ความเป็นวิชาการเฉพาะด้าน (Specialization) เน้นความรู้ในกระดาษ (Explicit knowledge)

ความรู้ยุคที่ 2 เป็นความรู้ที่ผูกพันอยู่กับงานหรือกิจกรรมของบุคคลและองค์การ เป็นความรู้ที่ใช้งานและสร้างขึ้นโดยผู้ปฏิบัติงานหรือกลุ่มผู้ปฏิบัติงานเอง โดยอาจสร้างขึ้นจากการเลือกเอาความรู้เชิงทฤษฎีหรือความรู้จากภายนอกมาปรับแต่งเพื่อการใช้งาน หรือสร้างขึ้นโดยตรงจากประสบการณ์ในการทำงาน ความรู้เหล่านี้มีลักษณะบูรณาการและมีความจำเพาะต่อบริบทของงาน กลุ่มผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงานและองค์การนั้น ๆ ความรู้ยุคที่ 2 เน้นความรู้ในคน (Tacit knowledge)

เป้าหมายของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้มีเป้าหมาย 3 ประการใหญ่ ๆ ได้แก่

(1) เพื่อพัฒนางาน ให้มีคุณภาพและผลสัมฤทธิ์ยิ่งขึ้น

(2) เพื่อการพัฒนาคน คือ พัฒนาผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งในที่นี้คือ พนักงานทุกระดับ แต่ที่จะได้ประโยชน์มากที่สุดคือ พนักงานชั้นผู้น้อย และระดับกลาง

(3) เพื่อการพัฒนา “ฐานความรู้” ขององค์การหรือหน่วยงาน เป็นการเพิ่มพูนทุนความรู้หรือทุนปัญญาขององค์การ ซึ่งจะช่วยทำให้องค์การมีศักยภาพในการฟันฝ่าความยากลำบากหรือความไม่แน่นอนในอนาคตได้ดีขึ้น

ความรู้คืออะไร

เป็นการยากมากที่จะให้นิยามคำว่า “ความรู้” ด้วยถ้อยคำสั้น ๆ ยิ่งในความหมายที่ใช้ในศาสตร์ด้านการจัดการความรู้ คำว่า “ความรู้” ยิ่งมีความหมายหลายนัย และหลายมิติ

- ความรู้คือ สิ่งที่เมื่อนำไปใช้ จะไม่หมดหรือสึกหรอ แต่จะยิ่งงอกเงยหรืองอกงามขึ้น
- ความรู้คือ สารสนเทศที่นำไปสู่การปฏิบัติ
- ความรู้เป็นสิ่งที่คาดเดาไม่ได้
- ความรู้เกิดขึ้น ณ จุดที่ต้องการใช้ความรู้นั้น
- ความรู้เป็นสิ่งที่ขึ้นกับบริบทและกระตุ้นให้เกิดขึ้นโดยความต้องการ

ในยุคแรก ๆ ของการพัฒนาศาสตร์ด้านการจัดการความรู้ มองว่า**ความรู้**มาจากการจัดระบบและตีความ**สารสนเทศ** (Information) ตามบริบท และสารสนเทศก็มาจากการประมวล**ข้อมูล** (Data) ความรู้จะไม่มีประโยชน์ถ้าไม่นำไปสู่การกระทำหรือการตัดสินใจ

ในการจัดการสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคแห่งสังคมที่ใช้ความรู้เป็นฐาน (Knowledge-based society) มองความรู้ว่าเป็นทุนปัญญา หรือทุนความรู้สำหรับใช้สร้างคุณค่าและมูลค่า (Value)

การจัดการความรู้เป็นกระบวนการนำทุนปัญญาไปสร้างคุณค่าและมูลค่า ซึ่งอาจเป็นมูลค่าทางธุรกิจหรือคุณค่าทางสังคมก็ได้

เพื่อความเข้าใจความหมายของคำว่า “ความรู้” ให้ลึกซึ้งขึ้น ขอนำเสนอความรู้ 4 ระดับ คือ know-what, know-how, know-why, และ care-why

Know-what เป็นความรู้เชิงทฤษฎีล้วน ๆ เปรียบเสมือนความรู้ของผู้จบปริญญาตรีมาหมาด ๆ เมื่อนำความรู้เหล่านี้ไปใช้งาน ก็จะได้ผลบ้าง ไม่ได้ผลบ้าง

Know-how เป็นความรู้ที่มีทั้งเชิงทฤษฎี และเชิงบริบท เปรียบเสมือนความรู้ของผู้จบปริญญาและมีประสบการณ์การทำงานระยะหนึ่ง เช่น 2-3 ปี ก็จะมีความรู้ในลักษณะที่รู้จักปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมหรือบริบท

Know-why เป็นความรู้ในระดับที่อธิบายเหตุผลได้ ว่าทำไมความรู้นั้น ๆ จึงใช้ได้ผลในบริบทหนึ่ง แต่ใช้ไม่ได้ผลในอีกบริบทหนึ่ง

Care-why เป็นความรู้ในระดับคุณค่า ความเชื่อ ซึ่งจะเป็นแรงขับดันมาจากภายในจิตใจ ให้ต้องกระทำสิ่งนั้น ๆ เมื่อเผชิญสถานการณ์

ท่านผู้อ่านอาจนึกถึงความรู้อื่น ๆ เช่น Know-who, Know-where, Know-when แต่จะไม่กล่าวถึง ณ ที่นี้

เกลียวความรู้ SECI

เกลียวความรู้ SECI ที่เสนอโดยโนนากะและทาเกอุจิ เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการยกระดับความรู้ และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ โดยเริ่มจาก Socialization คือ การจัดให้คนมามีปฏิสัมพันธ์ (Socialize) กันในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ในคน (Tacit knowledge) หรือประสบการณ์ ตามมาด้วย Externalization ซึ่งเป็นกระบวนการสื่อความรู้จากประสบการณ์ในการทำงานออกมาเป็นภาษาพูดหรือภาษาเขียน เท่ากับเป็นการเปลี่ยนความรู้ในคน ออกมาเป็นความรู้ในกระดาษ (Explicit knowledge) หรือความรู้ที่เข้ารหัส (Codified knowledge) ซึ่งเป็นความรู้ที่สามารถแลกเปลี่ยนกันได้โดยง่ายผ่านวิธีการด้านเทคโนโลยีสื่อสารและสารสนเทศ กระบวนการผนวกรวมหรือสังเคราะห์ความรู้ในกระดาษเข้าด้วยกันเรียกว่า Combination ก็จะได้ความรู้ในกระดาษที่กว้างขวางและลึกซึ้งขึ้น กระบวนการสุดท้ายในวงจร SECI คือ Internalization ซึ่งเป็นการ “จารึก” ความรู้ในกระดาษไปเป็นความรู้ที่ฝังลึกในตัวคน หรือฝังเข้าไปในผลิตภัณฑ์หรือกระบวนการทำงาน ซึ่งผลิตภัณฑ์หรือกระบวนการนี้จะไปสัมพันธ์กับลูกค้าหรือผู้ใช้ผลิตภัณฑ์ และเกิด “ข้อมูล” ความพึง

พอใจหรือประสบการณ์ในการใช้ผลิตภัณฑ์หรือใช้กระบวนการทำงานนั้น เป็นข้อมูลใหม่หรือเพิ่มเติมเข้ามาในกระบวนการจัดการความรู้ ยกระดับเกลียวความรู้ขึ้นไปอีก วงจร SECI จะดำเนินการต่อเนื่องเรื่อยไปไม่มีสิ้นสุด

นอกเหนือจากเกลียว SECI แล้ว ยังมีเกลียวความรู้ (Knowledge spiral) ที่ช่วยยกระดับ (Cross-leveling) ความรู้อีกหลายแบบ เช่น เกลียวความรู้ข้ามระดับพนักงานระดับล่าง-พนักงานระดับกลาง-ผู้บริหารระดับสูง, เกลียวความรู้ข้ามระดับหน่วยงานย่อย, เกลียวความรู้ผ่านจตุรภาค (4 quadrants) ในหัวข้อจตุรภาคแห่งการจัดการความรู้, และเกลียวความรู้ข้ามชั้นขององค์การแบบ “พหุบาท” (Hypertext) ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

ความรู้ 5 กลุ่ม

ในตอนที่แล้วได้กล่าวถึงความรู้ 2 กลุ่ม คือ ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit หรือ Codified knowledge) ซึ่งเป็นตระกูล "ความรู้ในกระดาษ" กับความรู้ฝังลึก (Tacit knowledge) ซึ่งเป็นตระกูล "ความรู้ในคน" David Snowden แห่งศูนย์พัฒนาศาสตร์ด้านการจัดการความรู้ชื่อ Cynefin Centre (Cynefin อ่านว่า คูเนฟวิน) ของบริษัทไอ บี เอ็ม ได้เสนอให้จำแนกความรู้ออกเป็น 5 กลุ่มคือ

- **Artifact** หมายถึง วัตถุซึ่งห่อหุ้มความรู้หรือเทคโนโลยีไว้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง มีความรู้ฝังอยู่ภายใน
- **Skills** หมายถึง ทักษะในการปฏิบัติงานหรือกระทำกิจการต่าง ๆ อันเป็นผลจากการได้ฝึกทำหรือทำงานจนเกิดเป็นทักษะ
- **Heuristics** หมายถึง กฎแห่งสามัญสำนึก หรือเหตุผลพื้น ๆ ทั่ว ๆ ไป
- **Experience** หมายถึง ประสบการณ์จากการได้ผ่านงานหรือกิจการเช่นนั้นมาก่อน
- **Talent** หรือ Natural talent หมายถึง พรสวรรค์ อันเป็นความสามารถพิเศษเฉพาะตัวที่มีมาแต่กำเนิด

คุณสมบัติทั้ง 5 กลุ่มนี้ถือเป็นความรู้ทั้งสิ้น และจะต้องรู้จักนำมาใช้ประโยชน์ในกระบวนการจัดการความรู้ เมื่อนำอักษรตัวหน้าของคำทั้ง 5 มาเรียงกันเข้าจะได้เป็น ASHET หรือ ASHEN ความรู้กลุ่มที่อยู่ค่อนไปทางข้างบน จะมีลักษณะ “ชัดแจ้ง” (Explicit) มากกว่า สามารถหยิบฉวยมาใช้โดยตรงได้ง่ายกว่า ส่วนกลุ่มที่อยู่ค่อนมาทางข้างล่าง จะมีลักษณะ “ฝังลึก” (Tacit) มากกว่า แลกเปลี่ยนได้ยากยิ่งพรสวรรค์จะยิ่งแลกเปลี่ยนไม่ได้เลย จะสังเกตเห็นว่าในความรู้ 5 กลุ่มนี้ เป็นพรสวรรค์ 1 กลุ่ม และเป็นพรแสวง 4 กลุ่ม

หลักการ 4 ประการของการจัดการความรู้

หลักการสำคัญ 4 ประการได้แก่

1. ให้คนหลากหลายทักษะ หลากหลายวิธีคิด ทำงานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์

การจัดการความรู้ที่มีพลังต้องทำโดยคนที่มีพื้นฐานแตกต่างกัน มีความเชื่อหรือวิธีคิดแตกต่างกัน (แต่มีจุดรวมพลังคือ มีเป้าหมายอยู่ที่งานด้วยกัน) ถ้ากลุ่มที่ดำเนินการจัดการความรู้ประกอบด้วยคนที่คิดเหมือน ๆกัน การจัดการความรู้จะไม่มีพลัง

ในการจัดการความรู้ ความแตกต่างหลากหลาย (Heterogeneity) มีคุณค่ามากกว่าความเหมือน (Homogeneity)

2. ร่วมกันพัฒนาวิธีทำงานในรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อบรรลุประสิทธิผลที่กำหนดไว้ หรือฝันว่าจะได้ ในการจัดการสมัยใหม่ ประสิทธิผลประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการคือ

- การตอบสนองความต้องการ (Responsiveness) ซึ่งอาจเป็นความต้องการของลูกค้า ความต้องการของสังคม หรือความต้องการที่กำหนดโดยผู้บริหารองค์การ
- นวัตกรรม (Innovation) ซึ่งอาจเป็นนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ หรือวิธีการใหม่ ๆ ก็ได้
- ขีดความสามารถ (Competency) ของพนักงาน และขององค์การ
- ประสิทธิภาพ (Efficiency) ในการทำงาน

3. ทดลองและเรียนรู้ เนื่องจากกิจกรรมการจัดการความรู้เป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ ซึ่งหมายความว่าต้องคิดแบบ “หลุดโลก” จึงต้องมีวิธีดึงกลับมาสู่ความเป็นจริงในโลก หรือในสังคมโดยการทดลองทำเพียงน้อย ๆ ซึ่งถ้าล้มเหลวก็ก่อผลเสียหายไม่มากนัก ถ้าได้ผลไม่ดีก็ยกเลิกความคิดนั้น ถ้าได้ผลดีจึงขยายการทดลองเป็นทำมากขึ้น จนในที่สุดขยายเป็นวิธีทำงานแบบใหม่ หรือได้ Best practice ใหม่นั่นเอง

4. นำเข้าความรู้จากภายนอกอย่างเหมาะสม โดยต้องถือว่าความรู้จากภายนอกยังเป็นความรู้ที่ยัง “ดิบ” อยู่ ต้องเอามาทำให้ “สุก” ให้พร้อมใช้ในบริบทของเรา โดยการเติมความรู้เชิงบริบทลงไป

การจัดการความรู้เป็นทักษะ ไม่ทำ-ไม่รู้

มีคนจำนวนไม่น้อย ที่เฝ้าหาทางเรียนรู้เรื่องการจัดการความรู้ ด้วยการอ่านหนังสือหรือฟัง “ผู้รู้” บรรยาย การกระทำเช่นนั้นจะไม่มีทางช่วยให้รู้จักการจัดการความรู้ได้เลย เนื่องจากการจัดการ

เป็นทักษะ (Skill) ไม่ใช่ความรู้เชิงทฤษฎี หรือกล่าวให้ชัดเจนขึ้น การจัดการความรู้มีส่วนที่เป็นทักษะสิบส่วน และส่วนที่เป็นทฤษฎีเพียงส่วนเดียว (คล้ายพุทธศาสนา) การเรียนรู้โดยการท่องทฤษฎีจึงแทบจะไม่มีประโยชน์ ต้องลงมือทำ จึงจะทำเป็นและเกิดความรู้ความเข้าใจ

วิธีการจัดการความรู้อย่างง่าย

คำแนะนำสำหรับการจัดการความรู้ คืออย่าจด ๆ จ้อง ๆ หรือมัวแต่อ่านตำราหรือฟังการบรรยายของ “คุรุ” ด้านการจัดการความรู้ ให้ปรึกษาหารือกันเพื่อลงมือทำ หาที่ปรึกษาด้านการลงมือทำมาช่วยเหลือ โดยให้เริ่มทำในกลุ่มเล็ก ๆ ไปก่อน ใช้วิธีการง่าย ๆ ก่อน แล้วจึงค่อย ๆ ขยายไปใช้วิธีการที่ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

คำหลัก คือ **“การแลกเปลี่ยนเรียนรู้”** (Knowledge Sharing) ระหว่างกัน ผ่านการทำงานร่วมกัน

วิธีการใดก็ตามที่มีเป้าหมายพัฒนางานของกลุ่มหรือของตน ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์หรือความรู้ที่เกิดจากการทำงาน ถือเป็นการจัดการความรู้ทั้งสิ้น

วิธีการจัดการความรู้มีเป็นร้อยวิธี ไม่ควรเน้นใช้วิธีการที่ซื่อไพเราะโก้เก๋ หรือใช้เทคโนโลยียาก ๆ ควรเน้นความง่ายและเรียบง่ายในช่วงเริ่มต้น แล้วค่อย ๆ ใช้วิธีการที่ยากหรือซับซ้อนขึ้นตามความจำเป็น

ในที่นี้จะแนะนำวิธีการจัดการความรู้อย่างง่าย 3 วิธีการคือ

1. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากวิธีการทำงานแบบ Best Practice
2. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน “ชุมชนนักปฏิบัติ” (Community of Practice, CoP)
3. วงจรแลกเปลี่ยนเรียนรู้ยกกำลังสาม บวก คว้า

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากวิธีทำงานแบบยอดเยี่ยม (Best Practices)

วิธีทำงานแบบยอดเยี่ยม คือ วิธีทำงานที่เกิดผลงานในลักษณะที่น่าภูมิใจ น่าชื่นชม ผลสัมฤทธิ์สูง ประสิทธิภาพสูง หรือคุณภาพสูง โปรดสังเกตว่า คำ Best practices เป็นพหูพจน์ มีตัว S อยู่ด้วย ซึ่งหมายความว่าวิธีทำงานแบบยอดเยี่ยมนี้ มีหลายวิธี

ในองค์การขนาดใหญ่ ควรนำวิธีการทำงาน และประสบการณ์การทำงานโดยวิธีการที่เป็น Best practices เขียนเป็นเอกสารขึ้นไว้บน Intranet หรือ Website ขององค์การให้พนักงานใช้ Password เข้ามาดูได้ตลอดเวลา จะช่วยอำนวยความสะดวกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของพนักงาน และยิ่งกว่านั้น ต้องส่งเสริมให้มีการพัฒนา Best practices ใหม่ขึ้นให้เป็นวิธีการที่ดีกว่าเดิม เป็นวงจรเรื่อยไปไม่สิ้นสุด

การที่ชาวบ้านที่ต้องการรวมตัวกันแก้ปัญหาน้ำในแม่น้ำพอง (จังหวัดขอนแก่น) เน่าเสีย ร่วมกันเดินทางไปดูงานวิธีการแก้ปัญหาทำนองเดียวกันที่จังหวัดน่าน ก็เป็นการไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้จาก Best practices ในการแก้ปัญหาน้ำในแม่น้ำเน่าเสีย โดยเลือกว่าวิธีการของจังหวัดน่านเป็น Best practices

การที่สถาบันพัฒนาและรับรองคุณภาพโรงพยาบาล (พรพ.), ร่วมกับศูนย์ประสานงานพัฒนาและรับรองคุณภาพโรงพยาบาล, และสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) ร่วมกันจัดประชุมนำเสนอผลงานกลุ่มสร้างสรรค์งานในโรงพยาบาล ที่ขอนแก่น เชียงใหม่ และสงขลา ในช่วงเดือนธันวาคม 2546 และมกราคม 2547 เป็นการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้จาก Best practices

การจัดการความรู้โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีทำงานแบบยอดเยี่ยม ตั้งอยู่บนฐานความเชื่อที่สำคัญ 2 ประการ คือ (1) วิธีทำงานแบบยอดเยี่ยมมีอยู่แล้วโดยทั่วไป ทั้งภายในองค์การ และภายนอกองค์การ ควรเสาะแสวงหามาปรับใช้ จะช่วยลดเวลา ลดความเหนื่อยยาก และลดค่าใช้จ่าย ในการสร้างความรู้ขึ้นใช้เอง (2) วิธีทำงานแบบยอดเยี่ยม มีได้หลากหลายวิธี และสามารถพัฒนาวิธีทำงานแบบยอดเยี่ยมใหม่ขึ้นได้เสมอ ตามบริบทขององค์การที่แตกต่างกัน

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการทำกิจกรรม "ชุมชนนักปฏิบัติ"

ชุมชนนักปฏิบัติ(Community of Practice, CoP) อาจเป็นชุมชนที่สนใจปัญหาเดียวกัน เช่น CoP เรื่องการดูแลผู้ป่วยโรคเบาหวานที่กำลังจัดตั้งขึ้นโดยสถาบันพัฒนาและรับรองคุณภาพโรงพยาบาล (พรพ.) ร่วมกับศูนย์ความรู้แห่งชาติ (Thailand Knowledge Center, TKC) หรืออาจเป็นชุมชนที่สนใจชุดความรู้ (Knowledge domain) ชุดเดียวกัน แต่ทำงานอยู่ในต่างหน้าที่ เผชิญปัญหาคนละปัญหา เช่น CoP เรื่อง การประหยัดพลังงานไฟฟ้า อาจมีสมาชิกมาจากโรงงานอุตสาหกรรม หน่วยราชการขนาดใหญ่ และโรงพยาบาล เป็นต้น

วิธีการแลกเปลี่ยนที่โลว์เทคที่สุด คือนัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ เช่น ทุกวันศุกร์ 12.00-13.00 น. เอาอาหารเที่ยงมารับประทานร่วมกัน และมีคนมาเล่าประสบการณ์ของตน 2 คน เป็นเครื่องมือเริ่มประเด็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ในภาคอีสาน มีการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านและภาคีเครือข่ายทุกเดือน เวียนสถานที่ประชุมและผลัดกันเป็นเจ้าภาพ เป็นตัวอย่างของ CoP ภาคชาวบ้าน เป็น CoP ด้านเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมนี้มี นพ.อภิสิทธิ์-พญ.ทานทิพย์ ธำรงวรางกูร แห่งโรงพยาบาลอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น เป็นผู้ประสานงาน

CoP ในบริษัท และองค์การในภาคทันสมัย มักใช้เทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศเป็นเครื่องมือของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คือใช้ "พื้นที่เสมือน" เป็นพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เนื่องจากมีความสะดวกรวดเร็วและประหยัดกว่า แต่การมีปฏิสัมพันธ์แบบ "พบหน้าเห็นตัว" กัน บนพื้นที่จริง มีพลังมากกว่ากันอย่างมากมาย ดังนั้นจึงควรพิจารณาจัดการ CoP แบบผสม ทั้งบนพื้นที่เสมือน และบนพื้นที่จริง โดยมี "ผู้ประสานงาน" (coordinator) หรือ "ผู้อำนวยความสะดวก" (facilitator) คอยกระตุ้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ยกระดับความรู้ และจัดเก็บความรู้เข้าคลังความรู้เพื่อให้ใช้งานได้สะดวก ซึ่งจะทำให้สมาชิกของ CoP เห็นคุณค่าของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน CoP ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา เกิดการเป็น "ชุมชน" ที่เข้มแข็ง

เคล็ดลับการจัดการความรู้

เคล็ดลับที่ 1 ได้กล่าวไว้แล้ว ได้แก่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing)

เคล็ดลับที่ 2 ก็ได้กล่าวแล้วเช่นกัน ได้แก่ การหมุนเกลียวความรู้ (Knowledge Spiral) เพื่อยกระดับความรู้ของกลุ่ม หรือขององค์การ

เคล็ดลับที่ 3 ทำให้ความรู้ของบุคคล เป็นหนึ่งเดียวกับความรู้ขององค์การ

เคล็ดลับที่ 4 การยกระดับความรู้โดยเคลื่อนความรู้ข้ามแดนได้แก่ (1) ข้ามแดนตระกูลความรู้ คือข้ามไปมาระหว่างความรู้ในคนกับความรู้ในกระดาษ (2) ข้ามแดนบุคคล ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคน โดยเฉพาะระหว่างคนที่มีมุมมองหรือวิธีคิดต่างกัน (3) ข้ามแดนหน่วยงานภายในองค์กร หรือถ้าไม่ติดปัญหาการรักษาความลับ การข้ามแดนออกไปนอกองค์กรจะยิ่งช่วยยกระดับความรู้ (4) ข้ามแดนระดับความรับผิดชอบในองค์กร ได้แก่ ข้ามแดนระหว่างพนักงานระดับปฏิบัติการ-ผู้บริหารระดับกลาง-ผู้บริหารระดับสูง วนกลับไปกลับมา และ (5) ข้ามแดนรูปแบบการทำงาน ได้แก่

รูปแบบการทำงานที่เน้นกฎระเบียบและการบังคับบัญชา (Bureaucracy) กับรูปแบบการทำงานที่เน้นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Project team)

ผลของการจัดการความรู้

ผลของการจัดการความรู้มีอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่

1. **ผลสัมฤทธิ์ของงาน** เกิดผลสำเร็จในระดับดีมาก ขึ้นไปถึงขั้นน่าภาคภูมิใจ หรือระดับนวัตกรรม
2. **พนักงาน** เกิดการพัฒนา การเรียนรู้ เกิดความมั่นใจตนเอง เกิดความเป็นชุมชนในหมู่ผู้ร่วมงาน เป็นบุคคลเรียนรู้
3. **ความรู้**ของบุคคล และขององค์การได้รับการยกระดับ มีการสั่งสมและจัดระบบให้ “พร้อมใช้”
4. **องค์การ**หรือหน่วยงาน มีสภาพเป็นองค์การเรียนรู้

การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือระดมความรู้ในคน (Tacit knowledge) และความรู้ในกระดาษ (Explicit knowledge) ทั้งที่เป็นความรู้จากภายนอก และความรู้ของกลุ่มผู้ร่วมงาน เอามาใช้งาน และยกระดับความรู้ของบุคคล ของกลุ่มผู้ร่วมงาน และขององค์การ ทำให้งานมีผลสัมฤทธิ์สูงส่ง พนักงานเป็นบุคคลเรียนรู้ และองค์การเป็นองค์การเรียนรู้ การจัดการความรู้เป็นทักษะสิบส่วน เป็นความรู้เชิงทฤษฎีเพียงส่วนเดียว การจัดการความรู้จึงอยู่ในลักษณะ “ไม่ทำ - ไม่รู้"

องค์การเรียนรู้

รูปแบบของการบริหารจัดการ และศาสตร์ว่าด้วยการจัดการ มีการเคลื่อนตัว วิวัฒนาการไปตามยุคสมัย และมีความซับซ้อนมากขึ้น ใช้หลายทฤษฎีหรือหลักการประกอบกัน ศาสตร์ที่ทันสมัยที่สุดในด้านการจัดการเป็นเรื่องขององค์การแห่งการเรียนรู้ หรือองค์การแห่งความซับซ้อนและปรับตัว

องค์การเรียนรู้คืออะไร

องค์การเรียนรู้ (Learning Organization) เป็นองค์การที่ทำงานผลิตผลงานไปพร้อม ๆ กับเกิดการเรียนรู้ สั่งสมความรู้ และสร้างความรู้จากประสบการณ์ในการทำงาน พัฒนาวิธีทำงานและระบบงานขององค์การไปพร้อม ๆ กัน

ผลลัพธ์ (Output) ขององค์การเรียนรู้ คือ **ผลงาน**ตามภารกิจที่กำหนด การสร้างศาสตร์หรือสร้างความรู้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติภารกิจขององค์การนั้น รวมทั้งการ**สร้างคน** อันได้แก่ ผู้ที่

ปฏิบัติงานอยู่ในองค์การ หรือมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับองค์การ จะเกิดการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยอาศัยการทำงานเป็นฐาน

องค์การเรียนรู้ จะมีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic) มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของพัฒนาการด้านต่าง ๆ คล้ายมีชีวิต มีผลงานดีขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งในด้านคุณภาพ ประสิทธิภาพ และการสร้างนวัตกรรม (Innovation) รวมทั้งมีบุคลิกขององค์การ ในลักษณะที่เรียกว่า วัฒนธรรมองค์การ (Corporate Culture) ที่ผู้เกี่ยวข้องสัมพันธ์สามารถรู้สึกได้

ในองค์การเรียนรู้มีการสร้างศาสตร์ หรือความรู้ ที่หลากหลาย ทั้งที่เกี่ยวกับงานที่เป็นเนื้องานขององค์การนั้น, ศาสตร์ด้านการจัดการ, ศาสตร์ด้านองค์การเรียนรู้, ศาสตร์เกี่ยวกับบุคคลเรียนรู้ เป็นต้น โดยอาจร่วมมือกับหน่วยงานวิชาการหรือองค์การเรียนรู้อื่น ๆ เพื่อการสร้างศาสตร์เหล่านี้บนฐานวัฒนธรรมและเศรษฐกิจไทย

การสร้างคน เพื่อให้มีความรู้และทักษะอันเกี่ยวกับงานขององค์การและมีเจตคติ โลกทัศน์ วิธีคิด ค่านิยม ในลักษณะของ “บุคคลเรียนรู้” (Learning Person) รวมทั้งมีทักษะของการเป็นบุคคลเรียนรู้

องค์การเรียนรู้ เป็นองค์การที่ “ประหยัดพลังงาน” เพราะมีความสามารถในการ “รวมพลังภายใน” (องค์การ) และดึงดูดพลังจากภายนอก (องค์การ) เข้ามาใช้ในการสร้างผลลัพธ์ขององค์การ

- องค์การแห่งการเรียนรู้ พัฒนาสร้างสรรค์องค์การโดยการผลิตผลงาน สร้างศาสตร์ และสร้างคน
- องค์การแห่งการเรียนรู้ มีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกองค์การอย่างชาญฉลาด
- องค์การแห่งการเรียนรู้ มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากการกระทำ (Interactive learning through action) ทั้งในหมู่บุคลากร และระหว่างองค์การกับภายนอก

แม่น้ำสองสายมาบรรจบกัน

ศาสตร์อันว่าด้วยองค์การเรียนรู้ พัฒนามาจาก 2 ทาง คือ สายวิชาการ กับสายประสบการณ์ มาบรรจบกันเป็นศาสตร์ว่าด้วยองค์การเรียนรู้ในปัจจุบัน

ในสายวิชาการ กล่าวได้ว่า **Peter M.Senge** ผู้ก่อตั้งและผู้อำนวยการของ Center for Organizational Learning แห่ง MIT Sloan School of Management เป็นผู้นำในศาสตร์ด้านนี้ Peter Senge ได้เขียนหนังสือ The Fifth Discipline : The Art and Practice of the Learning Organization ออกพิมพ์จำหน่ายในปี ค.ศ.1990 เป็นหนังสือติดอันดับขายดีในสหรัฐอเมริกา เป็นที่แพร่หลายทั่วโลก และมีการแปลเป็นฉบับภาษาอื่น ๆ มากมาย หลังจากนั้น Peter Senge และคณะได้ตีพิมพ์หนังสือออกมา

อีก 3 เล่ม เพื่อช่วยแนะนำภาคปฏิบัติให้แก่องค์การที่ต้องการเปลี่ยนแปลงไปสู่ "องค์การแห่งการเรียนรู้" คือ (1) The Fifth Discipline Fieldbook : Strategies and Tools for Building a Learning Organization, 1994 (2) The Dance of Change : The Challenges of Sustaining Momentum in Learning Organization, 1999 (3) Schools that Learn, 2000. เวลานี้ Peter Senge เป็นประธานของ Society for Organizational Learning

ในลายประสบการณ์ ผู้ประยุกต์หลักการขององค์การแห่งการเรียนรู้ โดยไม่มีทฤษฎีใด ๆ เลย จนประสบความสำเร็จสูงยิ่งในการก่อตั้งและสร้างความสำเร็จให้แก่บริษัท VISA International ผู้ให้บริการบัตรเครดิตวีซ่า คือ **Dee Hock** โดยทำงานในฐานะผู้บริหารสูงสุดอยู่ 16 ปี จึงลาออกในปี พ.ศ. 2527 กลับไปทำสวนเงียบ ๆ แต่ก็คร่ำครุ่นคิดถึงสิ่งที่ค้นพบจากการทำงานเรื่อยมา จนได้มีการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นกับคนรุ่นหลังอีกหลายคน จึงเกิดแรงบันดาลใจเขียนหนังสือ Birth of the chaordic Age, 1999 ตั้งศัพท์ใหม่คือ คำว่า chaordic จากคำว่า chaos กับ order และตั้งองค์การ The Chaordic Commons (www.chaordic.org) ขึ้นมาจัดการฝึกอบรมเผยแพร่หลักการและให้บริการที่ปรึกษาการเปลี่ยนแปลงองค์การไปสู่องค์การเคออร์ดิก (อ่านว่า เค-ออ-ดิก)

หลัก 5 ประการของ Peter Senge

หลักสำคัญ 5 ประการของการเป็นองค์การเรียนรู้ และบุคคลเรียนรู้ ได้แก่

1. วิธีคิดเชิงระบบ (Systems Thinking)
2. ความเชี่ยวชาญในการสร้างพลังแห่งตน (Personal Mastery)
3. แบบจำลองความคิด (Mental Models)
4. สร้างวิสัยทัศน์ร่วม (Building Shared Vision)
5. การเรียนเป็นทีม (Team Learning)

จะได้อธิบายหลักการดังกล่าวพอสังเขป

1. การคิดเชิงระบบ

การคิดเชิงระบบเป็นหลักการที่สำคัญที่สุดในหลัก 5 ประการขององค์การเรียนรู้และบุคคลเรียนรู้ เป็นลักษณะของการคิดเชื่อมโยง มองภาพรวมหรือภาพจากตานก คิดเชิงสังเคราะห์มากกว่าวิเคราะห์แยกแยะ มองเห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ ของระบบ ทั้งความสัมพันธ์เชิงลึกและ

ความสัมพันธ์แนวกว้าง ในลักษณะที่เป็นความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน มากกว่าคิดแบบเหตุ-ผล เชิงเส้นตรง คิดเน้นที่กระบวนการหรือแบบแผน (Pattern) มากกว่าภาพเป็นจุด ๆ (Events)

การคิดเชิงระบบ จะเน้นมุมมองแบบเป็นวงจร ไม่ใช่มุมมองเชิงเส้นตรง

สัจจธรรม 3 ประการแห่งระบบ หรืออาจเรียกว่าภาษาแห่งระบบ 3 ประการ เป็นเรื่องของผลป้อนกลับหรือ Feedback ซึ่งผู้คิดเชิงระบบจะต้องเข้าใจ เพื่อไม่ให้อ่านระบบผิดพลาดและก่อปัญหาขึ้น หรือที่สำคัญกว่า สำหรับสร้างสิ่งมหัศจรรย์จากการลงแรงเพียงเล็กน้อยเข้าไปในระบบที่มีการป้อนกลับแบบเสริมแรง (Reinforcing feedback) หรือประหยัดทรัพยากร ไม่ใส่ลงไปในระบบที่มีการป้อนกลับเชิงลบเพื่อสร้างสมดุล (Balancing feedback) ในจุดที่ใกล้สมดุลอยู่แล้ว และเข้าใจสภาพที่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นภายในระบบ จะต้องรอเวลาช่วงหนึ่งจึงจะเห็นผล...สัจจธรรมเรื่องการรอ (Delays)

การป้อนกลับแบบเสริมแรง (Reinforcing Feedback) เป็นเรื่องใหม่ในทางวิทยาศาสตร์และศาสตร์อื่น ๆ เช่น เศรษฐศาสตร์ ซึ่งเดิมเชื่อในทางตรงกันข้ามว่ามีแต่การป้อนกลับแบบเชิงลบ (Negative Feedback หรือ Decreasing Returns) ซึ่งจะทำให้ระบบเข้าสู่สมดุล และใน Second Law of Thermodynamics ก็กล่าวว่า ในการกระทำต่าง ๆ จะมีพลังงานหายไปเสมอ ซึ่งเป็นการระบุสัจจธรรมว่าผลได้ย่อมน้อยกว่าแรงที่ลงไป เป็น Decreasing returns เสมอ ซึ่งเป็นความจริงแท้สำหรับระบบเชิงเดี่ยว แต่ในระบบเชิงซับซ้อน พลังมีอยู่ทั่วไปในจักรวาล เมื่อเกิดสภาพที่เหมาะ พลังจะถูกดึงดูดเข้ามาเองโดยอัตโนมัติ ทำให้เกิด Increasing returns หรือ Positive feedback ผู้ที่ศึกษาเรื่องนี้ในเชิงเศรษฐศาสตร์เป็นคนแรกในช่วงปี ค.ศ.1970 คือ Brian Arthur ซึ่งต่อมาเป็นศาสตราจารย์ทางเศรษฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด (Waldrop MM. Complexity. New York : Simon & Schuster, 1992) เป็นผู้พิสูจน์ให้เห็นเชิงคณิตศาสตร์ว่า Increasing returns มีจริง ที่จริงในวิชาจิตวิทยาการศึกษามีคำว่า Reinforcement ซึ่งเป็นหน้าที่ของครูที่จะต้องทำหน้าที่เป็น Positive reinforcement แก่ศิษย์ ในลักษณะของการส่งเสริมให้กำลังใจ ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดความภาคภูมิใจ เกิดกำลังใจ เกิดความสนุกในการเรียน คนที่เป็น “บุคคลเรียนรู้” จะมีวิธีสร้าง Positive reinforcement ด้วยตัวเอง ทำให้เกิดพลังในการเรียนรู้ หน้าที่อย่างหนึ่งของหัวหน้างาน คือ การชมลูกน้อง ซึ่งก็คือ Positive reinforcement นั่นเอง หัวหน้าที่รู้จักเลือกชมและมีวิธีการชมแบบให้กำลังใจในการทำงานในแนวทางที่ถูกต้อง จะช่วยให้ลูกน้องเกิดพลังในการทำงาน ปรากฏการณ์ของการป้อนกลับแบบเสริมแรง (ซึ่งมีผลไป

ในทางไม่ดี) คือ การแข่งขันกันสร้างอาวุธ ในสมัยสงครามเย็น ระหว่างโซเวียตรัสเซียกับสหรัฐอเมริกา เมื่อสหรัฐอเมริกาเพิ่มกำลังอาวุธ โซเวียตรัสเซียก็เพิ่มตาม และเพิ่มให้นำหน้าสหรัฐอเมริกา ซึ่งจะมีผลให้สหรัฐอเมริกายิ่งเพิ่มอาวุธมากขึ้นไปอีก เป็นวัฏวักรที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ อีกตัวอย่างหนึ่งคือ การโฆษณาแบบบอกต่อกับการขายสินค้า เมื่อขายได้และผู้ซื้อพอใจก็จะบอกต่อ มีผลให้มีผู้ซื้อมากขึ้น ก็จะยิ่งบอกต่อกันมากขึ้น เป็นวัฏจักรที่ทำให้การขายสินค้าเพิ่มขึ้นไปเรื่อย ๆ นี่คือศาสตร์ที่อยู่เบื้องหลังการตลาดแบบขายตรง

การป้อนกลับเชิงลบเพื่อสร้างสมดุล เป็นปรากฏการณ์โดยทั่วไปของการควบคุมระบบ ผู้ที่เรียนวิศวกรรมศาสตร์ เวลาพูดกันถึงการป้อนกลับเชิงระบบ จะนึกถึงการป้อนกลับเชิงลบ (Negative Feedback) นี้ เพราะเป็นรูปแบบของการป้อนกลับที่ทำให้ระบบอยู่ในสมดุลและดำรงอยู่ได้

ตามในภาพนี้ เมื่อ Input เพิ่มขึ้น Output จะเพิ่มตาม จนถึงช่วงหนึ่งแม้ Input จะเพิ่ม แต่ Output เพิ่มช้าลง จนในที่สุดแม้จะมี Input เพิ่มขึ้น Output ก็ไม่เพิ่มขึ้นอีกต่อไป ความเข้าใจการป้อนกลับเชิงลบ จะช่วยให้เราไม่หลงเพิ่ม Input เข้าไปในระบบที่ใกล้ถึงจุดที่ Input ก่อผลลัพธ์อย่างมีประสิทธิภาพลดลง (ตำแหน่ง ก) ยิ่งที่ตำแหน่ง ข ยิ่งไม่ควรเพิ่ม Input ให้สูญเปล่า แต่มีประเด็นว่า เราจะรู้ได้อย่างไรว่าขณะนั้นระบบงานของเราอยู่ที่ตำแหน่ง ก หรือ ข หรือ ค

การรอ (Delays) เป็นช่วงระยะเวลาระหว่างการใส่ Input จนถึงการเกิดผลลัพธ์ (Output) ตัวอย่างเช่น การปลูกมะพร้าว จะต้องรอถึง 5-6 ปี จึงจะได้ผล ชาวสวนมะพร้าวจะต้องรู้ว่าจะไม่มีรายได้เลยไป 5-6 ปี จึงต้องปลูกถั่ว มัน ข้าวโพด ซึ่งใช้เวลาไม่กี่เดือนก็ได้ผล ให้พอมีรายได้ในระหว่างรอผลจากมะพร้าว ในการเปิดก๊อกน้ำร้อน อาจต้องรอ 2-3 นาทีกว่าน้ำจะถูกต้มให้ร้อนและไหลมาถึง ถ้าเราไม่เข้าใจเวลารอ จึงเปิดก๊อกน้ำร้อนให้ร้อนยิ่งขึ้น พอถึงเวลาที่น้ำร้อนไหลมา น้ำอาจร้อนเกินจนลวกผู้เปิด ในประสบการณ์ของผู้เขียน องค์การใหม่ ต้องใช้เวลาสร้างวัฒนธรรมองค์การ 3-5 ปี จึงจะเห็นผล ดังนั้นเวลาสำหรับเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์การจะยิ่งต้องใช้เวลานานกว่านั้น การปฏิรูปการศึกษาเป็นเรื่องที่ซับซ้อนยิ่งกว่าการเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์การของหนึ่งองค์การ จะต้องใช้เวลานานกว่านั้นมาก และทิศทางของการเปลี่ยนแปลงจะต้องไปทางเดียวกันตลอดเวลา ไม่เปลี่ยนกลับไปกลับมา การปฏิรูปการศึกษาจึงจะเกิดผล

2. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

แนวคิดแรกในการพัฒนาสังคมไทย มาจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่เครือญาติ คนรู้จัก ต่อมากลุ่มที่มีฐานะร่ำรวยหรือมีฐานะได้ขยายความช่วยเหลือออกกว้างไปสู่ผู้ที่ทุกข์ยากในส่วนต่าง ๆ ของสังคม เช่นผู้ประสบภัยธรรมชาติ เด็กกำพร้า ฯลฯ แนวคิดนี้เรียกว่าแนวคิดแบบสังคมสงเคราะห์ ซึ่งมีลักษณะการให้ทานหรือการอุปการะเลี้ยงดูผู้ด้อยกว่าด้วยความสงสาร

การแสวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดแบบสังคมสงเคราะห์ว่าจะทำให้คนตกอยู่ในสภาพที่รอคอยความช่วยเหลือหรือทำให้ตกอยู่ในสภาพที่ต้องพึ่งพิง ได้นำไปสู่การเสนอแนวคิดแบบการพัฒนาขึ้นโดยเฉพาะการพัฒนาชาวชนบท แนวคิดดังกล่าวตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า คนเหล่านั้นต้องตกอยู่ในสภาพที่ยากไร้จะต้องลงไปศึกษาสภาพปัญหาและปรับปรุงคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของเขาให้ดีขึ้น เมื่อนักพัฒนาลงไปชนบทก็ได้พบว่าชาวชนบทตกอยู่ในวัฏจักรของปัญหา 3 ประการ คือโง่-จน-เจ็บ วนเวียนกันเป็นวัฏจักรของปัญหาอยู่อย่างนี้ไม่จบสิ้น ด้วยเหตุนี้นักพัฒนาจึงดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้น เช่น การส่งเสริมอาชีพ การระดมทุนเพื่อสร้างศาลาประชาคมและสาธารณูปโภค เป็นต้น ผลการดำเนินงานพัฒนาภายใต้แนวคิดดังกล่าว ปรากฏว่าประชาชนไม่ให้ความสนใจหรือเข้าร่วมโครงการต่าง ๆ ที่นักพัฒนานำลงไปดำเนินการในชุมชนเท่าที่คาดไว้ สิ่งก่อสร้างถูกปล่อยทิ้งให้ร้างเมื่อนักพัฒนาถอนตัวออกจากชุมชนโครงการต่าง ๆ ก็ค่อย ๆยุบสลายตัวไป

จากบทเรียนนี้จึงได้มีการเสนอแนวคิดในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้ประชาชนผู้ซึ่งได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นในขั้นตอนการกำหนดปัญหา การตัดสินใจ การดำเนินงานพัฒนา การรับประโยชน์จากการพัฒนา รวมทั้งการประเมินผลการพัฒนาอันเป็นการพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนอีกประการหนึ่ง

ความหมายและความสำคัญของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนมีทั้งวิธีการ และเป้าหมายในการพัฒนาอันจะนำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองของประชาชนและชุมชนซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการพัฒนาและมีผู้ให้ความหมายไว้หลายแนวคิดที่แตกต่างกัน คือ

อคิน รพีพัฒน์ (2527 : 320) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนคือ การให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหาเป็นผู้ที่ทำทุกอย่างไม่ใช่ว่าเรากำหนดไปแล้วว่าให้ประชาชนเข้าร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของงประชาชนที่คิดขึ้นมา

สุจินต์ ดาววีระกุล (2527 : 18) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าหมายถึงกระบวนการกระทำที่ประชาชนมีความสมัครใจเข้ามามีส่วนในการกำหนดการเปลี่ยนแปลง เพื่อตัวประชาชนเอง โดยให้ประชาชนได้มีส่วนในการตัดสินใจเพื่อตนเอง และมีส่วนดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังที่ปรารถนาหรือที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ต้องมิใช่การกำหนดกรอบความคิดจากบุคคลภายนอก

อุทัย ดุลยเกษม (2528 : 538) กล่าวว่า การพัฒนาตามหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือการพัฒนาชนบทโดยชาวชนบท ก็คือกระบวนการพัฒนาชนบทที่ประชาชนชนบทสามารถรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรของตนเอง มีจุดประสงค์ที่จะแก้ปัญหาของชนบท ตั้งแต่ขั้นการศึกษาปัญหา การกำหนดโครงการ การลงมือปฏิบัติ การประเมินผลการและการสรุปบทเรียนด้วยตัวของเขาเอง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนจะมีหลากหลายที่มองการมีส่วนร่วมได้ในหลาย ๆ มิตินั้น แต่จุดร่วมประการหนึ่งที่สำคัญและได้รับการยอมรับร่วมกันก็คือการที่ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในระดับที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตน

รูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากแนวคิดพื้นฐาน ความหมายและความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา นักวิชาการและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาก็ได้มีการศึกษาถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วมในมิติที่แตกต่างกันที่น่าสนใจ คือ

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization) ได้เสนอว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมที่แท้จริงนั้นประกอบด้วย 4 ขั้นตอน

1. การวางแผน ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามและประเมินผลและตัดสินใจด้วย

2. การดำเนินกิจกรรม ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการและบริหารการใช้ทรัพยากรมีความรับชอบในการจัดสรร ควบคุมทางการเงินและการบริการ

3. การใช้ประโยชน์ ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งตนเองและการควบคุมทางสังคม

4. ดารรับผลประโยชน์ ประชาชนจะต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นฐานที่เท่ากัน ซึ่งอาจจะเป็นผละประโยชน์ส่วนตัว สังคมหรือวัตถุก็ได้

ลักษณะของการมีส่วนร่วม

พิมพวัลย์ ปรีดาสวัสดิ์ และคณะ (2527 : 266 – 290) ได้วิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนว่ามีด้วยกัน 4 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการริเริ่ม
2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผน
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินกิจกรรม
4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการควบคุมและประเมินผล

ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนมีอยู่ 5 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมคิด
2. ร่วมตัดสินใจ
3. ร่วมปฏิบัติการ หรือดำเนินการ
4. ร่วมรับประโยชน์
5. ร่วมประเมินผล

เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชน

รูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท มีเงื่อนไขพื้นฐานที่ละเมิดไม่ได้หรือเป็นพื้นฐานที่ควรสนับสนุน ซึ่งมีทัศนะหรือข้อเสนอดังต่อไปนี้

อำนาจ อนันตชัย ได้กล่าวว่า ความสำเร็จของการระดมความร่วมมือขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ คือ

1. การเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชนตั้งแต่แรกเริ่มว่ามีปัญหาสาเหตุของปัญหา การแก้ปัญหาด้วยการคิดจะทำโครงการอะไรที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน โดยใช้ประโยชน์จากแรงงาน ทรัพยากรจากท้องถิ่นอย่างเต็มที่

2. การผสมผสานแผนงานและโครงการของทางราชการ ด้วยการพัฒนาความรู้ทักษะความสมามารถของประชาชน และคุณภาพของเจ้าหน้าที่เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนสนองประโยชน์ประชาชนได้ถกต้องตามเวลาและสถานที่

3. สร้างองค์กรท้องถิ่น กลไกการประสานงาน งบประมาณ ปัจจัย การดำเนินงาน

ทั้งภาครัฐและเอกชน ตามความต้องการอันจำเป็นของประชาชน รวมทั้งการร่วมติดตามประเมินผลดูแลรักษาสืบไป

ฮาร์โรลด์ โฮ. (Harold Ho. 1983 : 36-37) ได้เสนอความเห็นว่า

1. หลักการที่สำคัญเบื้องแรกของการมีส่วนร่วม คือ การจัดตั้งองค์ของประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งมิใช่เป็นลักษณะการให้มีส่วนร่วมแบบบัญชาจากรัฐบาล แต่จะต้องเป็นองค์กรที่สามารถระบุความต้องการของชุมชน ตั้งเป้าหมายและมาตรฐานของการพัฒนาชุมชน รวบรวมข่าวสารข้อมูลและเข้าร่วมในการตัดสินใจนโยบายดำเนินการด้วยตนเอง เพราะหากเราสามารถทำในสิ่งเหล่านี้ได้ ก็นับว่าเป็นการลดความไม่ไว้วางใจลง และองค์กรของประชาชนนี้ก็จะเป็นแรงจูงใจในตัวให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

2. อย่างไรก็ตามในเบื้องแรกแล้ว การกระทำเหล่านี้จะต้องได้รับความช่วยเหลือจากนักวิชาการและรัฐบาล ในการให้ความรู้และการฝึกอบรม โดยเฉพาะการเปลี่ยนทัศนคติ การพึ่งพารัฐบาลและองค์กรพัฒนาเอกชน นอกจากนั้นการให้การสนับสนุนทางด้านการเงิน และความรู้ความชำนาญในการจัดการเป็นสิ่งที่ละเลยมิได้

อนุภาพ ถิรลาภ (2528 :203) ได้สรุปปัจจัยที่จะมีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทที่สำคัญ ว่ามี 4 ปัจจัย คือ

1. ความใกล้ชิดกับเหน้าที่รัฐ
2. การคำนึงถึงผลประโยชน์ตอบแทน
3. การยอมรับแบบอย่าง
4. ความเชื่อถือในตัวผู้นำ

โดยสรุปแล้ว เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทนั้น ที่มีอยู่ 4 ประการ คือ ประชาชนจะต้องมีความสามารถที่จะส่วนร่วม ประชาชนจะต้องมีความพร้อมที่จะเข้ามีส่วนร่วม ประชานชนจะต้องมีความประสงค์ที่จะเข้าร่วมและประชาชนจะต้องมีความเป็นไปได้ที่จะเข้าร่วมและเงื่อนไขดังกล่าวนี้ มีจุดร่วมที่จะต้องเริ่มต้นที่ความเป็นจริงของประชาชนมิใช่ความต้องการของบุคคลภายนอก

3. แนวคิดประชาสังคมและประชาคม

ในสังคมไทยปัจจุบันกำลังให้ความสำคัญกับประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม เป็นเหตุให้ผู้คนได้มีโอกาสมาร่วมแสดงความคิดเห็น มีการเปิดเวทีสาธารณะจนเกิดเป็น " ประชาสังคม " ต่างๆ ขึ้นในที่สุด วิถีแห่งกระบวนการประชาสังคมยังคงดำเนินต่อไปอย่างไม่มีวันสิ้นสุด ตราบใดที่ยังมีหมู่มวลมิตรที่เชื่อมั่นในเจตนารมณ์เดียวกันและพร้อมใจก้าวเดินไปด้วยกันและท้ายที่สุดพลังของภาคประชาชนจะเป็นผู้กำหนดจุดยืนและอนาคตของประเทศชาติ

คุณค่าและความสำคัญของประชาสังคมไม่ใช่เพียงการรวมตัวกัน แต่เป็นสิ่งที่เรียกว่าการประกอบเป็นพลวัตของกระบวนการทางสังคม ซึ่งมีนัยยะสำคัญเชิงการถ่วงดุลอำนาจภาครัฐ นอกจากนี้ยังเป็นฐานสำคัญที่จะรองรับกระบวนการประชาสังคม แล้วใช้สิ่งที่เรียกว่า กระบวนการยุติธรรม ได้แก่ขบวนการประชาพิจารณ์ซึ่งไม่ใช่เริ่มต้นที่บันไดศาลหรือโรงพักอีกต่อไป จึงเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการยุติธรรมและเป็นกระบวนการที่กระตุ้นให้คน ชุมชนสามัญได้เกิดการตื่นตัวเรียนรู้ในเรื่องที่จะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง

ขบวนการประชาสังคม ไม่เพียงแต่เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อถ่วงดุลอำนาจ และเป็นฐานรองรับกระบวนการยุติธรรมเท่านั้น แต่ขบวนการประชาสังคมยังเป็นเงื่อนปมสำคัญ ที่จะทำให้มีการพัฒนาเรื่อง เศรษฐกิจการเมือง ไปสู่เส้นทางสันติประชาธรรมได้

ประชาสังคมจะก่อให้เกิด "อำนาจที่สาม" นอกเหนือจากอำนาจรัฐและอำนาจธุรกิจ อำนาจที่สามนี้ไม่ต้องการคนจำนวนมาก แต่เป็นกลุ่มเล็กน้อย กระจัดกระจายและอาจมีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายย่อยๆ (Civic Network)

การรวมตัวกันนั้นไม่ต้องอยู่ใกล้ชิดกัน แต่สามารถสื่อสารกันได้ เกิดเป็นองค์กรขึ้น (เกิดเป็นองค์กรขึ้น (Civic Organization) ซึ่งเป็นองค์กรทางการ (นิติบุคคล) หรือไม่เป็นทางการก็ได้

การรวมตัวในลักษณะประชาสังคม จะก่อให้เกิดโครงสร้างสังคมแนวใหม่ที่มีความสัมพันธ์ในแนวราบที่เท่าเทียมกัน ซึ่งหากประสานกับโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์ในแนวดิ่งด้วยความสมานฉันท์แล้ว ก็จะทำให้สังคมทั้งสังคมมีความเข้มแข็งเหมือนผืนผ้าที่มีเส้นใยแนวตั้งและแนวนอนถักทอกันเป็นผืนผ้าที่มีความงานและเข้มแข็ง

การก่อตัวของแนวคิดประชาสังคม

การก่อตัวของแนวคิดประชาสังคม ทั้งระดับโลกและในประเทศ กล่าวได้ว่ากระแสประชาสังคมเริ่มก่อตัวมาจากหลายปัจจัย ดังนี้

1. วิกฤตในสังคม ที่รัฐและทุนไม่สามารถแก้ไขได้โดยลำพัง หรือเป็นวิกฤตระดับโลก (Global Crisis) เช่น วิกฤตสิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน เอดส์ ฯลฯ

2. การก่อเกิดของชนชั้นกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พ่อค้า นักธุรกิจ นักวิชาการ ที่มีการศึกษาและมีฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

3. พัฒนาการของกระบวนการประชาธิปไตย ซึ่งเป็นโอกาสให้ประชาชนสามารถแสดงออกในทางความคิดเห็นได้โดยอิสระ

4. ระบบการติดต่อสื่อสาร ซึ่งช่วยให้การรวมตัวเป็นไปได้สะดวกขึ้น โดยที่บางครั้งไม่จำเป็นต้องพบกัน

5. ปัญหาเรื่องสิทธิภาพและความโปร่งใสทางภาครัฐ ทำให้รัฐไม่สามารถเป็นผู้แก้ปัญหาในสังคมได้แต่เพียงอย่างเดียว จึงต้องแสวงหาทางเลือกอย่างอื่น

การที่ปัญหาเกิดขึ้นในสังคมซึ่งประชาชนผู้แบกรับปัญหาไม่สามารถพึ่งพารัฐได้แต่เพียงอย่างเดียว ไม่ว่าด้วยเหตุความสลับซับซ้อนของปัญหา หรือเพราะข้อจำกัดของประสิทธิภาพในภาครัฐ ประชาชนก็จะต้องหาทางแก้ไขปัญหานั้น ตั้งแต่แก้ไขได้ด้วยตนเองเป็นกลุ่มเล็กๆ จนกระทั่งเมื่อมีโอกาสในการสนทนา แลกเปลี่ยนความเห็นในวงกว้าง จึงเกิดการรวมตัวกันที่จะกระทำการบางอย่างเพื่อแก้ปัญหานั้นให้ลุล่วงไป ทั้งนี้ดำเนินการโดยประชาสังคมเอง หรือร่วมกับภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชน

ธีรยุทธ บุญมี ได้เสนอขั้นตอนการก่อตัวของ ประชาสังคม หรือสังคมเข้มแข็งว่า มี 4 ขั้นตอน คือ

1. การเกิดจิตสำนึก

2. การก่อเกิดกลุ่มองค์กร

3. การก่อรูปของอุดมการณ์ร่วม

4. การตกผลึกของอุดมการณ์จนเป็นเหมือนสถานบันที่ทุกคนยอมรับเป็นกฎเกณฑ์แห่งชีวิต

เขาได้เสนอด้วยว่า ขณะนี้ประเทศไทยอยู่ในขั้นที่ 3

องค์ประกอบประชาสังคม

กิจกรรมหรือกระบวนการที่เรียกว่า เป็นประชาสังคมได้นั้น จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ส่วน ดังนี้

1. จิตสำนึกประชาคม (Civic Consciousness) หมายถึงความคิดและความยอมรับเรื่องการรวมตัวกันอย่างอิสระด้วยความรัก ความเอื้ออาทร ความยอมรับในความคิดเห็นของกันและกัน ในอันที่จะเรียนรู้ร่วมกัน หรือแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่

การรวมตัวกันจึงเป็นลักษณะหุ้นส่วน (Partnership) เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ (Horizontal) มีอิสระเท่าเทียมกันและมีการเรียนรู้ร่วมกัน

2. โครงสร้างองค์กรประชาคม (Civic Organization) หมายถึงกลุ่มการรวมตัวซึ่งอาจเป็นองค์กรที่เป็นทางการ (นิติบุคคล) หรือไม่เป็นทางการก็ได้ เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันเฉพาะคราวเฉพาะเรื่อง หรือต่อเนื่องก็ได้สมาชิกของกลุ่มอาจเป็นบุคคลในภาครัฐ ภาคธุรกิจ หรือประชาชน หรือรวมกันอยู่ก็ได้ จำนวนสมาชิกไม่จำกัดมีสมาชิก เพียง 2 – 3 คนก็ได้

รูปแบบที่เห็นได้มากที่สุดก็คือ องค์กรเอกชนสาธารณะประโยชน์ในลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นมูลนิธิ สมาคม ชมรม สมาพันธ์ ชุมนุม สหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ หรือกลุ่มอื่นๆ

ประเด็นสำคัญก็คือ การรวมกลุ่มต้องมีจิตสำนึกประชาคมครบถ้วน

3. เครือข่ายประชาคม (Civic Network) หมายถึงโครงสร้างและกระบวนการ ซึ่งเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่ม หรือเชื่อมโยงองค์กรประชาสังคมต่างๆ เข้าด้วยกัน

ปัจจัยสำคัญของเครือข่ายประชาสังคมคือ ระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการประชาสัมพันธ์ด้วยความสมานฉันท์

เครือข่ายประชาสังคม จะเป็นสิ่งที่ช่วยรวมแห่งจิตสำนึกของสมาชิก และองค์กรประชาสังคมต่างๆ ให้เกิด “อำนาจที่สาม” ที่มีความเข้มแข็งในสังคมขึ้นมา

องค์ประกอบของประชาสังคมที่เข้มแข็ง มีดังนี้

1. จิตสำนึกประชาสังคม (Civic Consciousness) คือสำนึกว่าตนเป็นเจ้าของปัญหาของชุมชน และมีเจตจำนงที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบและร่วมแก้ไขปัญหากับฝ่ายต่างๆ ยอมรับในการรวมตัวและความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน ด้วยมิตรภาพในการเรียนรู้ร่วมกันหรือแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่ ให้ความสำคัญกับศักยภาพของปัจเจกชนในชุมชนในการร่วมทำงานด้วยกัน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการแก้ปัญหาชุมชน เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดจิตสำนักความเป็นชุมชน

2. โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะช่องทางสื่อสาร หมายถึง โครงสร้างที่เอื้อให้ผู้คนมีโอกาสสื่อสารพูดคุยถึงปัญหาร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการพูดคุยที่เป็นทางการ หรือไม่เป็นทางการ เวทีประชาคม (Civic Forum) ในรูปแบบต่างๆ จึงเป็นที่ที่สร้างความเป็นพลเมืองให้กับประชาชนในการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของชุมชนและสาธารณะ โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ (Civic Infrastruction) แบ่งได้หลายระดับพื้นฐานที่สุดก็คือ การพบปะของเพื่อนบ้านในวัด ซึ่งเปิดโอกาสให้คนมาสัมพันธ์กันพุดคุยถึงประเด็นสาธารณะ ระดับถัดมาคือ การรวมตัวเป็นกลุ่มงานด้านใดด้านหนึ่ง หรือเป็นองค์กร เช่น กลุ่มชาวนา กลุ่มอมทรัพย์ มูลนิธิ ชุมชน ชมรมระดับสูงสุดก็คือ องค์กรร่วม (Umbrella Organization) ที่เชื่อมโยงองค์กรสมาชิกและสมาชิกเข้าหากันเป็นเครือข่ายชุมชนองค์กรต่างๆ ในประชาสังคมที่เข้มแข็ง การพบปะกันในเวทีประชาคม ต้องขยายไปถึงการให้โอกาสคนแปลกหน้าที่สนใจในเรื่องเดียวกัน ด้วยประชาชนมีโอกาสเข้าร่วมในการพูดถึงปัญหาความเป็นอยู่ของชุมชนไม่เพียงในเวทีวงเล็ก แต่รวมไปถึงเวทีสาธารณะขนาดใหญ่

3. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและการตัดสินใจ การตัดสินใจในกิจกรรมสาธารณะจำเป็นต้องดำเนินการหลักกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งหมายถึงสิ่งที่ประชาชนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดกับคนในชุมชนสาธารณะ สิ่งที่ผู้นำมักทำกันเป็นนิจก็คือ การรวบรวมหลักฐานข้อมูลชักจูงให้ประชาชนเชื่อว่าข้อเสนอของผู้นำถูกต้องชอบธรรมเหมาะสมที่สุด อย่างไรก็ตามกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมิใช่การรับฟังข้อเสนอข้อมูลเหล่านั้น ประชาชนจำต้องพูดคุยถกเถียงแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพราะไม่มีใครมีประสบการณ์เหมือนกันในเรื่องเดียวกัน ต่างคนต่างมีประสบการฯและมองสิ่งเดียวกันจากมุมมอง และการให้คุณค่าที่แตกต่างกัน ชุมชนที่มีประชาคมเข้มแข็งจึงเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

4. ภาวะการนำและผู้นำชุมชน ลักษณะเด่นของชุมชนที่เป็นประชาคม มิได้เกิดจากจำนวนและแหล่งที่อยู่ของจำนวนและแหล่งที่อยู่ของผู้นำ แต่อยู่ที่วิถีทางที่ผู้นำสัมพันธ์กับคนอื่น ผะนำเช่นนี้จะทำหน้าที่เป็นผู้ให้โอกาสแก่ผู้คนเข้ามามีส่วนร่วมริเริ่มสร้างสรรค์ และไม่ผูกขาดความคิดหรือการมี

เจ้าของปัญหา หรือเจ้าของชุมชน ชุมชนจะเต็มไปด้วยภาวการณ์นำจากผู้คนหลากหลายที่มีความสามารถต่างๆ กัน มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล มองปัญหาชุมชนทั้งชุมชนอย่างเชื่อมโยง พร้อมที่จะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็น ผู้นำที่หลากหลายเหล่านี้ จะไม่ค่อยแตกต่างจากชาวบ้านคนอื่นก็คือ ไม่มีชนชั้นผู้นำที่แยกจากผู้ตามและคอยปกป้องฐานะของตนเอง รวมทั้งควบคุมการกระทำของคนอื่นอย่างเข้มงวด หากแต่จะเป็นผู้นำที่ผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนอย่างแนบแน่นและร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน การเข้าร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาสาธารณะในเวทีประชาคม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมแก้ปัญหาของชุมชน จะทำให้ประชาชนจำนวนมากเกิดภาวการณ์นำภายในตนเอง ทำให้กลายเป็นผู้นำตามธรรมชาติที่หลากหลายในชุมชน

5. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบัน ชุมชนที่เป็นประชาสังคมมักจะไม่พึ่งพาสถาบันของรัฐอย่างเดียว ตรงกันข้ามกับชุมชนที่ไม่เข้มแข็งมักจะพึ่งพารัฐส่งผลให้รัฐมีภาระรับผิดชอบชุมชนทุกๆ ด้าน จนไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้ทั้งหมด นำมาซึ่งความไร้ประสิทธิภาพในที่สุด ในประชาสังคมความสัมพันธ์ของคนไม่ว่าจะเป็นในรูปองค์กรหรือเครือข่ายทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มักจะเป็นความสัมพันธ์ต่อกันในแนวนาบชุมชนที่ไม่เป็นประชาสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับสถาบันทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ในแนวดิ่ง หรือแบบอุปถัมภ์ ข้อมูลที่ไหลตามช่องทางความสัมพันธ์ในแนวดิ่งมักเชื่อถือได้น้อย ความสัมพันธ์ในแนวดิ่งก่อให้เกิดการปกครองแบบมาเฟียและเศรษฐกิจการเมืองล้าหลัง

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า องค์ประกอบของประชาคมที่เข้มแข็งซึ่งมีจิตสำนึกในประชาคม โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะและช่องทางสื่อสาร กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและการตัดสินใจ ภาวการณ์นำและผู้นำชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบันนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่นักพัฒนาจะต้องตระหนัก และพึงนำไปปฏิบัติโดยการส่งเสริมให้ชุมชนทำประชาสังคมเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งและเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนตลอดไป

ความหมายประชาสังคม

ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี (2540,น.1-3) ได้กล่าวถึงประชาสังคม คือ ลักษณะของการเป็นชุมชนซึ่งจำเป็นว่าสมาชิกในชุมชนจะต้องอยู่ใกล้ชิดกัน อาจจะอยู่ห่างกันก็ได้ไม่จำเป็นต้องยึดติดกับพื้นที่ แต่ที่สำคัญ คือ จะต้องมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการสนับสนุนกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความสุขแก่กัน

ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2540,น.39-45) ได้กล่าวถึง ประชาสังคม คืออะไร ก็ตามที่รัฐมีกลไกที่ไม่ใช่กำลังบังคับไม่ได้ไปจัดตั้งระดมเพื่อการต่อสู้ขัดแย้งอะไรบางอย่าง แต่ถ้าถือตามแบบตะวันตกแยกประชาสังคม คือ ส่วนที่อยู่นอก Stat นอกภาครัฐ แต่ในความหมายของ ดร.ชัยอนันต์ หมายถึง ทุกฝ่ายเข้ามาเป็น Partnership กันคือ เบญจภาคี หรือความร่วมมือ การร่วมกันทำเพื่อทำให้สังคมเข้มแข็ง

ผศ.ดร.อเนก เหล่าธรรมทัศน์(2540,น. 73-80) ได้กล่าวถึงประชาสังคม คือ เน้นเรื่องความสมานฉันท์ ความกลมเกลียว ความกลมกลืนมากกว่าจะมาดูความแตกแยกภายในหมู่ประชาชนต้องมีความเป็นปึกแผ่นกลมกลืมระหว่างชนชั้นกันเองภายในสังคมหรือชุมชน

ศาตราจารย์ ดร.ชาติชาย ณ เชียงใหม่(2540,น.93-100) ได้กล่าวถึง ประชาสังคม คือ กลุ่มองค์กรที่เป็นพลังนอกระบบรัฐเป็นกลุ่มที่รวมตัวกันขึ้นมาโดยจะไม่หวังกำไร

อาจารย์ธีรยุทธ บุญมี (2540,น.149-158) ได้กล่าวถึงประชาสังคม คือ การรวมตัวและควบคุมซึ่งกันและกันโดยอยู่นอกเหนือผลประโยชน์ส่วนตัว และให้ความสำคัญกับพลังทางสังคม คือพลังของสังคมโดยส่วนรวมทั้งหมด อาจเป็นนักธุรกิจ นักวิชาชีพ ปัญญาชน ชาวบ้านฯลฯ เป็นลักษณะของการที่ประชาชนมีอำนาจในด้านต่างๆ อย่างเหมาะสมสามารถถ่วงดุลรัฐและสามารถปกป้องประชาชนจากการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดของรัฐได้

อาจารย์ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2540,น.161-162) ได้กล่าวถึง ประชาสังคม คือ สังคมที่ประชาชนทั่วไปมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชนโดยอาศัยองค์การ กลไก กระบวนการและกิจกรรมอันหลากหลายที่ประชาชนจัดขึ้นหรือหมายถึงส่วนของสังคมที่ไม่ใช่ภาครัฐซึ่งดำเนินการโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายและไม่ใช่ภาคธุรกิจซึ่งดำเนินการโดยมุ่งหวังกำไร

การเกิดของ "ประชาสังคม" ในสังคมไทยน่าจะพัฒนารูปแบบมาจาก

1. กลุ่ม NGOs ต่างๆ เช่น กลุ่มประชาคมเพื่อธุรกิจชุมชน (บางจาก) ประชาสังคมท้องถิ่น ประชาคมสายอาชีพต่างๆ
2. เกิดจากการจัดตั้งของหน่วยงานราชการ เช่น ประชาคมจังหวัด ประชาคมตำบล ที่สมาชิกส่วนใหญ่ก็คือ ข้าราชการท้องถิ่น (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต.)(www.Google.co.th)

ประชาคม

ประชาคม คือ การสร้างเวทีการเรียนรู้ร่วมกันในลักษณะพหุภาคี โดยมีกลุ่มประชาชน อันหลากหลายที่มีส่วนได้ส่วนเสียในเรื่องนั้น ๆ เพื่อมาร่วมกันระดมความคิดเห็น เพื่อหาข้อสรุปและเพื่อเสนอปัญหาหรือความต้องการของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนเรียนรู้ร่วมกันตั้งแต่ร่วมกันคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมกันรับผิดชอบในกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ และทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อำพล จินดาวัฒนะ (2546 : บทคัดย่อ) ผู้ใหญ่โกเมศ ทองบุญชู แกนนำชุมชนคนสำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช (ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 2 ตำบลเกาะขันธ์ อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช) เล่าประสบการณ์การทำแผนแม่บทชุมชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช สรุปความได้ว่า

“หลังจากเกิดวิกฤติเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 ได้เกิดปัจจัยหลายประการ ได้แก่ การที่ผู้บริหารบ้านเมืองพยายามพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาส เกิดรัฐธรรมนูญ ปี 2540 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน และเหนืออื่นใดคือแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่าด้วยเรื่อง “เศรษฐกิจ พอเพียง” นอกจากนี้ก็มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 จากปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ ทำให้การเคลื่อนงานการพัฒนาภาคประชาชนรวมทั้งการเคลื่อนงานเข้าไปในชุมชนของ จ.นครศรีธรรมราช ยังไม่รู้จักตนเองยังหลงคิดว่าตนเองยังร่ำรวยอยู่ จนในที่สุดคุณประยงค์ ซึ่งเป็นราษฎรอาวุโสคนหนึ่งของ จ.นครศรีธรรมราช อยู่ที่ ต.ไม้เรียง อ.ฉวาง ได้บอกว่าวันนี้คนปักษ์ใต้ไม่ได้ร่ำรวยและกำลังสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่าง พี่น้องชาวสวนยางกำหนดราคายางโดยพ่อค้า วิถีชีวิตของชาวนาก็เปลี่ยนไป ชาวสวนผลไม้ก็พัฒนาไปสู่ระบบเกษตรแผนใหม่ ภูมิปัญญาก็หดหาย คนในชุมชนไม้เรียงจึงได้มีการกำหนด “แผนชีวิต” ของตนเองขึ้นมาเป็นแผนที่จะกำหนดทิศทางของคนไม้เรียง ปรากฏว่าการขับเคลื่อนการพัฒนาโดยการกำหนดทิศทาง ทำให้ชุมชนได้รู้จักตนเอง หลายพื้นที่ได้นำวิธีการของคุณประยงค์เป็นต้นแบบในการดำเนินการในพื้นที่

งานขับเคลื่อนการทำแผนแม่บทชุมชนเริ่มต้นจาก United Nation Development Program (UNDP) คือ โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ สนับสนุนให้ทำแผนแม่บท ซึ่งมูลนิธิหมู่บ้านเป็นผู้กำหนดให้ชื่อว่า “แผนแม่บทชุมชน” เริ่มที่ จ.นครศรีธรรมราช เมื่อปี พ.ศ.2542 ใช้วิธีการของไม้เรียงเป็นต้นแบบ โดยร่วมกับภาคส่วนราชการ และคนในชุมชนกำหนดแผนแม่บท ซึ่งได้เคลื่อนงานไป 14 ตำบล

หลังจากปี พ.ศ.2542 เกิดกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ซึ่งได้หนุนเสริมงบประมาณผ่านไปทางเครือข่ายภูมิปัญญาไทยเพื่อทำแผนแม่บทชุมชนอีก 34 ตำบล ในพื้นที่ของ จ. นครศรีธรรมราช โดยเครือข่ายภูมิปัญญาไทย เป็นผู้ขับเคลื่อนสนับสนุน และให้องค์กรชุมชนในพื้นที่

ปี พ.ศ. 2244 คณะกรรมการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคมร่วมกับองค์กรชุมชน กำหนดพื้นที่จำทำแผนแม่บทชุมชนอีก 80 ตำบล และในปีเดียวกันธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ซึ่งเป็นพันธมิตรใหม่กับชุมชน ได้รับการเปลี่ยนวิธีคิดกลับมาหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้ภาคชุมชน จัดทำแผนแม่บทชุมชนอีก 10 ตำบล จนถึงขณะนี้ที่ จ. นครศรีธรรมราช การขับเคลื่อนภาคประชาชนเรื่องการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ เรื่องแผนแม่บทชุมชน ซึ่งเป็นเครื่องมือหนึ่งในการกำหนดยุทธศาสตร์แก้ปัญหาความยากจนของชาติ ได้ทำแล้วใน 135 ตำบล จากจำนวนพื้นที่ทั้งหมด 165 ตำบล ยังคงเหลืออยู่อีก 30 ตำบล แต่ใน 135 ตำบล ที่ได้ทำแผนแม่บทชุมชนแล้ว กรขับเคลื่อนเพื่อนำแผนไปสู่การปฏิบัติก็ไม่สามารถทำได้เติม100% มีเพียง 85 ตำบล เท่านั้นที่สามารถนำแผนไปปฏิบัติได้

สิ่งที่ได้หลังจากการทำแผนแม่บทชุมชนแล้ว ทำให้ชุมชนได้รู้จักอดีต รู้ปัจจุบัน รู้ศักยภาพ รู้จักฐานทรัพยากรของตัวเอง และสอนให้ชุมชนรู้จักโลกภายนอกด้วย ทำให้ชุมชนสามรถกำหนดทิศทางในอนาคตได้ แผนแม่บทชุมชนที่สมบูรณ์ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ 3 ประการ

1. ต้องเป็นรูปธรรม คือข้อมูลเป็นตัวตน เช่น อาจจะผลิตเป็นรูปเล่ม
2. ต้องมีจิตวิญญาณ คือเป็นแผนที่เกิดจากจิตวิญญาณที่ชุมชนใช้ปัญญา ความสามารถความสมานสามัคคีความเอื้ออาทรในการค้นคว้าจัดเก็บข้อมูลและเป็นผู้กำหนดแผนเอง
3. ต้องมีชีวิต คือ สามารถขับเคลื่อนได้นำไปสู่การปฏิบัติได้

การขับเคลื่อนแผนแม่บทชุมชนไปสู่การปฏิบัติ แผนแม่บทชุมชนถ้ามีองค์ประกอบหลังครบ 3 ประการ คือ เป็นรูปธรรมมีจิตวิญญาณ มีชีวิต การนำแผนไปปฏิบัติก็ไม่จำเป็นต้องอาศัยงบประมาณจากที่ได้มาดำเนินการ เพราะจากการทำแผนแม่บทชุมชนทำให้ค้นพบว่าชุมชนมีอยู่มากมาย ทั้งทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางฐานทรัพยากร ซึ่งชุมชนสามารถนำมาพัฒนามูลค่าภายใต้องค์กรความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชน ซึ่งขบวนการดังกล่าวเรียนว่า"วิสาหกิจชุมชน" หมายถึง การร่วมกันทำกิจกรรมโดยเน้นการใช้ฐานทรัพยากรในชุมชน และองค์ความรู้ในชุมชน ผลิตขึ้นมาเพื่อตอบสนองตลาดในชุมชนเป็นขบวนการผลิตเพื่อการพึ่งตนเอง เริ่มตั้งแต่ระดับครอบครัว และเชื่อมโยงไปถึง

ระดับชุมชน และระดับเครือข่าย “วิสาหกิจชุมชน” แตกต่างจาก “ธุรกิจชุมชน” ตรงที่วิสาหกิจชุมชนไม่คำนึงถึงผลกำไร แต่คำถึงการนำเอาฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาพัฒนาเพิ่มมูลค่า

นอกจากการขับเคลื่อนของคนในชุมชนแล้ว ขบวนการภาคประชาชน เช่น ข่ายประชาสังคมก็ดี องค์กรอิสระทั้งหลายก็ดี องค์กรอิสระทั้งหลายก็ดี ควรเข้าไปหนุนเสริม “กระบวนการเรียนรู้” ให้กับชุมชนซึ่งเป็นสิ่งที่ชุมชนต้องการมากที่สุดในขณะนี้ ปัจจุบัน จ.นครศรีธรรมราชมี “มหาวิทยาลัยชุมชนปักษ์ใต้” เป็นศูนย์รวมภูมิปัญญา ศูนย์รวมผู้อาวุโสทางภาคใต้ มีศูนย์เรียนรู้อยู่ในเครือข่าย 12 ศูนย์ ซึ่งเชื่อมั่นว่าภูมิปัญญาที่เกิดอยู่ในมหาวิชชาลัยชุมชนจะส่งผลกับพี่น้องประชาชนอย่างมาก

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ Nakhon Sawan Rajabhat University

บทที่ 3
ระเบียบวิธีวิจัย

การจัดการความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้กระบวนการถอดบทเรียน AAR (After Action Review) การจัดเวทีสนทนากลุ่มย่อย FOCUS GROUP เพื่อสร้างชุดองค์ความรู้ในการพัฒนากลไกการเรียนรู้ของเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ ทั้ง 45 กลุ่มพื้นที่ มีระเบียบวิธีวิจัยดังต่อไปนี้

กระบวนดำเนินงาน

1. ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ ศึกษาจากเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์

2. เวทีถอดบทเรียน อดีต – ปัจจุบัน วิธีการทำนาศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ บริบทกลุ่มเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์

3. การฝึกอบรมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ศึกษาดูงานข้ามกลุ่มและเครือข่าย

4. จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับกลุ่มพื้นที่ และเวทีการเรียนรู้ข้ามเครือข่ายระดับจังหวัด

5. จัดตลาดนัดความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์

6. จัดทำเอกสารชุดความรู้ เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

7.เวทีร่วมวิเคราะห์สรุปบทเรียนการศึกษาวิจัยร่วมกับภาคีและเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์

8. จัดเวทีการวิพากย์การศึกษาวิจัย

9. ปรับปรุงจัดพิมพ์รูปเล่มการศึกษาวิจัย

10. จัดทำรายงานและนำเสนอผลงานวิจัยต่อมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การจัดการความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์มีการกำหนดประชากรกลุ่มตัวอย่างดังต่อไปนี้

ประชากรในการศึกษา หมายถึง สมาชิกกลุ่มโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ทั้ง 45 พื้นที่

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย หมายถึง

กลุ่มโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ในระดับพื้นที่ จำนวน 45 กลุ่มตัวอย่าง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การจัดการความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังต่อไป

1. การสัมภาษณ์ (Interview) แบบไม่มีโครงสร้าง
2. การสังเกต (Observation) ทั้งมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยอาศัย
   2.1 แบบบันทึกการสังเกต
3. การจัดเวทีถอดบทเรียน (After Action Review) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล อาศัยแกนนำชุมชน ประชาชนในพื้นที่ม.4 บ้านดอนคา
4. การประชุมหรือสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) โดยแกนนำชุมชน ประชาชนในพื้นที่ ม. 4 บ้านดอนคา
5. กล้องบันทึกภาพดิจิตอล เก็บรวบรวมข้อมูลบริบทชุมชน ฯลฯ
6. เครื่องไมโครคอมพิวเตอร์ ใช้ในการวิเคราะห์ รวบรวมข้อมูล ฯลฯ

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การจัดการความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ ใช้สถิติเชิงพรรณา ในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้ค่าเฉลี่ย และค่าร้อยละ ในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSSในการวิเคราะห์ค่าทางสถิติ

บทที่ 4
ผลการศึกษา

การจัดการความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้กระบวนการถอดบทเรียน (After Action Review) การสนทนากลุ่มย่อย การใช้แบบสอบสัมภาษณ์อย่างไม่มีโครงสร้างในการระดมสมอง ควักจับความรู้ในตัวสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา รวมถึงจากหน่วยงาน องค์กรที่มีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการ โดยมีผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์

เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์เกิดขึ้นจากการบูรณาการการทำงาน ระหว่าง ภาคประชาสังคม ชาวนา สำนักงานจังหวัดนครสวรรค์ (ผู้ว่าCEO) วิทยาลัยการจัดการทางสังคม มูลนิธิข้าวขวัญ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดนครสวรรค์ องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ โดยใช้ฐานข้อมูล ความสัมพันธ์กับกลุ่มชาวบ้านจากกองทุนSIF มาพัฒนายกระดับการเรียนรู้ในการทำการเกษตรปลอดสารพิษ มุ่งสร้างปัญญา ในการลด ละ เลิก การใช้สารเคมีในการผลิต เริ่มพัฒนาจากกลุ่มสมาชิกเพียงไม่กี่พื้นที่ โดยใช้กระบวนการการจัดเวทีระดมสมองแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับพื้นที่และในระดับจังหวัดเพื่อแสวงหาข้อมูลความจริงที่ปรากฏกับสังคมชาวนาในจังหวัดนครสวรรค์ และยกระดับการเรียนรู้การใช้สารชีวภาพ ทดแทนการใช้สารเคมีในวิถีการผลิต ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่มเรียนรู้ (COP) เป็นแกนหลักในการสร้างกระบวนการทั้งในระดับพื้นที่ และระดับจังหวัด โดยมีหลักสูตรการเรียนรู้ที่ถือว่าเป็นสาระสำคัญในการสร้างความรู้ และพัฒนากลไกการจัดการความรู้ให้กับสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จำนวน 7 หลักสูตรดังต่อไปนี้

หลักสูตรการเรียนรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์

1. ทดลองการผลิตในแปลงทดลองร่วมตามพื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการ

2. ทดลองการผลิตรูปแบบต่าง ๆ ในพื้นที่นาของสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการ (ลด ละ เลิกการใช้สารเคมี)

3. การเตรียมการก่อรูปการจัดการวางแผนการผลิตและการตลาด

4. การฝึกอบรมการคัดเลือก-การผสมพันธุ์ข้าว

5. การให้ทุนการศึกษานักเรียนทุนชาวนา

6. กองทุนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนวิถีการผลิต

7. การศึกษาวงจรการผลิตอย่างคุ้มค่าด้วยการพัฒนาพันธุ์ข้าว

หลักสูตรที่ 1 ทดลองการผลิตในแปลงทดลองร่วมตามพื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการ

กำหนดระยะเวลาการเรียนรู้ 4 เดือน แปลงทดลอง 3-4 แปลง

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. การเตรียมดิน – ปุ๋ยสูตรต่างๆ หรือใช้วิธีการที่แตกต่างกัน 2-3 แบบ อาทิเช่น การใช้สูตรปุ๋ยของอำเภอหนองบัว ,อำเภอบรรพต ,อำเภอลาดยาวเพื่อแลกเปลี่ยนทดลองในแปลงเรียนรู้ ตามพื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการฯ และนำองค์ความรู้ที่ได้มาจัดทำเป็นคู่มือสำหรับชาวนาในการประกอบอาชีพต่อไป

2. ทดลองใช้พันธุ์ข้าว ตามแนวโน้มที่จะใช้ส่งตลาดข้าว เช่น พันธุ์ชัยนาท 1 เน้นการหาพันธุ์ที่ได้มาตรฐาน เบื้องต้นคาดการณ์ว่าอาจจะไม่สามารถคัดพันธุ์ได้เต็มที่ และยังไม่ได้ดำเนินการด้านการวางแผนงานเพื่อฝึกอบรมคัดเลือกพันธุ์

3.การศึกษาเรียนรู้ การจัดการสิ่งแวดล้อม และแมลงในนาข้าว (โดยศึกษาตามแนวทางของ IPM – แนวทางการศึกษาของกศน.) โดยอาศัยข้อมูลจากแกนนำที่เข้าร่วมโครงการเป็นผู้ให้ข้อมูล และเป็นแนวทางแก้ปัญหาในพื้นที่ ซึ่งกระบวนการดังกล่าว ต้องมีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้จากพื้นที่ต่างๆ ที่เข้าร่วมโครงการเพื่อระดมหาแนวทางการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อม และแก้ไขปัญหาแมลงในนาข้าว

4. การสำรวจเก็บข้อมูลรายครัวเรือนของสมาชิกที่ร่วมโครงการ ก่อนเข้าร่วมโครงการและหลังเข้าร่วมโครงการ ฯ โดยเน้นการศึกษาถึงวิถีชีวิต วิถีการผลิตของชาวนาแต่ละราย ,หนี้สิน, ข้อมูล

การใช้จ่าย ฯลฯ และนำข้อมูลดังกล่าวมาศึกษาแลกเปลี่ยน ในกลุ่มชาวนาผู้ร่วมโครงการฯ (ตามแนวทางการศึกษาตามแผนแม่บทชุมชน)

ระยะเวลาการเรียนในโรงเรียน

- เวลาเรียน 3-4 ชั่วโมง x 1 ครั้ง / สัปดาห์ x 4 ครั้ง / เดือน x 4 เดือน
- การศึกษาดูงานตามพื้นที่ต่างๆ อาทิ
  - มูลนิธิข้าวขวัญ จ.สุพรรณบุรี
  - สำนักศรีษะอโศก จ. ศรีษเกษ
  - ราชธานีอโศก จ. อุบลราชธานี

ภารกิจระยะที่ 2 ทดลองการผลิตรูปแบบต่างๆ ในพื้นที่นาของสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการ
พื้นที่เริ่มลด ละ เลิก การใช้สารเคมี

แปลงนาของสมาชิก

แปลงสาธิต (อีกครั้ง)

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. ทำการทดลองแปลงสาธิตต่อครั้งที่ 2 ให้เข้มข้นยิ่งขึ้น โดยอาจเพิ่มหัวข้อการทดลองตามสภาพปัญหาในพื้นที่ หรือข้อประเด็นที่อยากรู้ เช่น การใช้พันธุ์ข้าวใหม่ๆ มาทดลองปลูกในพื้นที่ เพื่อศึกษาถึงสายพันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตได้ดีในพื้นที่ , การจัดการหญ้า โดยเปลี่ยนสูตรการทดลองในการกำจัดหญ้าและวัชพืชต่างๆ ,การเปลี่ยนสูตรในการปรับปรุงดินใหม่ฯลฯ แต่สมาชิกไม่จำเป็นต้องมาเรียนรู้ ทุกอย่างเหมือนเดิมอาจมาพบกันทุก 1 เดือน หรือ 2-3 ครั้งตลอดการผลิต

2. ให้สมาชิกนำวิธีการที่ได้เรียนรู้ในระยะที่ 1 ไปใช้ที่แปลงนาของตน โดยอาจจะกันพื้นที่ส่วนหนึ่งมาใช้ในการลด ละ เลิก การใช้สารเคมี การใช้สูตรปุ๋ยแบบต่างๆ ฯลฯ พร้อมกับการเก็บข้อมูลอย่างจริงจัง เพื่อพิสูจน์ถึงผลลัพธ์ในการผลิต

3. สรุปบทเรียนร่วมกันในพื้นที่

4. สรุปบทเรียนร่วมกันระหว่างพื้นที่ (ระดับจังหวัด)

หลักสูตรที่ 3 การเตรียมการก่อรูปการจัดการวางแผนการผลิต และการตลาด

พันธุ์ข้าวที่มีการตกลงร่วมกัน

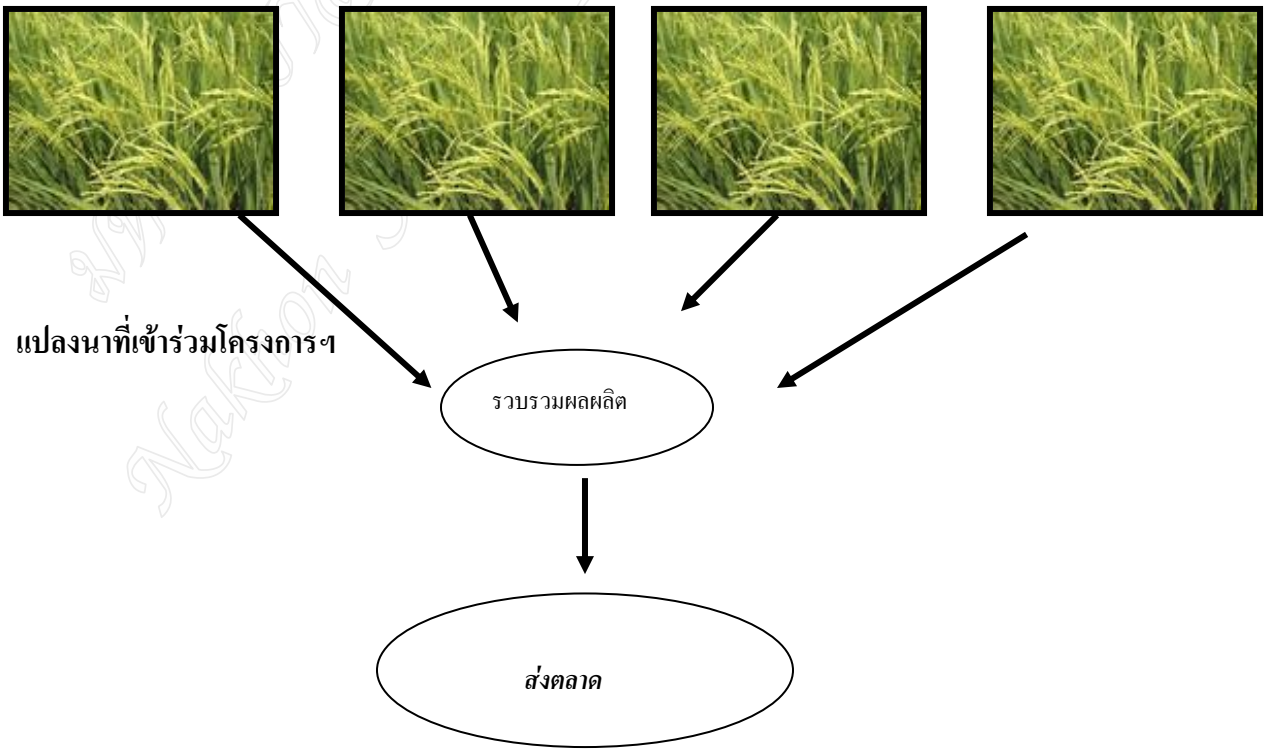

การตลาดข้าวเปลือก สืบเนื่องจากการผลิตข้าวมีความสัมพันธ์กับการตลาด หากผลิตมาไม่มีตลาดรองรับ หรือ ตลาดให้ราคาไม่ดี ก็จะทำให้การผลิตข้าวปลอดสารพิษประสบปัญหาได้ ดังนั้น จึงได้มีการวางแผนเพื่อการตลาดข้าวเปลือกดังนี้

3.1 ประสานงานกับโรงสีข้าว โดยได้มีการเจรจาร่วมกันระหว่างกลุ่มชาวนาและเจ้าของโรงสีที่จะรับซื้อข้าวในนาปลอดสารพิษของกลุ่มชาวนา โดยได้มีการวางแผนร่วมกันตั้งแต่การผลิตจนถึงสิ้นสุดการผลิต อาทิ การกำหนดชนิดพันธุ์ข้าว การกำหนดมาตรฐานข้าวเปลือก การตรวจแปลงนาทุกระยะก่อนการเก็บเกี่ยว การเก็บเกี่ยว การบรรจุกระสอบ การขนส่งข้าวเปลือกจากแปลงนาไปโรงสี การอบข้าวเปลือกเพื่อลดความชื้นและการเจรจากำหนดราคาขายข้าวเปลือกให้กับโรงสี

3.2 การจัดทำมาตรฐานข้าวปลอดสารพิษ เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภค จำเป็นต้องประสานงานกับองค์กรภายนอก ที่ทำงานด้านรับรองมาตรฐานผลผลิตเกษตรอินทรีย์ (ข้าวอินทรีย์) ซึ่งเป็นที่ยอมรับของสาธารณชนทั้งในประเทศและนอกประเทศ โดยการที่กลุ่มชาวนา โรงสีและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทำความเข้าใจรายละเอียดของกระบวนการรับรองมาตรฐาน มีการตรวจแปลงนาข้าวทุกแปลง การตรวจโรงสี โดยผู้ตรวจขององค์กรรับรองมาตรฐานนั้น ๆ

3.3 การพัฒนาตลาดข้าวปลอดสารพิษ จะมีการดำเนินงานและวางแผนร่วมกันอีกครั้งหนึ่งภายหลังจากได้สรุปบทเรียนถึงวิธีการ แนวทางการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งในระยะแรกอาจจะเป็นการจัดส่งขายข้าวปลอดสารพิษให้กับโรงสีเพื่อไปดำเนินการเองก่อน ในภายหลังจึงจะมาร่วมกันคิดค้นหาวิธีการแปรรูปและนำออกจำหน่ายในตลาดสาธารณะอีกครั้งหนึ่ง

ขั้นตอนการดำเนินการ

1. ประชุมสำรวจ ร่วมตัดสินใจ กับแหล่งตลาด เช่น บริษัทค้าข้าว – ท่าข้าวกำนันทรง เพื่อหาพันธุ์ข้าวที่ได้มาตรฐาน และเป็นพันธุ์ที่มีตลาดรองรับ
2. วางแผนการกำหนดแนวทางใน การเก็บเกี่ยว และการขนส่งไปยังแหล่งรับซื้อตามจุดต่างๆ
3. วางแผนการดำเนินการตรวจสอบรับรอง คุณภาพข้าว โดยศึกษาถึงกระบวนการผลิต นำกระบวนการ Accredit แหล่งผลิต (รายบุคคล/รายพื้นที่) ระหว่างการตรวจสอบสารตกค้างทางวิชาการ ฯลฯ
4. เวทีแลกเปลี่ยนระหว่างชาวนาและผู้เข้าร่วมโครงการ เกี่ยวกับการวางแผนการด้านการผลิต – การตลาด ของกลุ่มสมาชิกร่วมกัน

หลักสูตรที่ 4 การฝึกอบรมการคัดเลือก – การผสมพันธุ์ข้าว

ตัวแทนจากพื้นที่อำเภอต่างๆ

ขั้นตอน/วิธีการดำเนินการ

1. ติดต่อผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ในการผลิตสายพันธุ์ข้าวคุณภาพสูง
2. ติดต่อกลุ่มเป้าหมายตามพื้นที่ โดยกำหนดเบื้องต้นไว้พื้นที่ละ 10 คน
3. จัดฝึกอบรม โดยกำหนดกรอบการศึกษาเบื้องต้นคือ
   - 3.1 ส่งตัวแทนจากพื้นที่ ไปศึกษาดูงานที่สุพรรณบุรี (มูลนิธิข้าวขวัญ)
   - 3.2 ฝึกทดลองคัดเลือกสายพันธ์ และศึกษากระบวนการผลิตสายพันธุ์ข้าวที่ได้มาตรฐานที่แปลงนาของตนเอง
4. จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อวางแผนการจัดการและเชื่อมโยงกับมวลสมาชิก – กลุ่ม – เครือข่าย

หลักสูตรที่ 5 การให้ทุนการศึกษานักเรียนทุนชาวนา

ภารกิจดังกล่าวเกิดจากแนวคิด การเตรียมคนที่มีวิสัยทัศน์ และมีศักยภาพในพื้นที่เพื่อเป็นผู้ดำเนินการประสานมวลสมาชิกในพื้นที่ และต่างพื้นที่เป็นกลุ่มการผลิต และเครือข่ายการผลิต จะมีการสนับสนุนให้ทุนการศึกษาแก่ชาวนาผู้ที่เข้าไปศึกษาในการจัดทำนาข้าวปลอดสารพิษในสถานที่ต่าง ๆ ที่มีการทดลองทำมาแล้ว เพื่อนำมาพัฒนาและปรับปรุงแปลงนาสาธิตของตนเองให้เกิดความเหมาะสมและสมดุลในวิถีการผลิต และเป็นการเตรียมผู้นำที่มีศักยภาพอีกด้วย

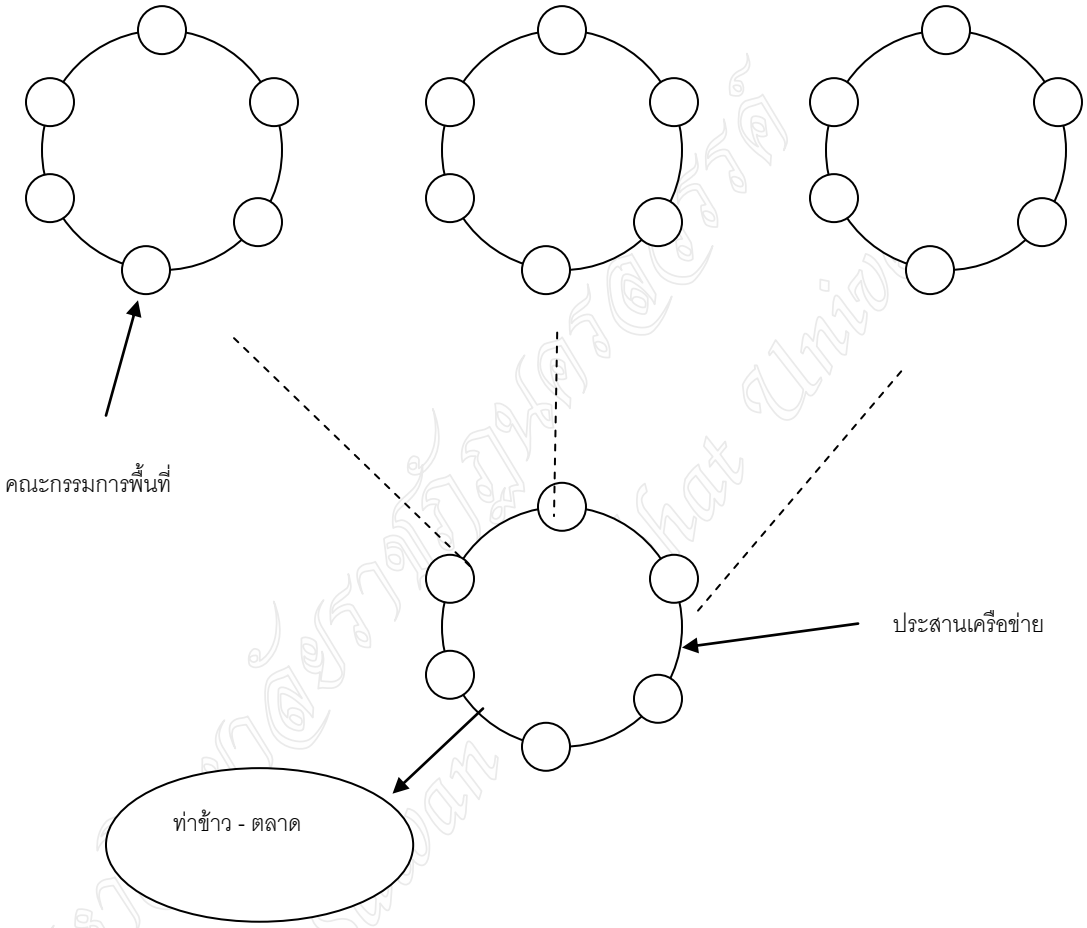

ขั้นตอนวิธีการดำเนินการ

1. คัดเลือกตัวแทนจากกลุ่มสมาชิกชาวนาในพื้นที่ต่างๆ จำนวน 30 คน
2. ส่งไปศึกษาเรียนรู้ในพื้นที่จริงระยะสั้น 1 สัปดาห์ – 3 เดือน
3. ศึกษาดูงานในพื้นที่ต่าง ๆ อื่นที่มีการจัดตั้งเครือข่ายการผลิต ครบวงจร อาทิ อ. กุดชุม ศรีษะอโศก ฯลฯ

หลักสูตรที่ 6 กองทุนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนวิถีการผลิต

ขั้นตอนวิธีการ

1. ประชุมระดมสมองการจัดตั้งกองทุนเพื่อแก้ไขปัญหา ภาระหนี้สิน ของสมาชิกเครือข่ายกลุ่มเกษตรปลอดสารพิษ

2. ประชุมระดมสมองหาแนวทางการตั้งกองทุน โดยการออม เงินทุนในกลุ่ม พื้นที่ เพื่อสนับสนุนการเปลี่ยนวิถีการผลิต

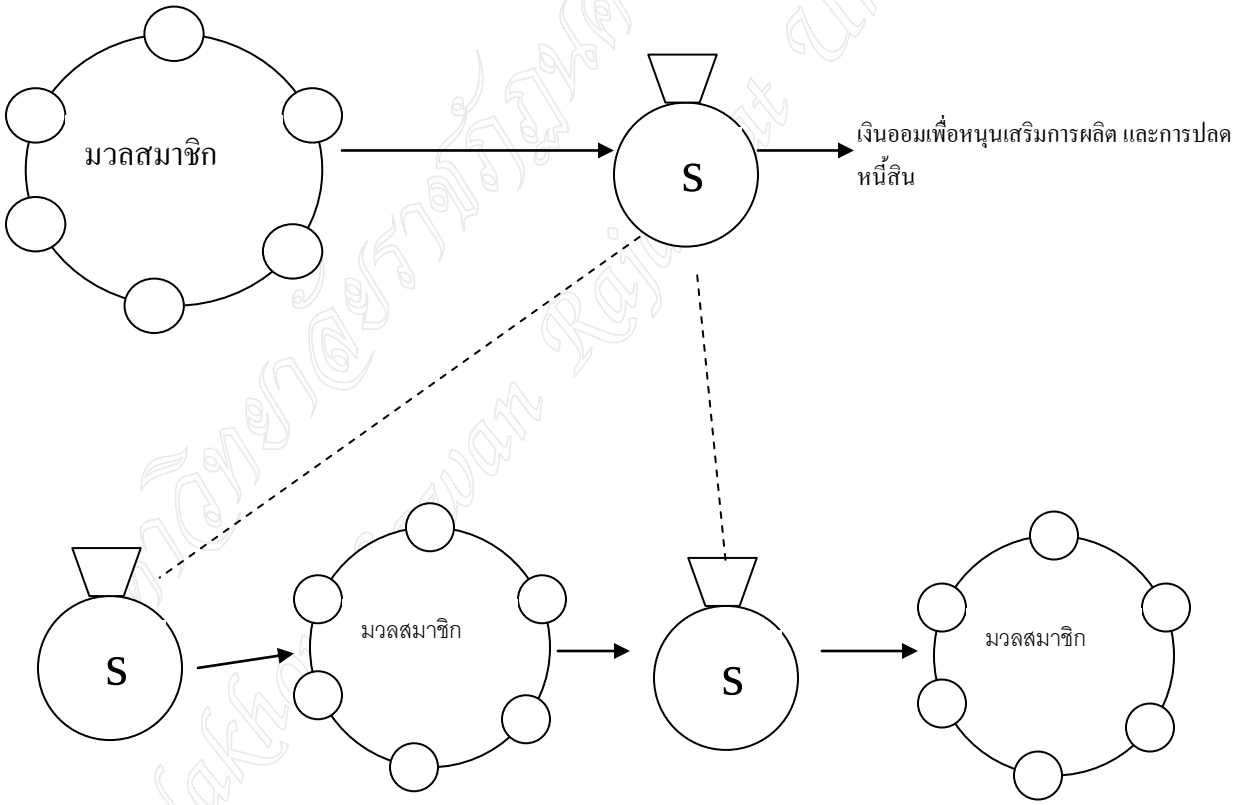

หลักสูตรที่ 7 การศึกษาวงจรการผลิตอย่างคุ้มค่า

- **การพัฒนาพันธุ์ข้าว**

จากแนวคิดการศึกษาวงจรการผลิตที่ชาวนาใช้วงจรการผลิตที่ใช้ระบบการปลูกข้าวเพียงอย่างเดียวตลอดปี ทำให้ไม่เกิดการพักหน้าดิน และวงจรการผลิตเดิมไม่ประกอบกับชาวนาประสบกับปัญหาการจัดเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวได้ไม่นาน ทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อพันธุ์ข้าวอยู่เสมอ ไม่สามารถพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนาให้ดีขึ้น การศึกษาวงจรการผลิตรูปแบบใหม่ เช่น การปลูกข้าวสลับกับการปลูกถั่วหรือพืชผักเศรษฐกิจตามสภาพพื้นที่จึง เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่จะช่วยพัฒนากระบวนการผลิตของชาวนาให้ก้าวหน้าขึ้น

ดังนั้น จึงมีการดำเนินงานเพื่อพัฒนาพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่ โดยเน้น พันธุ์ข้าวพื้นเมืองหรือพันธุ์ปรับปรุงที่เกิดจากการผสมพันธุ์และทำการพัฒนาพันธุ์ด้วยการทดลองและเรียนรู้ของชาวนาเอง

ขั้นตอน/วิธีการ

1. ประชุมระดมสมองการทดลองวงจรการผลิตข้าว
2. ทดลองการปลูกข้าว 2 รูปแบบ
3. แลกเปลี่ยน /สรุปบทเรียน

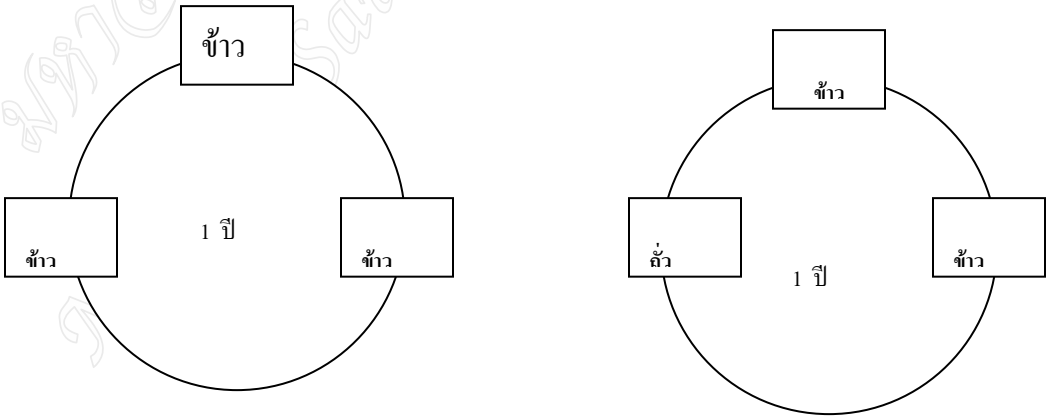

2. เวทีถอดบทเรียน (After Action Review) อดีต – ปัจจุบัน วิธีการทำนาศึกษาข้อมูลปฐมภูมิบริบทกลุ่มเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์

การถอดบทเรียนเป็นหนึ่งในกระบวนการการสร้างความเข้าใจ และการสร้างความรู้ในการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ที่ประกอบไปด้วยสมาชิกที่มีอุดมการณ์ที่เข้มแข็งและสมาชิกที่ยังลังเลในการลด ละ เลิกการใช้สารเคมีได้มีโอกาสในการระดมสมองแลกเปลี่ยนค้นคว้าข้อมูล สภาพการณ์ปัญหา อุปสรรคในการทำนาแบบเคมี และแบบชีวภาพเพื่อเปรียบเทียบกระบวนการให้สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาได้ตระหนักถึงความสำคัญของการค้นคว้า แสวงหาข้อมูล ภูมิความรู้ระหว่างสมาชิกที่เข้าร่วมกระบวนการถอดบทเรียน อีกทั้งยังเป็นอีกภาคหนึ่งของการเสริมสร้างทักษะประสบการณ์ในการทำเกษตรชีวภาพ โดยสมาชิกที่มีต้นทุนทางสังคม มีทักษะ ประสบการณ์ในการทำนาปลอดสารพิษที่สูงกว่าจะเป็นแกนนำในการยกระดับความรู้ให้กับสมาชิกที่ยังขาดองค์ความรู้ในการทำเกษตรชีวภาพ ผ่านทางเวทีการถอบบทเรียนการระดมสมอง

จากการศึกษาพบว่า โรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ใช้กระบวนการถอดบทเรียนเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการระดมสมองของชาวนา (COP) โดยมีสาระสำคัญคือ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความทุกข์จากการใช้สารเคมี อาทิ ปัญหาต้นทุนการผลิตจากการใช้ปุ๋ยเคมี ยาเคมี ปัญหาด้านสุขภาพจากการใช้สารเคมี ปัญหาสภาพดินเสื่อมโทรม ปัญหาหนี้สินที่เพิ่มพูนจากการทำนา ฯลฯ จนทำให้เกิดเป็นประสบการณ์ร่วมที่คนทำนา ได้พัฒนาข้อมูลปัญหาเชิงปัจเจกเป็นสภาพการณ์ภาพรวมของระบบการทำนาที่ใช้สารเคมี และพัฒนากลายมาเป็นการแสวงหาความอยู่รอด หนทางการแก้ไขปัญหา ในการประกอบอาชีพการทำนาของสมาชิกที่เข้าร่วมกระบวนการถอดบทเรียน

การถอดบทเรียนเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์เป็นการสร้างกระบวนการแพร่กระจายความรู้ จากส่วนกลางเข้าสู่สมาชิก และระหว่างสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาด้วยกันเอง แนวทางการถอดบทเรียนของเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ อาจสรุปออกมาเป็นแผนภาพดังต่อไปนี้

กระบวนการและเทคนิควิธีการถอดองค์ความรู้

เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จ.นครสวรรค์

สำหรับกระบวนการและเทคนิควิธีการที่ใช้ในการถอดองค์ความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จ.นครสวรรค์ เป็นการนำแนวคิด/ทฤษฎีมาประยุกต์ใช้สู่การปฏิบัติจริงเพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการถอดองค์ความรู้ ดังนั้น จะเห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการและเทคนิควิธีการที่ใช้ จะมีการปรับปรุงเพิ่มเติมอยู่ในทุก ๆ ครั้งที่ลงพื้นที่ จึงขอนำเสนอเป็นแผนภาพดังต่อไปนี้

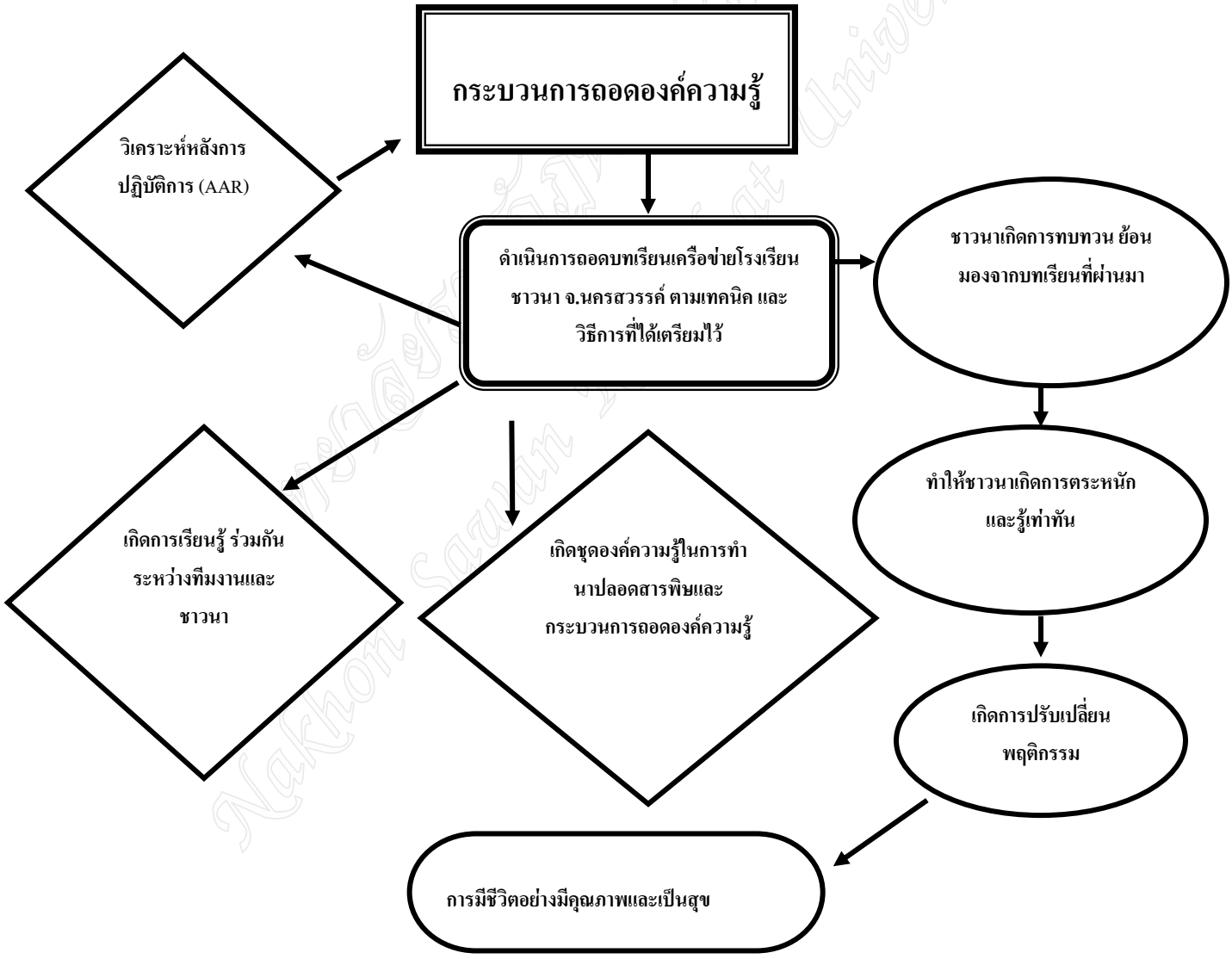

จากแผนภาพจะเห็นว่า ในการถอดองค์ความรู้นั้นประกอบไปด้วยบุคคล 3 กลุ่ม คือ นักวิชาการ ผู้นำชุมชนและกลุ่มเครือข่ายชาวนา ก่อนที่ทีมงาน (นักวิชาการ+ผู้นำท้องถิ่น) จะลงไปทำหน้าที่ถอดองค์ความรู้กลุ่มเครือข่ายชาวนา ก็จะมีการฝึกอบรม/แลกเปลี่ยนกับพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อหาทิศทาง/แนวทางในการดำเนินกิจกรรม อีกทั้งยังเป็นการทำความเข้าใจร่วมกันถึงวิธีการดำเนินกิจกรรมในเบื้องต้น เมื่อกลับมาในพื้นที่จึงได้เริ่มเตรียมการซึ่งมีทั้งการเตรียมคนในพื้นที่และการเตรียมแนวคิด/ทิศทางในการดำเนินการ, การดำเนินการ, การวิเคราะห์หลังการปฏิบัติการ (After Action Review:AAR), ปรับปรุงวิธีการดำเนินการ, ดำเนินการ ฯ ซึ่งผลที่คาดว่าจะได้รับจากกระบวนการถอดองค์ความรู้ คือ ได้ชุดองค์ความรู้เพื่อนำไปถ่ายทอดหรือ เผยแพร่ให้กับเพื่อน ๆ ชาวนาหรือผู้ที่สนใจ, ได้สื่อวิดิทัศน์เรื่อง “กระบวนการถอดองค์ความรู้ นอกจากนั้น คาดหวังว่า ภายหลังจากการดำเนินการถอดองค์ความรู้แล้ว ชาวนาจะเกิดการรู้เท่าทันกระแสโลกาภิวัฒน์และสามารถปรับเปลี่ยน/ปรับปรุงความเป็นอยู่ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ซึ่งจะทำให้ชาวนาสามารถยืนอยู่ได้อย่างรู้เท่าทันภายใต้กระแสโลกาภิวัฒน์อันจะนำไปสู่การพัฒนาตนเองและชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

<u>ขั้นเตรียมการ</u>

ในเบื้องต้น ได้มีการพูดคุยทำความเข้าใจร่วมกันกับกลุ่มเครือข่ายผู้นำชาวนาถึงความสำคัญของการถอดองค์ความรู้ การทำความเข้าใจในการใช้คำ ภาษา เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน เนื่องจากยังมีความไม่ชัดเจนในการใช้คำที่เกี่ยวข้อง อาทิ สรุปบทเรียน ถอดบทเรียน ถอดองค์ความรู้ ซึ่งทั้งหมดคือ **การกลับมาเล่าเรื่องเก่าของชาวนาว่าที่ผ่านมาได้ประสบกับเหตุการณ์หรือมีสถานการณ์อะไร ที่เป็นเหตุจูงใจให้หันกลับมาปลูกข้าวปลอดสารพิษและมีการรวมกลุ่มกันดังเช่นทุกวันนี้ และบทเรียนที่ได้รับจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชาวนาในอนาคตได้อย่างไร**

ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจร่วมกับเครือข่ายชาวนาฯ

ที่ประชุมได้มีการร่วมแลกเปลี่ยนกันถึงภาษาที่จะสื่อให้เข้าใจกันได้ โดยไม่ยึดติดกับคำว่า “สรุปบทเรียน” “ถอดบทเรียน” “ถอดองค์ความรู้” ซึ่งยากกับการทำความเข้าใจของกลุ่มชาวนา นอกจากนั้น ได้มีการนำเสนอภาษาที่จะใช้สื่อเพื่อง่ายกับการทำความเข้าใจของกลุ่มชาวนาในการ

ดำเนินกิจกรรมครั้งนี้ ในหลาย ๆ คำที่กลุ่มชาวนาเข้าใจร่วมกันอาทิเช่น “ขุมทรัพย์ในรอยตีน” “เรื่องเก่ามาเล่าใหม่” “ประวัติศาสตร์การเกษตรชาวนาฯ”

สำหรับวิธีการจัดเวทีจะเป็นรูปแบบอย่างไม่เป็นทางการ จำนวนชาวนาที่เข้าร่วมพูดคุยมีประมาณ 15-30 คน ในการพูดคุยไม่ได้กำหนดว่าจะต้องเป็นการพูดคุยในห้องประชุมเท่านั้น แต่มีทั้งการร่วมพูดคุยกันตามใต้ถุนบ้าน, ใต้ต้นไม้, ลานบ้านฯ แล้วแต่ความสะดวกของกลุ่ม เพื่อให้เกิดความใกล้ชิดและเป็นกันเองระหว่างกลุ่มนักวิชาการและกลุ่มชาวนาที่มาร่วมกันเพื่อถอดบทเรียนของกลุ่ม ในระหว่างการ ดำเนินการ ทีมงานนักวิชาการจะเป็นผู้จุดประกายจากคำถามที่เตรียมไว้โดยแบ่งช่วงของการพูดคุย

ช่วงแรก เป็นการพูดคุยถึงการทำนาในสมัยบรรพบุรุษมีกระบวนการในการทำนาเป็นอย่างไร เครื่องมือเครื่องใช้เป็นอย่างไร แหล่ง/วิธีการที่ได้มาซึ่งเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนามาจากไหน อย่างไร ผลที่ได้รับจากกระบวนการทำนาเป็นอย่างไร

ช่วงที่สอง จะพูดคุยถึงปัจจุบันว่ากระบวนการในการทำนาเป็นอย่างไร เครื่องมือเครื่องใช้เป็นอย่างไร แหล่ง/วิธีการที่ได้มาซึ่งเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนามาจากไหน เกิดการปรับเปลี่ยนจากสมัยบรรพบุรุษอย่างไร อะไรหรือใครทำให้เกิดการปรับเปลี่ยน ผลที่ได้รับจากการปรับเปลี่ยนเป็นอย่างไร ซึ่งในช่วงนี้กลุ่มชาวนาจะสามารถทำความเข้าใจได้โดยทันทีว่า ที่มาของปัญหาต่าง ๆ ที่มีในปัจจุบันมาจากปัญหาและสาเหตุใดเป็นหลัก

ช่วงที่สาม จะเป็นการร่วมกันวิเคราะห์ถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดในปัจจุบัน ว่าก้าวต่อไปชาวนาควรมีการปรับเปลี่ยนเรื่องอะไรบ้าง ถึงจะสามารถยืนอยู่ได้ด้วยตนเอง นอกจากการร่วมพูดคุยในเวทีแล้ว ภายหลังจากการเสร็จสิ้นกระบวนการถอดบทเรียนแล้ว ได้มีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับโดยการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ นอกรอบกับผู้เข้าร่วมเวที บางคนที่เห็นว่า ในเวทีไม่ค่อยแสดงความคิดเห็น

นอกจากการพูดคุยกันในระดับเวทีของกลุ่มชาวนาแล้ว ยังมีกลุ่มนักศึกษาฝึกงาน โปรแกรมพัฒนาชุมชนจากสถาบันราชภัฏนครสวรรค์ เข้าไปคลุกคลี ซักถามถึงที่มาและจุดเปลี่ยนของการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตของชาวนาเป็นรายกรณีที่น่าสนใจ อีกทั้งร่วมทำความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนในด้านต่าง ๆ อาทิ ประวัติศาสตร์ของชุมชน การศึกษาสภาพวิถีความเป็นอยู่ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการทำนา โดยการพูดคุย พบปะอย่างไม่เป็นทางการกับผู้อาวุโส ผู้นำชาวนา เพื่อเป็นข้อมูลประกอบในการ “ถอดองค์ความรู้” ในครั้งนี้ นอกเหนือจากนั้น ได้มีการจดบันทึกด้วยมือ การบันทึกลงในเครื่องบันทึกเทป, การบันทึกวีดีโอร่วมอีกด้วย เป็นการบันทึกทั้งในระดับเวทีที่เป็นทางการไม่เป็นทางการและเป็นรายกรณี

<u>ขั้นดำเนินการ</u>

ภายหลังจากการเตรียมงาน ผู้นำเครือข่ายชาวนา ได้ลงพื้นที่พูดคุยนัดแนะกับชาวนาในพื้นที่เพื่อทำการ “ถอดองค์ความรู้” และประสานทีมนักวิชาการเข้าไปร่วมในการ “ถอดองค์ความรู้”

การเริ่มเวทีในครั้งแรก เป็นการพบปะกันใต้ถุนบ้านหลังหนึ่งของสมาชิกเครือข่ายชาวนาที่ได้มีการเริ่มทดลองทำนาปลอดสารพิษแล้ว ในเบื้องต้นทีมนักวิชาการจะทำหน้าที่ทั้งการพูดคุยทำความเข้าใจร่วมกันในกลุ่มเครือข่ายชาวนาถึงที่มาของการถอดองค์ความรู้ การใช้ภาษาเพื่อสื่อให้เกิดความเข้าใจภายในกลุ่ม โดยไม่ต้องไปคิดถึงภาษาของทางวิชาการที่เขาเรียกขานกัน ซึ่งยากกับการทำความเข้าใจ

ในระหว่างการดำเนินกิจกรรม ทีมนักวิชาการจะเริ่มการพูดคุยและตั้งคำถามตามแนวคิดและทิศทางที่ได้เตรียมไว้ดังกล่าวข้างต้น

<u>เวทีแรก</u> (อำเภอหนองบัว) ในการเดินเรื่องจะใช้พ.ศ.เป็นตัวเดินเรื่องว่า เหตุการณ์ที่เกิด เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.ใด เช่น หลังพ.ศ.2508 การทำนาจะเป็นการทำนาโดยใช้แรงงานภายในครอบครัว โดยมีควายช่วยทำหน้าที่ไถนา ความเป็นอยู่เป็นไปอย่างเรียบง่ายไม่ต้องใช้เงินเพราะอาหารสามารถหาได้ในท้องถิ่น เครื่องอำนวยความสะดวกใด ๆ ก็ไม่มีจนกระทั่งหลังปีพ.ศ.2508 ได้มีการนำเครื่องยนต์เข้ามาใช้เป็นครั้งแรกโดย ธกส. ผลจากการใช้เครื่องยนต์ ทำให้ชาวนาได้รู้จักที่จะประหยัดแรงงาน ทำงานอย่างรวดเร็วและสะดวก จึงเกิดความนิยมและภายหลังหลายครอบครัวมีความอยากได้เหมือนเพื่อนบ้าน จึงขายควายหรือบางรายไปกู้เงินจาก ธกส. มาซื้อ .... เป็นต้น

การให้ได้เนื้อหาที่ต่อเนื่องและสอดคล้องจะมีทีมนักวิชาการที่ทำหน้าที่จับประเด็น ตั้งประเด็น จุดประกาย กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนภายในเวทีในประเด็นที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งควบคุมเวทีไม่ให้ เกิดการยึดเวทีโดยใครคนใดคนหนึ่ง โดยมีผู้นำท้องถิ่นร่วมทำหน้าที่ตั้งประเด็นเพื่อจุดประกายรวมทั้ง กระตุ้นเพื่อนชาวนาให้เกิดการแลกเปลี่ยนกันมากที่สุด

ภายในทีมนักวิชาการและผู้นำท้องถิ่น ได้มีการแบ่งบทบาทหน้าที่คือ ทุกคนช่วยกันในการจับประเด็น แต่จะมีคนที่ทำหน้าที่หลัก (Moderator) ในการตั้งประเด็นเพื่อจุดประกายให้เกิดการแลกเปลี่ยน และคนทำหน้าที่รองคือ การเขียนแผนภาพขึ้นบนกระดานเพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นภาพ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนกันได้ดีขึ้นโดยมีทีมนักวิชาการคนอื่น ๆ และผู้นำท้องถิ่นร่วมกันกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยน นอกจากนั้น เมื่อทีมนักวิชาการคนอื่น ๆ หรือคนทำหน้าที่รอง เห็นว่า คนทำหน้าที่หลักตกหล่นประเด็นใด ก็จะช่วยทำหน้าที่เสริม เพิ่มในประเด็นที่เห็นว่าขาดไป และในขณะเดียวกันทุกคนจะทำหน้าที่ตรวจสอบประเด็นว่า ครบถ้วนสมบูรณ์ตามที่ได้เตรียมกันไว้หรือไม่ หรือควรเพิ่มเติมในจุดใดเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของกระบวนการถอดบทเรียนมากขึ้น

<u>การวิเคราะห์หลังการปฏิบัติการอำเภอหนองบัว : (After Action Review:AAR)</u>

ภายหลังจากที่ได้มีการลงพื้นที่เพื่อทำการถอดบทเรียนแล้ว ภายในทีมนักวิชาการได้มีการร่วมกันสรุปผลของการดำเนินการในด้านต่าง ๆ อาทิ รูปแบบของการถอดบทเรียนว่ามีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไร ซึ่งเห็นพ้องกันว่า รูปแบบการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการเป็นรูปแบบที่เหมาะสม ในด้านเทคนิคและวิธีการดำเนินการ มองว่า ยังมีบางอย่างที่ยังไม่ทะลุแต่ก็ยังมองไม่ออกว่า ควรจะเป็นอย่างไร ส่วนที่มีเพิ่มเติมคือ การพบปะพูดคุย นอกรอบกับชาวนาที่มาร่วมเวทีภายหลังจากการถอดบทเรียน จะให้ประโยชน์ในด้านการตรวจสอบข้อมูลว่า ในเวทีและนอกเวที ชาวนาเห็นเหมือนหรือต่างกันอย่างไร ซึ่งในเวทีแรก เราพบว่า ชาวนาที่ให้ความเห็น นอกเวที ไม่เห็นด้วยกับข้อมูลที่ได้พูดคุยกันในเวที เพราะในเวทีจะให้ข้อมูลว่า ทำนาขาดทุนเพราะใช้สารเคมี ใช้เครื่องจักรและต้องใช้แรงงานภายนอก แต่ของตนเองก็ใช้สารเคมี ใช้เครื่องจักรช่วยเหมือนกันแต่ไม่ขาดทุน มีกำไรทุกปี แต่ครอบครัวของตนเองไม่ได้ใช้แรงงานจากภายนอก ใช้แรงงานภายในครอบครัว ดูแลนาเอง มีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันภายในครอบครัว อีกทั้งความเป็นอยู่ ไม่ได้วิ่งตามสมัยนิยม ทำให้การทำนาของตนเองไม่ขาดทุน อีกทั้งเมื่อปรับมาเป็นเกษตรปลอดสารพิษยิ่งเพิ่มกำไรมากขึ้นเพราะต้นทุนลดลง ที่สำคัญ

ผลผลิตของตนเองมีคุณภาพดีขึ้น ข้าวมีน้ำนมมากขึ้น แตกกอมากขึ้น ใบข้าวและรวงข้าวสมบูรณ์มากกว่าการใช้เกษตรเคมี จึงเป็นจุดเปลี่ยนให้ตนเองหัน มาให้ความสนใจกับเกษตรปลอดสารพิษมากขึ้น ดังนั้น ข้อมูลที่ได้จากนอกเวทีจึงเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์เพราะเป็นการมองต่างมุม ที่ทำให้ทีมนักวิจัยได้เกิดการพินิจพิเคราะห์มากขึ้น และเกิดประเด็นที่กว้างขึ้น

ดังนั้น ในเวทีต่อไป เราจึงเห็นว่า จะดำเนินการในรูปแบบเดิมแต่ต้องดูเหตุการณ์เฉพาะหน้าด้วยว่า เป็นอย่างไร สามารถดำเนินการในรูปแบบเดิมได้หรือไม่ ควรปรับปรุงอะไรเพิ่มเติม ซึ่งทีมนักวิชาการเองก็ยังมองไม่ออกว่า รูปแบบที่เหมาะสมหรือควรจะเป็น จะเป็นอย่างไร และการถอดบทเรียนควรจะไปให้ถึงตรงไหน เพราะในเวทีแรก เราเห็นร่วมกันว่า ยังไม่ค่อยสมบูรณ์เท่าที่ควร แต่ก็ยังบอกกันไม่ถูกว่าที่สมบูรณ์ควรเป็นอย่างไร

<u>เวทีที่สอง</u> (ตำบลบ้านมะเกลือ) เวทีตำบลบ้านมะเกลือครั้งแรกผู้นำชุมชนจัดเวทีในลักษณะที่ค่อนข้างจะเป็นรูปแบบที่เป็นทางการ คือ มีเวทีด้านหน้าสำหรับทีมงานโดยมีชาวนานั่งเรียงกันหันหน้ามาทางทีมงาน แต่เมื่อทีมงานไปถึงจึงได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เป็นอย่างไม่เป็นทางการมากขึ้นโดยให้ขยับมานั่งใต้ต้นไม้ข้างศาลาที่จัดประชุมเพราะสถานที่ที่จัดในครั้งแรกมีแสงแดดส่องตาผู้เข้าร่วมประชุม จึงทำให้บรรยากาศในการพูดคุยเปลี่ยนไป มีความเป็นกันเองมากขึ้น เพราะลักษณะการนั่งเป็นการนั่งตามสบาย รวมทั้งบุคลิกและภาษาที่ ทีมงานใช้ก็เป็นการพูดคุยอย่างเรียบง่ายและสร้างความเป็นกันเองกับชาวนามากขึ้น

เนื่องจากตำบลบ้านมะเกลือเป็นพื้นที่ที่พึ่งจะเริ่มมีการรวมกลุ่ม ยังไม่ได้ดำเนินกิจกรรม ใดๆ ดังนั้นในการเริ่มเวทีในครั้งแรก จึงเป็นบทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่ทำหน้าที่ชี้แจงทำความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกพืชปลอดสารพิษ การรวมกลุ่มกัน การร่วมกันศึกษาแลกเปลี่ยนการใช้ปุ๋ย การเปรียบเทียบการปลูกข้าวจากปุ๋ยสูตรต่าง ๆ การทดสอบเมล็ดพันธุ์ จนถึงการประสานงานกับโรงสีข้าว การมีตลาดข้าวปลอดสารพิษ ซึ่งการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้เรียกว่า เป็นโรงเรียนชาวนา

ภายหลังจากผู้นำท้องถิ่นได้ชี้แจง ทำความเข้าใจแล้ว ทีมนักวิชาการได้เริ่มทำความเข้าใจถึงการถอดองค์ความรู้ของชาวนา การใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารที่เข้าใจร่วมกัน การร่วมแลกเปลี่ยนว่าควรเรียกเรื่องแบบนี้ว่า อย่างไร ซึ่งก็มีชาวนาหลายรายช่วยให้ความเห็นว่า ควรจะเรียกว่า เอาเรื่องเก่ามาเล่าขาน หรือเรียกว่า ประวัติศาสตร์การเกษตรบ้านบึงน้ำใส ฯ แต่ไม่ว่าจะเรียกว่าอะไร กลุ่มชาวนาก็ทำความเข้าใจร่วมกันว่า เป็นการร่วมกันเล่าเรื่องเก่า ๆ ที่ผ่านมาของชาวนา

ในการดำเนินการแตกต่างจากเวทีแรก ในด้านรูปแบบการดำเนินงาน เนื่องจากเวทีแรกจะใช้ พ.ศ.เป็นตัวเดินเรื่อง แต่เนื่องจากตำบลบ้านมะเกลือมีประวัติศาสตร์การเกษตรที่ค่อนข้างซับซ้อน มีการปลูกอ้อย ปลูกข้าวสลับกันไปมาหลายครั้ง ดังนั้น จึงเป็นการพูดคุยโดยใช้สถานการณ์เป็นตัวเดินเรื่อง เพราะชาวนาจะจำพ.ศ.ไม่ได้ แต่จะจำเหตุการณ์ได้ว่า อะไรมาก่อนอะไรมาหลัง จุดเปลี่ยนเกิดจากอะไร เช่น ในระยะแรกรุ่นพ่อแม่ของเรา ปลูกอ้อยเป็นหลัก ไม่ได้ปลูกข้าว แต่ตอนหลังอ้อยต้นทุนสูงจึงหันมาปลูกข้าว สาเหตุที่อ้อยต้นทุนสูงก็เพราะ ต้องใช้ปุ๋ยเยอะ คนที่เอาปุ๋ยมาให้ใช้ก็เป็นเกษตรอำเภอ เอามาให้ทดลองใช้ พอใช้แล้วได้ผลผลิตมากเลยติดใจ ตอนหลังก็ซื้อ ....เป็นต้น

ในเวทีนี้การแบ่งบทบาทหน้าที่ก็ทำเช่นเดียวกับในเวทีแรก แต่ทีมนักวิชาการจะต้องระวังประเด็นไม่ให้หลุดมากขึ้น เพราะเป็นการเล่าที่ย้อนไปย้อนมา ทำให้ง่ายกับการสับสนข้อมูล แต่อย่างไรก็ตามก็สามารถรวบรวม ข้อมูลได้ค่อนข้างครบทั้งกระบวนการ แต่ภายหลังจากดำเนินการทีมนักวิชาการไม่มีโอกาสที่จะพูดคุยนอกรอบกับชาวนาบางคนได้ เนื่องจากระยะเวลาที่จำกัด (มีเวทีช่วงเย็นถึงหัวค่ำ) ทำให้เมื่อเสร็จเวทีชาวนาก็จะรีบกลับบ้านเพื่อไปหุงหาอาหาร ภายในครอบครัว โดยไม่มีเวลานั่งคุยกันเหมือนเวทีแรกที่จัดช่วงสายถึงบ่าย ทำให้มีเวลานั่งคุยกันนอกรอบ

<u>การวิเคราะห์หลังการปฏิบัติการตำบลบ้านมะเกลือ : (After Action Review:AAR)</u>

ภายหลังจากการดำเนินการในเวทีที่สองแล้ว ทีมนักวิชาการได้เห็นว่า ปัญหาของชาวนาค่อนข้างมีความเหมือนกัน คือ **กระบวนการทำนาและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนไปของชาวนา มีผลต่อการเกิดปัญหาหนี้สินของชาวนา** ซึ่งในเวทีเองชาวนาก็ค่อนข้างจะสรุปได้ด้วยตนเองในขณะที่ทำการถอดองค์ความรู้ว่า วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของพวกเขาทำให้พวกเขาต้องมีหนี้สิน แต่ในเวทีนั้น ไม่ได้มีการสรุปว่า ทิศทางที่ควรจะเป็น เป็นอย่างไร ดังนั้น ในทีมนักวิชาการจึงมีการพูดคุยกันว่า ในการถอดองค์ความรู้ ควรจะไปให้ถึงการให้ความรู้เพื่อให้เกิดการตระหนักและรู้เท่าทันกระแสโลกาภิวัฒน์ที่มุ่งเน้นไปในเรื่องของบริโภคนิยม และหาทิศทางหรือแนวทางที่ชาวนาจะสามารถยืนอยู่ได้ด้วยตนเองภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก

ดังนั้น ทีมนักวิชาการจึงเห็นร่วมกันว่า ในด้านเทคนิคและวิธีการที่ใช้ในเวทีต่อไป ควรนำหลักพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพื่อให้เกิดการซาบซึ้งมากขึ้นและอาจจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคได้ดีมากขึ้น

<u>เวทีที่สาม</u> (ตำบลบ้านแดน) สำหรับเวทีนี้ รูปแบบการจัดเวที เป็นการพูดคุยกันใต้ต้นไม้ริมแม่น้ำเจ้าพระยา กลุ่มชาวนาที่มาร่วมพูดคุยกันนี้เป็นกลุ่มที่ค่อนข้างมีกิจกรรมที่หลากหลายมาแล้ว ขณะที่ไปดำเนินการเพื่อถอดบทเรียน กลุ่มชาวนากลุ่มนี้พึ่งเลิกจากการเข้าเรียนที่โรงเรียนชาวนาของกลุ่มซึ่งทาง กศน. ได้มาส่งเสริมและริเริ่มกิจกรรมเอาไว้ แต่เนื่องจากหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้นำที่ค่อนข้างเข้มแข็ง จึงทำให้กลุ่มสามารถ ดำเนินกิจกรรมได้ต่อมา อีกทั้งภายในกลุ่มเองเคยผ่านเวทีการวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตข้าว วิเคราะห์และวางแผน การพัฒนาชุมชนมาแล้ว จึงทำให้การพูดคุยเป็นไปได้อย่างราบรื่น

สำหรับเวทีนี้ก็จะเป็นสถานการณ์เป็นตัวเดินเรื่องอีกเช่นกัน เนื่องจากกลุ่มจะจำพ.ศ.ไม่ได้ แต่จะจำเหตุการณ์ได้ เช่น ครั้งแรกของการใช้ปุ๋ย เกษตรอำเภอเอามาให้ใช้ แล้วก็ไม่บอกว่าใช้ยังไง เราก็ใส่ซะเยอะ ผลปรากฏว่า ต้นข้าวเราตายหมด แช่งเกษตรอำเภอซะไม่มีดี แต่ต่อมาเมื่อฝนลงปุ๋ยเริ่มซึมเข้าในเนื้อดิน ต้นข้าวเริ่มงาม ทำให้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้น ทีนี้เลยติดใจปุ๋ยใหญ่ กลับไปหาเกษตรอำเภอเขาก็แนะนำให้ไปซื้อที่ร้านค้า ตอนหลังก็เลยซื้อใช้เรื่อยมา....เป็นต้น หรือว่า แรก ๆ ที่นี่รุ่นพ่อแม่ทำนาปีไม่ได้ทำนาปรังแต่ตอนหลัง หมู่บ้านจัดตั้งธนาคารน้ำ ตอนหลังเลยทำนาปรังปีหนึ่ง 4 หน....เป็นต้น

สำหรับเวทีนี้ เนื่องจากทีมนักวิชาการได้สอดแทรกหลักธรรมในการเดินเรื่องเพิ่มเติมด้วย ทำให้ชาวนา ค่อนข้างเกิดความชัดเจนในทิศทาง/แนวทางที่ควรจะเป็น ผลการพูดคุยกันทำให้สามารถสรุปได้ว่า การปลูกข้าวปลอดสารพิษเพื่อลดต้นทุน ไม่ใช่ทางออกทางเดียวที่ชาวนาจะสามารถปลดภาระหนี้สินได้ตามความคาดหวังในเบื้องต้น แต่ความจริงควรเป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคของชาวนาเองให้รู้เท่าทันกระแสของโลก ไม่วิ่งตามสมัยนิยมมากเกินไปก็จะทำให้สามารถปลดภาระหนี้สินและยืนอยู่ได้ด้วยตนเองในที่สุด ส่วนการปลูกข้าวปลอดสารพิษมีข้อดีคือ ทำให้ลดต้นทุนการผลิต สภาพแวดล้อมดีขึ้นและกลับคืนมาเหมือนเดิม อีกทั้งทำให้สุขภาพของชาวนาเองก็แข็งแรงมากขึ้นอีกด้วย

<u>การวิเคราะห์หลังการปฏิบัติการตำบลบ้านแดน : (After Action Review:AAR)</u>

ภายหลังที่ได้ดำเนินการในเวทีที่สาม ทีมนักวิชาการได้ร่วมกันกันวิเคราะห์การใช้เทคนิควิธีที่เพิ่มเรื่องของหลักธรรม และสามารถนำไปสู่การวิเคราะห์ปัญหาได้ด้วยตนเอง อาจกล่าวได้ว่า การจัดเวทีที่ตำบลตะคร้อเป็นการดำเนินเนื้อเรื่องที่ก้าวทะลุไปถึงการได้รับความรู้เพื่อให้เกิดการตระหนักและรู้เท่าทันกระแสบริโภคนิยม และอาจจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคของชาวนาอีกด้วย

ทีมนักวิชาการจึงเห็นร่วมกันว่า ในการถอดองค์ความรู้ สิ่งที่สำคัญที่ควรคิดคือ **การถอดองค์ความรู้ ควรเป็นกิจกรรมที่เมื่อดำเนินการแล้ว ชาวนา สามารถก้าวทะลุไปถึงการตระหนักและรู้เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก และสามารถคิดได้ด้วยตนเองว่า ทำอย่างไรถึงจะยืนอยู่ได้ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้**

<u>เวทีที่สี่</u> (ตำบลบ้านตะคร้อ อ.ไพศาลี) สำหรับเวทีนี้การดำเนินกิจกรรมค่อนข้างแตกต่างจากเวทีอื่น ๆ ลักษณะการจัดสถานที่มีความเป็นทางการมากกว่าที่อื่น ๆ โดยมีการพูดคุยกันในศาลาวัด การจัดโต๊ะและเก้าอี้เป็นรูปตัวไอ มีทีมนักวิชาการและผู้นำท้องถิ่นนั่งด้านหน้า

ช่วงเปิดเวทีเป็นการพูดคุยเพื่อทำความเข้าใจและชี้แจงในวัตถุประสงค์ของการมาพบปะพูดคุยร่วมกัน เพื่อมาร่วมกันเล่าเรื่องเก่า ๆ ที่ผ่านมาของชาวนา และเล่าถึงความคิดหรือจุดเปลี่ยนที่ต้องการหันมาปลูกข้าวปลอดสารพิษ อะไรทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยทีมนักวิชาการได้เริ่มจุดประเด็นคำถามว่า ในสมัยรุ่นพ่อแม่ของเรามีการทำนากันอย่างไร โดยให้ชาวนาแลกเปลี่ยนร่วมกัน ถึงวิธีการทำนาที่จำได้ว่ารุ่นพ่อแม่ทำกันอย่างไร ซึ่งในเวทีมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนร่วมกันค่อนข้างมากโดยมีผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้กระตุ้น และร่วมตั้งคำถาม ซึ่งเมื่อทีมนักวิชาการเห็นว่า ผู้นำท้องถิ่นสามารถที่จะดำเนินเวทีได้ด้วยตนเอง ก็จะปล่อยเวทีให้ผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ โดยทีมนักวิชาการคอยเสริมในประเด็นที่ตกหล่น หรือประเด็นที่ผู้นำท้องถิ่นตั้งคำถามเพื่อให้ทีม นักวิชาการช่วยในบางประเด็น

ดังนั้น ในเวทีนี้จึงเป็นการฝึกผู้นำท้องถิ่นในการตั้งประเด็นคำถามเพื่อกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยน โดยมีทีมนักวิชาการเป็นผู้ช่วยโดยการเขียนแผนผังแสดงลำดับสถานการณ์ เหตุการณ์ ผลที่เกิด โดยใช้เทคนิคการเขียนแผนผังแบบ Mind Map เพื่อให้ง่ายกับชาวนาและในการร่วมกันระลึกถึงเรื่องเก่า ๆ และง่ายต่อผู้นำท้องถิ่นในการตั้งประเด็นได้อย่างครบถ้วน โดยไม่หลุดประเด็น

<u>การวิเคราะห์หลังการปฏิบัติการเวทีตำบลบ้านตะคร้อ : (After Action Review:AAR)</u>สำหรับเวทีนี้ทีมนักวิชาการได้มีความเห็นร่วมกันว่า ทั้งสี่พื้นที่ที่ผ่านมามีความเหมือนกัน ในด้านสภาพปัญหา สาเหตุของปัญหา แต่ในเวทีที่สามและสี่ค่อนข้างมีความชัดเจนในการถอดองค์ความรู้ และค่อนข้างที่จะประสบผลสำเร็จในด้านการพัฒนาผู้นำท้องถิ่นในการตั้งประเด็นคำถามเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนในเวที การสรุปใจความสำคัญด้วยตนเอง ดังนั้น ในเวทีต่อ ๆ ไปจะพยายามผลักดันให้ผู้นำท้องถิ่นได้แสดงออกให้มากขึ้น ส่วนเทคนิควิธีและเครื่องมือที่ใช้ก็ยังคงใช้วิธีแบบผสมผสานโดยการปรับเปลี่ยนใดๆก็ดูสถานการณ์ของแต่ละพื้นที่เป็นหลักเพราะในแต่ละพื้นที่ไม่เหมือนกันในรายละเอียด แต่ให้ยึด

หลักการในท้ายที่สุดชาวนาจะต้องสามารถรู้เท่าทันสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันและสามารถคิดได้ด้วยตนเองว่า ควรจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงด้านใดบ้างเพื่อที่ชาวนาสามารถยืนอยู่ได้ด้วยตนเองตลอดไป

บทเรียน : องค์ความรู้และการค้นหาขุมทรัพย์จากประวัติศาสตร์กลุ่มชาวนาปลูกข้าวปลอดสารพิษ อำเภอหนองบัว

อดีตเก่าเล่าขานของอำเภอหนองบัว

อำเภอหนองบัว เดิมเป็นกิ่งอำเภอขึ้นกับอำเภอชุมแสง ได้ยกฐานะเป็นอำเภอเมื่อปีพ.ศ.2499 มีเรื่องเล่ากันว่า แรกเริ่มในสมัยก่อนนับเป็นร้อย ๆ ปีที่ผ่านมา พื้นที่ที่เป็นที่ตั้งอำเภอหนองบัวในปัจจุบันมีอาณาเขตปกครองขึ้นอยู่กับแขวงเมืองไชยบาดาล จังหวัดลพบุรี ชาวนาในหมู่บ้านแห่งนี้ก็สันนิษฐานกันว่า มีพื้นเพเดิมโยกย้ายกันมาจากตำบลเนินมะกอก-เขาทอง ต่อมาก็มีผู้คนอพยพมาจากถิ่นอื่น ๆ อาทิ เช่น ชัยภูมิ โคราช เพชรบูรณ์ (หลักฐานพอจะอ้างอิงได้ จากผู้สูงอายุของหนองบัว ในปัจจุบันยังชอบฟังเพลงลาวโคราชกันอยู่อีกมาก) มาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มใหญ่ ซึ่งใกล้บริเวณนี้มีหนองน้ำ มีดอกบัวขึ้นเต็มไปหมด ชาวบ้านต่างก็ยึดพื้นที่ใกล้หนองน้ำแห่งนี้เป็นที่พักอาศัยทำมาหากินต่อกันมา และได้เรียกหมู่บ้านที่อยู่ใกล้หนองน้ำแห่งนี้ว่า บ้านหนองบัวตกลาน (หรือบ้านโคกแจง) ต่อมาก็เรียกสั้น ๆ ว่า “หนองบัว” และมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 819,505 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 512,191 ไร่

ด้วยลักษณะทางกายภาพของอำเภอหนองบัวที่มีพื้นที่สูงอยู่ตอนกลางและตะวันออกเฉียงเหนือนอกนั้นเป็นพื้นที่ราบ ทั้งนี้เพราะพื้นที่ของอำเภอหนองบัวเป็นบริเวณที่เกิดจากการทับถมของตะกอนจากลำน้ำเก่าที่มีอายุมากที่สุด มีการกัดเซาะโดยน้ำทำให้สภาพภูมิประเทศเป็นแบบลูกคลื่นลอนลาด อยู่สูงกว่าและไกลจากแม่น้ำมากกว่า ดังนั้น ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของอำเภอนี้คือ แร่ยิปซั่ม

ถึงแม้ว่า สภาพทางกายภาพค่อนข้างขาดแคลนพื้นที่ราบแต่อำเภอหนองบัว ก็จะมีบริเวณป่าสงวนแห่งชาติ คือ ป่าสงวนเขารวก-เขาสูง-เขาช้างฟุบ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ตำบลธารทหาร ตำบลหนองกลับ อำเภอหนองบัว และตำบลโคกเดื่อ ตำบลตะคร้อ อำเภอไพศาลี เป็นพื้นที่ 77,200 ไร่ (สถิติ พ.ศ. 2505) แต่ถูกบุกรุกจนเหลือเพียง 7,720 ไร่ (พ.ศ.2533) และป่าในเขตอำเภอหนองบัวนั้นเหลือเพียง 560

ตารางกิโลเมตร และสภาพป่าเป็นป่าเสื่อมโทรม จึงได้ถูกไปดำเนินการปฏิรูปที่ดินเพื่อการชาวนารมไปแล้วส่วนหนึ่ง

ด้วยเหตุดังกล่าว ทั้งทางด้านสภาพทางกายภาพและสภาพของทรัพยากรป่าไม้ อำเภอหนองบัว จึงจัดได้ว่า เป็นอำเภอที่ขาดแคลนน้ำและไม่มีแหล่งน้ำสำคัญ แม้จะมีลำห้วยมากแต่ก็อยู่ในสภาพตื้นเขินไม่สามารถกักเก็บน้ำได้ตลอดทั้งปี ดังนั้น อำเภอหนองบัวจึงมีโครงการชลประทานภายใต้การรับผิดชอบของกรมชลประทาน 7 โครงการ แต่อย่างไรก็ตาม สภาพดินในเขตอำเภอหนองบัวทางด้านตะวันออกซึ่งมีพื้นที่ค่อนข้างสูง จึงเหมาะสมที่จะใช้ทำไร่ คือ บริเวณตั้งแต่ภูเขาตอนกลางของอำเภอไปจนถึงจังหวัดเพชรบูรณ์ ส่วนพื้นที่ที่เหลือเป็นพื้นที่ที่เหมาะแก่การทำนา ยกเว้นด้านตะวันออกของตำบลธารทหาร และตะวันออกเฉียงใต้ของตำบลหนองบัวเป็นดินตื้นไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก

อาชีพหลักของชาวอำเภอหนองบัวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพชาวนารม คือ การทำนา ทำไร่ มีบางส่วนก็มีอาชีพรับจ้าง เนื่องจากมีอุตสาหกรรมการทำเหมืองแร่ยิปซั่มที่ตำบลหนองกลับ จำนวน 8 เหมือง สำหรับพื้นที่ทำการเกษตรอำเภอหนองบัว มีพื้นที่สำหรับการทำนา 283,311 ไร่ และพื้นที่สำหรับการทำพืชไร่ 110,492 ไร่ จึงอาจกล่าวได้ว่า อำเภอหนองบัว ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพชาวนารม

เมื่อหวนรำลึกอดีตเก่า ๆ เกี่ยวกับการทำนาของบรรพบุรุษ

จากสภาพพื้นที่ที่ค่อนข้างขาดแคลนน้ำ มีผลทำให้การทำนาของชาวนาอำเภอหนองบัวต้องทำปีละครั้ง คือ การปลูกข้าวนาปี

ในการปลูกข้าวนาปีในสมัยก่อน กลุ่มชาวนาได้เล่าว่า เป็นการทำนารอน้ำฝน และการทำนาในสมัยก่อนไม่ต้องใช้เทคโนโลยีใด ๆ เข้ามาช่วยเหลือ ทุกอย่างทำเองทั้งหมด ตั้งแต่เริ่มการ ไถดะ ไถแปร ใช้เพียงแรงงานควายและแรงงานคนที่เป็นเจ้าของที่นาและลูกหลานมาช่วยกันทำนา ต้นทุนการผลิตก็ไม่มีเพราะเมล็ดพันธุ์ก็เก็บจากปีที่ผ่านมาคัดเมล็ดพันธุ์ที่สมบูรณ์ไปเป็นพันธุ์ในปีต่อไป ปุ๋ยไม่ต้องใช้เพราะใช้มูลวัว มูลควายที่มีอยู่ ในช่วงที่ข้าวกำลังเจริญเติบโตเจ้าของนาก็จะเป็นผู้ไปดูแลและกำจัดศัตรูพืชด้วยตนเอง เช่น การถอนหญ้า การ คัดกิ่งที่เสียหาย ฯ แต่แมลงและศัตรูพืชไม่ค่อยมีมาก เมื่อถึงช่วงฤดูเก็บเกี่ยวก็ขอแรงเพื่อนบ้านมาช่วยกันลงแขก จะเสียค่าใช้จ่ายก็คือ การล้มหมู หรือล้มควายเลี้ยงเพื่อนบ้าน น้ำเมาก็หมักกันเอง ค่าครองชีพก็ไม่มีอะไร เพราะอาหารสามารถหาได้ตามท้องไร่ท้องนา ทั้งผัก ทั้งปลา เครื่องอำนวยความสะดวกใด ๆ ไม่มีให้ใช้ จึงไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเหล่านั้น การ

ทำนาสมัยก่อนเป็นการทำนาเพื่อบริโภคภายในครัวเรือน เหลือจากบริโภคจึงจะขาย ดังนั้น ชีวิตครอบครัวชาวนาในสมัยนั้น จึงเป็นชีวิตที่สงบและเรียบง่าย ผู้คนอยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตา ถึงเวลางานเทศกาลก็สนุกสนานเฮฮากันตามประสา

การก้าวผ่านจากชาวนาแรงควายมาเป็นชาวนาเทคโนโลยี

จากสมัยก่อนรุ่นพ่อ รุ่นแม่ที่มีอาชีพทำนา เป็นชาวนา แต่มาถึงรุ่นลูก รุ่นหลานกลายมาเป็นผู้จัดการนา ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2508 มีการนำเครื่องยนต์มาใช้ในการเกษตรครั้งแรก เป็นเครื่องยนต์ที่ชื่อว่าคูโบต้ารุ่นน้ำต้มหรือน้ำผ่าน เนื่องจากเครื่องยนต์คูโบต้าในสมัยนั้นยังไม่พัฒนา ถึงแม้ว่าจะเป็นเครื่องยนต์ที่ใช้น้ำมันแต่ก็ต้องใช้น้ำเป็นตัวหล่อลื่นเพื่อให้เครื่องคลายร้อน และความร้อนจากเครื่องเมื่อลงสู่น้ำจะทำให้น้ำร้อนถึงน้ำเดือด จึงจะเปลี่ยนน้ำใหม่ไปหล่อลื่นอีกครั้ง ดังนั้น ชาวนาจึงเรียกว่า คูโบต้าน้ำต้ม โดยนำมาใช้ในการสูบน้ำ ปั่นไฟ เป็นหลัก มีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) เป็นผู้นำมาให้ชาวนาใช้ โดยการออกเป็นเงินกู้ยืมของธนาคารฯ ให้กับชาวนาที่นำเครื่องยนต์มาใช้ ผลจากการรู้จักใช้เครื่องยนต์ ทำให้ชาวนารู้สึกถึงการประหยัดแรงงาน ดังนั้น เครื่องยนต์จึงเริ่มแพร่หลายในกลุ่มชาวนาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ต่อมาในปีพ.ศ. 2517 มีการใช้รถไถคันแรก โดยชาวบ้านได้ไปซื้อมาจากบริษัทคูโบต้า นำมาจำหน่ายให้กับเพื่อนชาวนา ทำให้ชาวนาเห็นว่า การใช้รถไถนาดีกว่าการใช้แรงงานจากควาย เพราะคนไม่ต้องเหนื่อย มาก ผลผลิตก็ได้เพิ่มขึ้น ชาวนาจึงเริ่มกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์มาซื้อรถไถนา แต่ในบางราย ได้ขายควายเพื่อซื้อรถไถนา ซึ่งต่อมาในปีพ.ศ.2518 จึงเริ่มมีรถอีตุ๊ก รถอีแต๋นมาใช้บรรทุกขนส่งข้าว และเคลื่อนย้ายรถไถ ซึ่งรูปแบบของรถอีแต๋นนี้เลียนแบบมาจากรถฟอร์ดเฟียร์ล่า

ในปีพ.ศ. 2520 มีการนำปุ๋ยเคมีมาใช้ โดยที่ได้รับการส่งเสริมจากกรมส่งเสริมการเกษตร และเกษตรตำบล ซึ่งทำให้เพิ่มผลผลิต เป็นผลให้ชาวนาได้มีการบุกรุกและถางป่าเพื่อใช้พื้นที่มาทำการเกษตร ทำให้พื้นที่ป่าเริ่มหมดไป

นับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2522-2523 ชาวนาหันมาใช้รถไถกันหมด โดยมี ธกส.ให้การสนับสนุนให้รถไถมาใช้ก่อนแล้วจ่ายเงินทีหลัง ทำให้คนเลิกใช้ควายไถนา เพราะถ้าใช้ควายไถนาจะทำได้เพียงวันละ 1 ไร่ และหลังจากไถแล้วต้องตีดินอีกครั้ง แต่ถ้าใช้รถไถจะได้งานมากกว่าประมาณ 3 ไร่ต่อวันและคนไม่ต้องเหนื่อย

ในปีพ.ศ. 2530 มีการใช้สารเคมีกันอย่างมากมาย เช่น ยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลง ป้องกันศัตรูพืช เป็นต้น แต่ทางโรงสีย่งฮงจั๋ว ได้เล็งเห็นและพยายามเตือนชาวนาว่าถ้าทำนาแบบใช้สารเคมีแล้วอาจจะไม่คุ้มทุน เพราะต้นทุนจะสูงมาก แต่ชาวนายังไม่เชื่อเพราะถึงแม้ต้นทุนจะสูงแต่ก็ได้ผลผลิตมากเช่นกัน โดยที่จะได้ผลผลิตประมาณ 60ถัง/ไร่ (จากการทำนาแบบเดิมได้ผลผลิตประมาณ 30-50 ถังต่อไร่) และในปี 2531 กรมส่งเสริมการเกษตรได้มาสอนการทำปุ๋ยหมัก แบบใช้สารยูเรียเร่งการทำงานของปุ๋ยอีกที

ผลของการเป็นชาวนาเทคโนโลยี : การก้าวสู่การเป็นผู้จัดการนา

ประมาณปี 2534-2535 กลุ่มชาวนาเริ่มค้นพบว่า สภาพดินในนาของตนเองเริ่มมีคุณภาพไม่ดี ในช่วงนี้จะขาดปุ๋ยเคมีไม่ได้แล้ว ถ้าไม่ใส่จะได้ผลผลิตไม่ดี ปุ๋ยจะเหมือนยาชูกำลังของพืชต้องหาเงินมาซื้อปุ๋ย แต่บางปีนาแล้ง เพราะฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล บางปีนาล่ม ทุนที่จะนำมาทำนาฤดูใหม่ก็ไม่มี เพราะในอดีตเกษตรเลี้ยงควาย ควายจะตกลูกแล้วนำลูกควายไปขายทำทุนได้ แต่ปัจจุบันไม่มีควายต้องกู้ยืมเงินจาก ธกส. หรือกู้เงินจากนายทุนนอกระบบ หรือบ้านไหนที่พอมีคนในวัยแรงงานก็จะออกไปทำงานนอกพื้นที่ ไปเป็นกรรมกรรับจ้างในกทม. ช่วงที่ว่างจากการทำนา

น้ำตาชาวนากับการเป็นผู้จัดการนา

ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2541 เป็นต้นมา อาชีพชาวนาเริ่มเปลี่ยนไป จากการเป็นชาวนาโดยอาชีพก็เปลี่ยนไปเป็น ผู้จัดการนา คือตลอดกระบวนการทำนาต้องจ้างแรงงานมาทำตลอดทุกขั้นตอน โดยมีเจ้าของรถไถนาเป็นผู้ทำนาแทน ในขณะที่เจ้าของนาต้องไปทำงานที่อื่น เพื่อนำเงินมาลงทุนทำนา คนที่อยู่เฝ้านาก็จะมีเพียงผู้หญิงหรือผู้สูงอายุที่ทำงานหนักไม่ได้ ก็จะคอยโทรศัพท์ไปบอกว่า ช่วงไหนต้องส่งเงินมาเป็นค่ารถไถ ค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าหญ้าซึ่งกลุ่มชาวนาเรียกว่า เป็นการทำนาทางโทรศัพท์ ในบางรายเจ้าของนาก็จะโทรหาเจ้าของรถไถนา และนัดวันจ่ายค่าจ้างให้แรงงาน ถ้ายังไม่มีก็จ่ายทีหลังได้ แต่ต้องเสียดอกเบี้ย ทำให้ชาวนาเสียเงินไปกับค่าดอกเบี้ยจำนวนมาก ในบางรายก็จะมาจากกรุงเทพฯ มาพบเจ้าของรถไถนาเพื่อมาชี้จุดว่า อาณาบริเวณที่นาของตนเองอยู่ตรงไหนบ้าง เสร็จแล้วก็จ่ายเงิน หลังจากนั้น เจ้าของรถไถก็จะทำการไถ เมื่อไถเสร็จก็จ้างแรงงานมาปลูก มาดำนาจนกระทั่งถึงช่วงต้นข้าวเริ่มเจริญเติบโตก็จะจ้างแรงงาน มาฉีดยา ฉีดปุ๋ยเพื่อบำรุงต้นข้าว จนกระทั่งการเก็บเกี่ยวก็จ้างแรงงานมาเก็บเกี่ยว จ้างรถเกี่ยว จนกระทั่งถึงการจ้าง รถขนเพื่อนำข้าวเข้าไปขายที่โรงสี

จากการร่วมกันคำนวณเปรียบเทียบการปลูกข้าวแบบสมัยเก่ากับสมัยใหม่ พบว่า ถึงแม้การปลูกข้าว แบบสมัยใหม่จะได้ผลผลิตมากกว่า ราคาดีกว่า แต่ค่าใช้จ่ายในการทำนาสูงกว่า ประกอบกับค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพในปัจจุบันค่อนข้างสูง ทั้งเรื่องอาหารการกิน เรื่องค่าใช้จ่ายประจำวัน ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ ค่าเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทำให้ชาวนาสมัยใหม่มีรายได้ไม่เพียงพอกับรายรับ ทำให้เกิดหนี้สินล้นพ้นตัว นอกจากนั้น หลายครอบครัวยังประสบกับปัญหาสุขภาพทรุดโทรม เพราะการใช้สารเคมีกับที่มากเกินไป อีกทั้งกลุ่มชาวนายังพบว่า ความเป็นชุมชนที่เคยมีชีวิตในสมัยก่อนหายไป ชุมชนเต็มไปด้วยความเงียบเหงาเพราะมีแต่ผู้หญิง และผู้อาวุโสอยู่เฝ้าบ้าน คนในครอบครัวก็อยู่กันคนละทิศละทาง ไม่มีโอกาสได้อยู่รวมกันดังเช่น สมัยก่อน

อย่างไรก็ตาม ก็มีชาวนาบางคน บางครอบครัว ที่ยังทำนาแบบสมัยเก่า ใช้แรงงานคนภายในครอบครัว ทั้งหมด และใช้จ่ายอย่างประหยัดมัถยัสถ์ ก็จะมีเงินเหลือเก็บเพียงพอสำหรับครอบครัว

ตั้งหลักเช็ดน้ำตาผู้จัดการนา : การเกิดกลุ่มชาวนาปลูกข้าวปลอดสารพิษ

ผลจากการทำนาแบบสมัยใหม่ ทำให้เกิดภาวะหนี้สินและภาวะสุขภาพที่เริ่มมีปัญหาของชาวนา ทำให้ชาวนาหลายคนต้องหยุดตัวเองและพยายามมองหาหนทางที่จะหลุดพ้น หลายคนได้ยิน ได้ฟังเรื่องของการใช้ปุ๋ยชีวภาพเพื่อลดต้นทุนการผลิต หลายคนได้ไปสัมผัสเวทีแลกเปลี่ยนจากการเข้าร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ทำให้หลายคนได้พยายามหันกลับมา เพื่อทดลองการทำนาแนวใหม่คือการทำนาปลอดสารพิษโดยได้รับการเชื้อเชิญ จากอาจารย์วันชัย เกิดอ้น ที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการพระราชดำริเพื่อการปลูกข้าวปลอดสารพิษ ได้เห็นประโยชน์ของการปลูกข้าวปลอดสารพิษจึงได้พยายามขยายความคิดไปให้เพื่อนชาวนาคนอื่นๆต่อมาคุณวิรัตน์ บัวมหาสกุล เจ้าของโรงสีข้าวย่งฮงจั๊ว ได้เห็นดีด้วย เนื่องจากที่โรงสีมีแกลบที่เกิดจากการสีข้าวจำนวนมาก เป็นภาระที่ต้องขนทิ้ง ดังนั้น จึงได้ร่วมกับอาจารย์วันชัย เกิดอ้น ทำปุ๋ยชีวภาพนำไปแจกจ่ายกลุ่มชาวนาในพื้นที่ใกล้เคียง โดยมีเงื่อนไขว่า ชาวนานำปุ๋ยชีวภาพไปใช้ ก็ให้นำข้าวมาขายที่โรงสี ซึ่งโรงสีก็จะให้ราคาสูงกว่าข้าวธรรมดา เมื่อกลุ่มชาวนา ได้นำปุ๋ยชีวภาพไปทดลองใช้ในแปลงนาของตนเอง ก็เห็นว่าสภาพดินที่เสื่อมโทรมเริ่มดีขึ้น ร่วนซุยขึ้น ข้าวมีคุณภาพดีขึ้น มีน้ำนมข้าวมากขึ้น น้ำหนักมากขึ้นและที่สำคัญจากการจดบันทึกของอาจารย์วันชัย พบว่า ชาวนาสามารถลดต้นทุนการปลูกข้าวได้จริง ภายหลังได้มีการนำชาวนาไปตรวจเลือดเพื่อหาสารพิษเจือปนซึ่งก็พบว่า ส่วนใหญ่มีสารพิษเจือปนในกระแสเลือดซึ่งเกิดจากการใช้ปุ๋ยเคมี ด้วยเหตุดังกล่าว ทำให้ชาวนาหันมาใช้สมุนไพรกันมากขึ้นและให้ความสนใจเข้ามาร่วมกิจกรรมกับกลุ่มเป็นประจำ จึงได้เริ่มก่อตั้งกลุ่มชาวนาปลูกข้าวปลอดสารพิษในปีพ.ศ.2543 มี

วัตถุประสงค์เพื่อการรณรงค์ให้กลุ่มชาวนาได้มีการลด ละ เลิกการปลูกข้าวโดยใช้สารเคมีให้หันมาปลูกข้าวปลอดสารพิษ ต่อมาขยายพื้นที่ไปอีกหลายอำเภอ จากที่ระยะแรกมีสมาชิกประมาณ 34 คนแต่ปัจจุบันมีประมาณ 100 คนเศษ สมาชิกส่วนใหญ่มาจากอำเภอหนองบัว เช่น ตำบลธารทหาร ตำบลหนองบัว ตำบลหนองกลับ ตำบลห้วยถั่วเหนือ ตำบลห้วยใหญ่ ตำบลห้วยร่วมและอำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท และมีอาชีพหลักคือ ส่วนใหญ่เป็นชาวนาทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์และมีส่วนน้อยที่มีอาชีพรับจ้าง และหลังจากกลุ่มชาวนาหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพในการทำนาไปแล้วประมาณ 1 ปี กลุ่ม ได้มีการนำชาวนาไปตรวจเลือดอีกครั้งหนึ่ง พบว่า มีสารพิษเจือปนในกระแสเลือดน้อยลงกว่าเดิมมาก จึงยิ่งทำให้ชาวนาที่ยังไม่ได้เข้าร่วมให้ความสนใจหันมาปลูกข้าวปลอดสารเคมีมากขึ้น

ความเชื่อและความคาดหวังของกลุ่มชาวนาที่มาเข้าร่วมกิจกรรม :

เหตุผลที่ชาวนามารวมกลุ่มโรงเรียนชาวนาปลูกข้าวปลอดสารพิษ อำเภอหนองบัว เพราะมีความเชื่อว่าจะเป็นการลดต้นทุนในการทำการเกษตร ทำให้สภาพดินดีขึ้น สุขภาพตัวเองดีขึ้นและคาดหวังว่า จะได้รับความรู้ในด้านเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการปลูกข้าวปลอดสารพิษ โดยการยึดตามแนวทางพระราชดำริของในหลวง และที่สำคัญส่วนใหญ่คาดหวังว่า จะทำให้ตนเองสามารถปลดภาระหนี้สินที่มีอยู่ได้ด้วยการลดต้นทุนการผลิต

กิจกรรมของกลุ่มชาวนา : โรงเรียนชาวนาปลูกข้าวปลอดสารพิษ

กิจกรรมส่วนใหญ่ของกลุ่มชาวนาปลูกข้าวปลอดสารพิษ ได้แก่ การพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนเรื่องการปลูกข้าว ปัญหาของการปลูกข้าว การกำจัดแมลงและศัตรูพืชโดยใช้สารจากธรรมชาติ ซึ่งในระยะแรกใช้โรงสีของคุณวิรัตน์ เป็นสถานที่พบปะแลกเปลี่ยนกัน และจากการร่วมแลกเปลี่ยนกันทุก ๆ เดือน เป็นผลให้เกิดโรงเรียนเกษตรปลูกข้าวปลอดสารพิษ ในปีพ.ศ.2546

ปัจจุบันโรงเรียนเกษตรปลูกข้าวปลอดสารพิษ มีที่ตั้งอยู่ ณ บ้านน้ำสาดกลาง หมู่ 4 ตำบลธารทหาร อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ โรงเรียนได้เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ของกลุ่มชาวนาโดยมีจัดทำแปลงนาทดลองและจดบันทึกถึงการเปลี่ยนแปลงของข้าวในแต่ละช่วงวัย ปัญหาที่เกิดจากการปลูกข้าว วิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

นอกจากการแลกเปลี่ยนกันภายในโรงเรียนแล้ว กลุ่มชาวนายังมีการจัดเวทีโรงเรียนชาวนาสัญจร โดยการเวียนไปพบปะพูดคุยกับเพื่อน ๆ ชาวนาในพื้นที่ต่าง ๆ ของกลุ่มเป้าหมาย อีกทั้งการจัดส่งสมาชิกไปรับการฝึกอบรมจากสถานที่ต่าง ๆ เช่น กุดชุม บ้านนาโส่ จ.ยโสธร หรือที่ปฐมอโศก

การแลกเปลี่ยนกลุ่มชาวนา จ.ชัยนาท สิงห์บุรี อุทัยธานี กำแพงเพชรฯลฯ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเรียนรู้ แลกเปลี่ยน เรื่องการปลูกข้าวปลอดสารพิษ อีกทั้งเป็นการขยายฐานกลุ่มชาวนาที่เข้าร่วมอีกด้วย

ภาคีที่เข้าร่วมกับกลุ่มชาวนา :

สำหรับกลุ่มภาคีที่เข้ามาร่วมส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มชาวนาปลูกข้าวปลอดสารพิษ มีทั้งหน่วยงานจากภาครัฐและภาคเอกชน ได้แก่ เกษตรอำเภอ, สาธารณสุขอำเภอ จังหวัด, สถาบันราชภัฏนครสวรรค์, กรมการค้าภายใน, นครสวรรค์ฟอรั่ม, ท่าข้าวกำนันทรงและโรงสีไฟย่งฮงจั๊ว ฯ

แผนงานในอนาคตของกลุ่ม :

กลุ่มชาวนาปลูกข้าวปลอดสารพิษ ได้มีการขยายฐานไปในหลายอำเภอ อาทิ อำเภอบรรพต อำเภอเมือง อำเภอลาดยาว อำเภอท่าตะโกและอำเภอไพศาลี ปัจจุบันได้มีการเชื่อมประสานเป็นเครือข่ายในระดับจังหวัด โดยมีกลุ่มนครสวรรค์ฟอรั่มเป็นผู้ประสานงาน

แผนงานในอนาคตของกลุ่ม จะมีการจัดทำมาตรฐานข้าวปลอดสารพิษเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภค การประสานงานกับโรงสีข้าวในการรับซื้อข้าวปลอดสารพิษในราคาที่สูงกว่าข้าวธรรมดา การพัฒนาตลาดข้าวปลอดสารพิษ การให้ทุนสมาชิกเพื่อเข้ารับการฝึกอบรมตามหน่วยงาน/สถานที่ต่าง ๆ ในการพัฒนาและปรับปรุงการทำปุ๋ยชีวภาพ การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าว การพัฒนาพันธุ์ข้าว การจัดตั้งกองทุนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนวิถีการผลิตเพื่อแก้ไขปัญหาภาวะหนี้สินของสมาชิก

กลุ่มชาวนาปลูกข้าวปลอดสารพิษบ้านบึงน้ำใส ต.บ้านมะเกลือ อ.เมือง จ.นครสวรรค์

ประวัติและความเป็นมาของตำบลบ้านมะเกลือ

ตำบลบ้านมะเกลือเป็นตำบลที่เก่าแก่มาช้านาน คาดว่าเป็นชุมชนที่ตั้งมาไม่ต่ำกว่า 400 ปี จากหลักฐานที่ปรากฏอย่างชัดเจนคือ วัดท่าพระเจริญพรต (วัดบ้านมะเกลือ) พระประธานในโบสถ์เป็นศิลปะสมัยเก่า มีโบสถ์เก่าแก่หลังคามุงด้วยกระเบื้องแบบแผ่นเรียบ ปลายมน ฐานตัดตรงและช่อฟ้าเป็นลายปูนปั้นขนาดหนา ใบเสมาเป็นหินแกะสลักลายกนก กำแพงรอบโบสถ์สร้างด้วยอิฐโบราณขนาดใหญ่ หลักฐานเหล่านี้ถูกอนุรักษ์ให้อยู่ในสภาพดี สามารถใช้อ้างอิงเป็นหลักฐานได้

นอกจากนี้หลักฐานที่ชี้ว่า ตำบลบ้านมะเกลือเป็นชุมชนที่เก่าแก่อีกได้แก่ วัดบนเทพสถาพร และวัดช่องลม (ปัจจุบันไม่เหลือซากให้เห็น) คงเหลือมีเพียงวัดบนเทพสถาพร เมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมาได้มีการลักลอบขุดกรุพระ โดยพระส่วนมากเป็นศิลปะสมัยสุโขทัยหรือก่อนสุโขทัย

จากการที่ชุมชนแห่งนี้ เป็นชุมชนเก่าแก่ผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ส่วนใหญ่จึงเป็นคนดั้งเดิมในท้องถิ่นประมาณ 65% ที่เหลืออีก 35% อพยพมาจากที่อื่น ลักษณะการอพยพไม่ได้มาเป็นครอบครัว แต่มาแต่งงานกับคนในท้องถิ่น โดยมากมาจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น ลพบุรี สิงห์บุรีและชัยนาท มีบางส่วนที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาษาที่ใช้เป็นภาษาไทยกลาง คนในท้องถิ่นส่วนมากมีเชื้อสายจีนไหหลำผสม สืบเนื่องจากพื้นที่ของตำบลบ้านมะเกลืออยู่ติดกับแม่น้ำ ซึ่งในสมัยบรรพบุรุษได้ล่องเรือมาติดต่อค้าขาย บางส่วนจึงได้มีการลงหลักปักฐานในที่แห่งนี้ ด้วยเหตุดังกล่าวลักษณะการอยู่อาศัยของประชากรจึงกระจายตามแนวยาวของแม่น้ำ แต่เนื่องจากอยู่ติดกับแม่น้ำทำให้สภาพภูมิประเทศของตำบลบ้านมะเกลือมากกว่าครึ่งหนึ่งของพื้นที่ทั้งหมดเป็นที่ราบน้ำท่วมถึง

ประวัติศาสตร์การเกษตรตำบลบ้านมะเกลือ

ในสมัยก่อนชาวบ้านในตำบลบ้านมะเกลือมีการปลูกอ้อยเป็นอาชีพหลัก ปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น มีเพียงจำนวนน้อยที่เหลือจากการบริโภคและนำมาขายให้กับพ่อค้าที่มาจากอ่างทอง อยุธยา ต่อมาเมื่อต้นทุนการผลิตสูง ผลผลิตต่อไร่ต่ำ แรงงานหายากมากขึ้นเพราะการลากอ้อยไม่ได้ใช้แรงงานควาย เมื่อได้ผลผลิตคือ น้ำอ้อย ก็จะบรรทุกลงเรือไปขายให้กับโรงเหล้าที่ตลาดสะพานดำและมีบางส่วนที่เคี่ยวเป็นน้ำตาลเพื่อจำหน่ายและใช้ในครัวเรือน แต่ต่อมาเมื่อมีพ่อค้าจากตลาดปากน้ำโพเข้ามาตั้งโรงงานน้ำตาลชื่อ “โรงงานรวมผลอุตสาหกรรม” ชาวนาจึงตื่นตัวหันมาปลูกอ้อยกัน

มากขึ้น แต่ต่อมาชาวนาก็ยังประสบกับปัญหาต้นทุนการผลิตสูงเพราะต้องใช้ปุ๋ยเป็นจำนวนมาก ผลผลิตต่อไร่ต่ำ จึงหันกลับมาปลูกข้าวเพื่อขายกันมากขึ้น

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันชาวบ้านตำบลบ้านมะเกลือ ก็มีพื้นที่ทำนามากกว่าพื้นที่ชาวนาอื่น ๆ เพราะตำบลบ้านมะเกลือมีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 11 หมู่บ้าน จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 1,715 ครัวเรือน มีครัวเรือนชาวนาจำนวน 1,313 ครัวเรือน[3] จำนวนพื้นที่ทั้งหมด 21,815 ไร่ มีพื้นที่ทำนา 10,630 ไร่ พื้นที่ทำไร่ 3,500 ไร่ พื้นที่ปลูกไม้ผล 409 ไร่ พื้นที่ปลูกพืชผัก 327 ไร่ และพื้นที่ปลูกไม้ดอกจำนวน 446 ไร่[4] กล่าวได้ว่า ปัจจุบันประชากรตำบลบ้านมะเกลือส่วนใหญ่ประกอบอาชีพชาวนารม และส่วนใหญ่เป็นชาวนาทำนา รองลงมาคือ การทำไร่อ้อย แต่ภายหลังการทำไร่อ้อยลดน้อยลง มีการปลูกมะลิเข้ามาทดแทนมากขึ้นและเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ก็มีประชากรบางส่วนไปเป็นแรงงานในโรงงานน้ำตาล

จุดเริ่มประวัติศาสตร์การเกษตรบ้านบึงน้ำใส :

บ้านบึงน้ำใส หมู่ 9 เป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งที่อยู่ในตำบลบ้านมะเกลือ ดังที่กล่าวในเบื้องต้นว่าหมู่บ้านแห่งนี้ในสมัยก่อนในช่วงยุคบรรพบุรุษ ได้มีการปลูกข้าวนาปีและนาปรังมาก่อน แต่ต่อมาได้มีการเปลี่ยนไปปลูกไร่อ้อยเพราะได้ราคาดีกว่า มีโรงงานมาตั้งเพื่อรับซื้ออ้อย ตั้งแต่ปีพ.ศ.2514-2515 มีการเริ่มใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเร่งผลผลิตส่งโรงงาน ใช้ปุ๋ยเคมีในระยะแรกกระสอบละ 45 บาท จนกระทั่งปัจจุบัน กระสอบละ 105 บาท

ต่อมาอ้อยราคาตกได้มีการปรับเปลี่ยนมาปลูกข้าวแทน ชาวบ้านเริ่มหันมาปลูกข้าวนาปี/นาปรังกันมากตั้งแต่ช่วงพ.ศ.2538-2539 การใช้ปุ๋ยติดมาตั้งแต่การทำไร่อ้อย เนื่องจาก ข้าวเขียวไว, หลงเชื่อคำโฆษณา, บอกกล่าวกันปากต่อปาก, แต่ส่วนใหญ่เห็นว่าข้าวมีอายุสั้นจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเร่งผลผลิต นอกจากนั้นชาวนาส่วนใหญ่ นอกเหนือจากการมีที่นาของตนเองแล้วยังได้เช่าที่นาเพิ่มอีกเป็นส่วนใหญ่ มีเพียงส่วนน้อยที่เป็นเจ้าของที่นาเองทั้งหมด

ประมาณ ปี 2536 -2537 รถไถรถเกี่ยวเริ่มเข้ามามีบทบาท สาเหตุที่ต้องนำมาใช้เพราะถ้าใช้แรงคนต้องให้เก่งอย่างไร ก็ทำได้แค่ 30 ไร่ แต่พอมีรถไถ รถเกี่ยว ทำเป็น 100 ไร่ยังสามารถทำได้และยิ่งหันมาทำนาปรังการมีรถไถ รถเกี่ยว มาใช้ก็ช่วยทำให้เร็วขึ้น มิฉะนั้นจะทำไม่ทันเวลา 4 เดือน

---

3 สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองนครสวรรค์, ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล, สำนักงานเกษตรจังหวัดนครสวรรค์ กรมส่งเสริมการเกษตร, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. พ.ศ.2543. (หน้า 4)

4 สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองนครสวรรค์, อ้างแล้ว.

อย่างไรก็ตามในการทำนาถึงแม้ว่าจะมีเครื่องจักรกลเข้ามาช่วยเป็นอย่างมาก แต่ชาวนาส่วนใหญ่ก็ยังทำนาเอง มีบางส่วนที่เป็นผู้จัดการนา (จ้างทุกอย่างตั้งแต่เริ่มไถ หว่าน ย่ำ ฉีดยา พ่นปุ๋ย ดูแล ข้าว เก็บเกี่ยว จนถึงโรงสี) ในกรณีที่บางรายทำนาเองไม่ได้จ้างทำ ก็จะไม่ขาดทุนจากการขายข้าว ถึงแม้ว่าจะเป็นการปลูกข้าวโดยใช้สารเคมี (เป็นการคิดโดยไม่รวมต้นทุนค่าแรงของตนเอง) อาทิ ลุงอ้วน ปัจจุบันทำนาประมาณ 100 ไร่ (เช่านา) ลงทุนในการทำนาประมาณ 170,000.-บาท แต่สามารถขายข้าวได้ประมาณ 300,000.-บาท (เป็นการคิดโดยไม่รวมค่าแรงของตนเองและคนในครอบครัว) ดังนั้นจึงมีเงินเหลือสำหรับการลงทุนครั้งต่อไป และเป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน

แต่กรณีรายอื่น ๆ ส่วนใหญ่มักจะเหลือไม่พอที่จะทำทุนในครั้งต่อไป ซึ่งโดยเฉลี่ยแล้วส่วนใหญ่มีพื้นที่ทำนาประมาณ 5-50 ไร่ รองลงมา 50-100 ไร่และมากที่สุดคือ 100 ไร่ขึ้นไปแต่ส่วนใหญ่เช่านาทำ มีบางส่วนที่มีนาเป็นของตนเองบ้าง เช่านาบ้าง นอกจากรายได้ที่ได้รับจากการทำนาแล้ว หมู่บ้านนี้ได้มีรายได้จากการทำสวนฝรั่ง, ผักชี, ดอกมะลิ ฯ ดังนั้น ถ้าพูดถึงรายได้ถือว่ามีรายได้อยู่ในระดับดี

เครื่องจักรมาคนหายไป :

กลุ่มชาวนาได้เล่าว่า แต่เดิมการทำนารุ่นพ่อรุ่นแม่ส่วนใหญ่จะเป็นการลงแขก การเอาแรงกันเหมือนที่อื่น ๆ แต่ในปัจจุบันด้วยพื้นที่การเกษตรที่มากขึ้น ชาวนาที่มีที่นาจำนวนน้อยไม่อยากมาช่วยเพื่อนบ้านที่มี การทำนามากและเสียเวลาทำนาของตนเอง จึงทำให้ในปัจจุบันชาวนาทำนาแบบต่างคนต่างทำ ไม่ค่อยช่วยเหลือกันจะให้หันมาช่วยกันลงแขกเกี่ยวข้าวนั้นทำไม่ได้แล้ว นอกจากระยะเวลาที่จะทำนาไม่ทันก็ยังมีค่าใช้จ่ายอื่น ๆ อีก โดยเฉพาะค่าอาหารเลี้ยงคนที่มาช่วย และในระยะหลังต้องมีค่าจ้างสำหรับเพื่อนบ้านที่มาช่วยซึ่งค่าใช้จ่ายเหล่านี้จะทำให้เสียค่าใช้จ่ายมากกว่าการจ้างรถไถ รถเกี่ยว

กลุ่มชาวนาส่วนใหญ่ยังให้ความเห็นอีกว่า ถ้าให้ลดการใช้ยายังพอทำได้แต่ถ้าให้เลิกใช้รถเกี่ยวข้าว แล้วหันมาเกี่ยวเองนั้นทำไม่ได้ แม้จะต้องเสียค่าจ้างรถเกี่ยวบ้างก็ต้องยอม เพราะถึงจ้างรถเกี่ยวมาในราคาที่ค่อนข้างสูง แต่โดยรวมแล้วยังถือว่าได้กำไรอยู่ แต่ที่มีปัญหาคือ ค่าครองชีพที่สูงขึ้น ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ อาทิ รถยนต์ รถจักรยานยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า โทรศัพท์เป็นต้น ทำให้รายได้ที่ได้รับจากการทำนา ไม่พอที่จะมาเป็นค่าใช้จ่ายจึงทำให้เกิดภาวะหนี้สินขึ้นมาแทน

การหันหลังให้สารเคมี : เปิดใจ ทดลองเรียนรู้กับปุ๋ยชีวภาพ : ขยายแนวคิด

ลุงจอนเล่าว่า สาเหตุของการหันกลับมาใช้ปุ๋ยชีวภาพเกิดจากในระยะแรก ๆ ตนเองก็ใช้ปุ๋ยเคมี โดยการฉีดปุ๋ย ฉีดยาด้วยตนเองทุกครั้ง มีการป้องกันอย่างดีทั้งหน้ากาก ถุงมือ แต่ต่อมาเกิดอาการเจ็บป่วยร่างกายย่ำแย่ คลื่นไส้อาเจียน ปวดหัวไม่มีแรง จึงไปหาหมอ หมอจึงขอให้หยุดใช้สารเคมี บังเอิญได้ฟังวิทยุเรื่อง การฝึกอบรมการใช้ปุ๋ยชีวภาพของ พ.ท.วีระ ใจหนักแน่น ในปี พ.ศ.2540 เนื่องจากตนเองเป็นอสม.อยู่แล้ว จึงได้ไปเข้ารับการฝึกอบรมแรก ๆ ไม่เชื่อแต่ด้วยความอยากได้พันธุ์ฝรั่งของเขาจึงไปเข้ารับการฝึกอบรม และได้นำปุ๋ยชีวภาพมาทดลองใช้ ในระยะแรกได้ทดลองกับสวนดอกมะลิที่ตนเองปลูกไว้ จากการใช้ปุ๋ยชีวภาพ ตนเองพบว่า แมลงไม่ตายแต่หนีไม่เข้าใกล้ดอกมะลิ จึงรู้ว่า ยานี้ไม่ใช่ยาฆ่าแมลงแต่เป็นยาไล่แมลง แมลงไม่เข้าใกล้ดอกมะลิ ทำให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น ภายหลังสวนเพื่อนบ้านใกล้เคียงกันเกิดมีเพลี้ยกระโดด เพื่อนบ้านฉีดยาสารเคมีเพื่อฆ่าเพลี้ย แต่ตนเองฉีดปุ๋ยชีวภาพ ก็พบว่า เพลี้ยไม่เข้ามาในสวนตนเองทั้ง ๆ ที่สวนติดกันแต่เพลี้ยกลับ กลับไปหาสวนของเพื่อนบ้านแทน จึงทำให้เกิดความมั่นใจในการใช้ปุ๋ยชีวภาพมากขึ้น

ต่อมาจึงได้ทดลองใช้กับนาข้าว ก็พบว่า นาข้าวของตนเองไม่มีแมลงเข้ามารบกวน ปริมาณผลผลิตดีขึ้น แต่ตนเองก็สุขภาพดีขึ้น ต่อมาเพื่อนบ้านจึงมาสอบถามเรื่องการใช้ปุ๋ย ใช้ยาของตนเอง ภายหลังได้มีเพื่อนบ้านหลายหลังได้ปรับเปลี่ยนมาใช้ปุ๋ยชีวภาพเช่นกัน ขณะนี้เลยอยากจะขยายความคิดเพื่อให้เพื่อนบ้านหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพมากขึ้น

ทดลองไม่ได้ผล : หันกลับใช้สารเคมี : หาทางหลุดพ้น

ในการทำเกษตรปลอดสารพิษที่ผ่านมามีปัญหาชาวนาหลายรายได้ประสบกับปัญหา เช่น คะน้าใบไม่สวยเป็นรู หรือถั่วฝักยาวฝักไม่ยาวเหยียดตรงตลาดไม่รับซื้อ ไม่มีคนซื้อ จึงทำให้เปลี่ยนใจกลับไปใช้สารเคมีดังเดิม อีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้การปลูก พืชผักปลอดสารพิษไม่ได้ผล เพราะการขาดตลาดกลางในการรับซื้อพืชผักปลอดสารพิษ เนื่องจากการรวมกลุ่มของชาวนายังไม่เหนียวแน่นพอ ทำให้ไม่สามารถจัดตั้งตลาดขึ้นมาได้

แต่ในปัจจุบันจากการที่สังคมกำลังรณรงค์และเรียกร้องให้ชาวนาหันมาปลูกพืชผักปลอดสารพิษ เนื่องจากความต้องการด้านการดูแลสุขภาพของผู้บริโภคเป็นหลักเรื่องการเกษตรปลอดสารพิษ คิดว่าในอนาคตหากมีการรวมตัวกันได้อย่างนี้และสังคมยังมีการรณรงค์เรื่องเหล่านี้อยู่ ก็จะเป็นโอกาสที่จะทำการเกษตรปลอดสารพิษ ซึ่งจะเป็นผลดีกับทั้งตัวชาวนาเองและสังคม

โรงเรียนชาวนา : ทางหลุด : ทางรอด

ดังนั้น บ้านบึงน้ำใสจึงได้ร่วมใจกันจัดตั้งโรงเรียนชาวนาเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน โดยจะมีการดำเนินกิจกรรมในโรงเรียนชาวนาคือ การจัดทำแปลงนาสาธิตมาเป็นโรงเรียนร่วมกันศึกษา โดยจะแบ่งแปลงสาธิตออกเป็น 5 ส่วนคือ

1. ทำการเกษตรโดยใช้ปุ๋ยแบบชีวภาพ
2. ทำการเกษตรโดยใช้ปุ๋ยสูตรของตะเกียนเลื่อน
3. ทำการเกษตรโดยใช้ปุ๋ยสูตรของหนองบัว
4. ทำการเกษตรโดยใช้สารเคมี
5. ทำการเกษตรโดยใช้ปุ๋ยสูตรของดร.ภูมิศักดิ์

กลุ่มโรงเรียนชาวนาจะมีการเก็บข้อมูลมาเปรียบเทียบกัน และชาวนาที่จะเข้าร่วมกลุ่มต้องมีการเก็บข้อมูลรายครัวเรือน เช่น วิธีการทำนาของตนเอง ค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการทำนา เป็นต้น แล้วหลังจากจบโครงการกลุ่มโรงเรียนชาวนาแล้วจะมีการเก็บข้อมูลรายครัวเรือนอีกครั้งเพื่อนำมาเปรียบเทียบกัน

กิจกรรมอีกกิจกรรมที่กลุ่มโรงเรียนชาวนาต้องมีการเรียนรู้คือ การทดลองคัดเลือกพันธุ์ข้าวด้วยว่าพันธุ์ไหนเหมาะสมกับพื้นที่บริเวณนี้มากที่สุด ขายได้ราคาดีที่สุด ก็จะร่วมกันทำแล้วเก็บพันธุ์ข้าวไว้ปลูกเอง ไม่ต้องไปซื้อมาเพื่อเป็นการประหยัดต้นทุนในการทำนา ซึ่งกิจกรรมจะได้รับการสนับสนุนจากสมาคมโรงสี ท่าข้าวกำนันทรง ได้ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ และรับซื้อข้าวทั้งหมดในราคาที่สูงกว่าข้าวที่ใช้สารเคมี แต่ต้องเป็นข้าวปลอดสารพิษอย่างแท้จริง ซึ่งจะมีกระบวนการตรวจสอบที่สามารถตรวจสอบได้ว่า ข้าวที่นำมาขายนั้นเป็นข้าวปลอดสารพิษจริงหรือไม่

กลุ่มโรงเรียนชาวนาจะมีการคัดเลือกนักเรียนทุน คือ ให้สมาชิกกลุ่มคัดเลือกคนที่คิดว่าเหมาะสมที่สุด มีความตั้งใจในการศึกษาหาความรู้มากที่สุด แล้วให้ไปศึกษาดูงานที่ มูลนิธิข้าวขวัญ จังหวัดสุพรรณบุรี , อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร, จังหวัดสุรินทร์ , จังหวัดอุดรธานี หรือ กลุ่มศีรษะอโศก ซึ่งจะมีการตกลงกันอีกครั้ง ผู้ที่ได้รับคัดเลือกทางโครงการจะมีค่าใช้จ่ายมอบให้แต่เมื่อกลับมาแล้ว ต้องมาแลกเปลี่ยนให้ความรู้กับคนในกลุ่มด้วย และเป้าหมายของโรงเรียนชาวนาภายใน 3 ปี คือ

1. ชาวนาหันมาปลูกข้าวปลอดสารพิษอย่างเต็มรูปแบบ
2. ชาวนาหลุดพ้นจากวงจรที่ต้องกู้เงินจากคนอื่นมาทำนาทุกๆ ปี คือ ต้องหมดหนี้
3. ต้นทุนการผลิตต้องลดลงมีกำไรมากขึ้น
4. สุขภาพของชาวนาต้องดีขึ้น ไม่ได้รับสารพิษ สารเคมีเข้าไป

บทเรียนกลุ่มชาวนาผู้ปลูกข้าวปลอดสารพิษ
ต.บ้านแดน ต.หนองตางู อ.บรรพต จ.นครสวรรค์

บรรพตพิสัยเมืองพระคุ้มครอง

อำเภอบรรพตพิสัย ในสมัยโบราณมีฐานะเป็นเมืองจัตวา มีชื่อว่า เมืองบรรพตพิสัยมีผู้ว่าราชการปกครอง ที่ว่าการเมืองเดิมตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง หมู่ที่ 5 ตำบลตาลัง ต่อมาในปี พ.ศ.2453 ได้ยกฐานะเป็นอำเภอ จึงได้ย้ายที่ว่าการอำเภอมาตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ที่บ้านส้มเสี้ยว หมู่ที่ 2 ตำบลท่างิ้ว ตราบจนทุกวันนี้

เหตุที่เรียกกันว่า บรรพตพิสัย นั้น เพราะว่าในท้องที่นี้มีภูเขาลูกหนึ่งชื่อว่า เขาหน่อ ตั้งอยู่ที่บ้านเขาหน่อ หมู่ 2 ตำบลบ้านแดน ถ้ามองในระยะไกล ๆ จะเห็นเป็นรูปคล้ายพระปรางค์ตั้งเรียงรายอย่างสวยงามและเป็น ระเบียบ นอกจากนั้นยังมีภูเขาอื่นอีกหลายลูกตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน ทำให้เพิ่มความสวยงามยิ่งขึ้น จึงได้ชื่อว่า บรรพตพิสัย

อำเภอบรรพตพิสัยตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดนครสวรรค์ มีพื้นที่ประมาณ 909.90 ตร.กม. หรือประมาณ 568ม687.50 ไร่ คิดเป็นร้อยละ9.48 ของพื้นที่จังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอต่าง ๆ คือ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอขาณุวรลักษบุรี จังหวัดกำแพงเพชรและอำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอ เก้าเลี้ยว และอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ และอำเภอขาณุวรลักษบุรี จังหวัดกำแพงเพชร

ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอบรรพตพิสัย โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มมีน้ำท่วมขังเป็นบางพื้นที่ มีแม่น้ำปิงไหลผ่านระยะทางประมาณ 28 กิโลเมตร ไหลผ่านตำบลตาขีด บางแก้ว บ้านแดน ตาลัง ท่างิ้ว บางตาหงาย เจริญผล และตำบลหูกวาง

ลักษณะอากาศโดยทั่วไปในรอบปีมี 3 ฤดูคือ ฤดูหนาว ฤดูร้อนและฤดูฝน อากาศจะร้อนจัดในเดือนเมษายน เฉลี่ยประมาณ 33 องศาเซลเซียสและช่วงอากาศหนาวจะมีอุณหภูมิประมาณ 18-25 องศาเซลเซียส

การบริหารราชการส่วนภูมิภาคมี 13 ตำบล 111 หมู่บ้าน การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นมี 1 เทศบาล คือ เทศบาลตำบลบรรพตพิสัยและมี อบต. 13 อบต.

สำหรับอำเภอบรรพตพิสัย ได้มีกลุ่มชาวนาเข้าร่วมเครือข่ายชาวนาผู้ปลูกข้าวปลอดสารพิษ จำนวน 2 ตำบล คือ ตำบลบ้านแดนและหนองตางู

ข้อมูลพื้นฐานบ้านแดน[5]

ตำบลบ้านแดนตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอบรรพตพิสัย ห่างจากอำเภอประมาณ 20 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 51.05 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 31,906 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 7.01 ของพื้นที่อำเภอบรรพตพิสัย มีประชากรทั้งสิ้น 7,280 คน จำนวนครัวเรือนมีประมาณ 1,823 ครัวเรือนและมีพื้นที่ในปกครองจำนวน 9 หมู่บ้าน

ตำบลบ้านแดนมีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับตำบลบางแก้ว อำเภอบรรพต ทิศตะวันออกติดต่อกับแม่น้ำปิง ทิศใต้ติดต่อกับตำบลท่างิ้ว อำเภอบรรพตพิสัย และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลบ้านไร่ อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

สภาพพื้นที่ของตำบลบ้านแดน ส่วนใหญ่เป็นที่ราบมีน้ำท่วมขังบางพื้นที่ที่อยู่ริมน้ำปิง มีเขาหน่อ-เขาแก้ว เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญและมีแม่น้ำสายหลักคือ แม่น้ำปิง คลองน้ำห้าม คลองกระดาน ซึ่งราษฎรอาศัยปลูกพืชผักและทำนา นอกจากนั้น มีการปลูกป่าชุมชนจำนวน 2 แห่ง คือ หมู่ที่ 2 บ้านเขาหน่อ และหมู่ที่ 4 บ้านนาหุบ ปัจจุบันเกษตรอำเภอได้จัดทำศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรเพื่อเป็นศูนย์ข้อมูลและแปลงสาธิตการปลูกพืชผลทางการเกษตรแก่ประชาชน ที่วัดเขาห้วยลุง หมู่ที่ 7 บ้านเขาห้วยลุง นอกจากนั้นยังมีป่าชุมชนตามธรรมชาติ ในหมู่ที่ 8 บ้านผาสวรรค์

สำหรับแหล่งน้ำที่สำคัญของตำบลบ้านแดน ได้แก่ แม่น้ำปิง คลองกระดานและคลองน้ำห้าม ซึ่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ นอกจากนั้นยังมีแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการทำการเกษตร ได้แก่ ฝายเขาห้วยลุง อ่างเก็บน้ำ หมู่ที่ 7 เขาห้วยลุงและสระเก็บน้ำ หมู่ที่ 8 บ้านผาสวรรค์และยังมีคลองดาด อาจกล่าวได้ว่า ตำบลบ้านแดน ค่อนข้างมีความอุดมสมบูรณ์ในด้านแหล่งน้ำและทรัพยากรธรรมชาติ

---

5 เอกสารเย็บเล่ม, องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแดน อำเภอบรรพต จังหวัดนครสวรรค์. ไม่ระบุวันที่จัดทำ.

บทเรียนศูนย์เรียนรู้ชาวนาบ้านแดนต.บ้านแดน อ.บรรพต จ.นครสวรรค์

บทเรียน : การก่อเกิดกลุ่มปลูกข้าวปลอดสารพิษ

ศูนย์การเรียนรู้ชาวนาบ้านแดน เริ่มก่อตั้งเมื่อปีพ.ศ.2543 ในระยะแรกเป็นกลุ่มที่เกิดจากการจัดตั้งของกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Invesment Foundation = SIF) เรียกว่า กลุ่มชีวภาพบ้านท่าจันทร์ กิจกรรมของกลุ่มได้แก่ การทดลองทำปุ๋ยชีวภาพ การปลูกผักปลอดสารพิษ ร้านค้าชุมชน ผ้ามัดย้อม รวมทั้งการ ปลูกข้าวปลอดสารพิษ ต่อมาผู้นำกลุ่มและตัวแทนสมาชิกได้ไปเข้ารับการฝึกอบรมเรื่อง คิวเซ ที่จังหวัดสระบุรี ซึ่งเป็นการให้ความรู้ในด้านการลดต้นทุนการผลิต เมื่อกลับมาจึงได้มีการทดลองทำปุ๋ยหมัก ทำยาสมุนไพรและ นำไปทดลองใช้ในแปลงนาของตนเอง ภายหลังได้เข้ารับการฝึกอบรมตามโครงการ IPM หรือโครงการบริหารศัตรูพืชโดยวิธีผสมผสาน จากการรวมกลุ่มมาเรื่อย ๆ ปัจจุบันจึงกลายเป็นศูนย์การเรียนรู้ชาวนาบ้านแดน โดยมีวัตถุประสงค์คือ เพื่อลดต้นทุนการผลิตโดยไม่ใช้สารเคมี ปรับปรุงฟื้นฟูสภาพดินให้ดีขึ้น พัฒนาพันธุ์ข้าวให้เหมาะสมกับพื้นที่ เรียนรู้วงจรชีวิตของแมลงและโรคระบาด รวมถึงการผลักดันการตลาดของข้าวปลอดสารพิษ

สมาชิกของกลุ่ม :

ปัจจุบันมีสมาชิกมาร่วมแลกเปลี่ยนในศูนย์การเรียนรู้มีทั้งสมาชิกที่มาเป็นประจำ ประมาณ 20 ท่าน และสมาชิกที่แวะเวียนมาขอความรู้เพิ่มเติมจากต่างถิ่น สำหรับสมาชิกประจำส่วนใหญ่มาจาก 4 หมู่บ้านคือ บ้านแดน บ้านท่าจันทร์ บ้านน้ำหัก ตำบลบ้านแดน และบ้านมิตรภาพ ตำบลบางแก้ว อำเภอบรรพต จ.นครสวรรค์

กิจกรรมของกลุ่ม :

กิจกรรมของกลุ่มที่มีเป็นประจำได้แก่ การจัดทำแปลงนาสาธิต การทดลอง ศึกษาการใช้ปุ๋ยชีวภาพ การศึกษาวงจรชีวิตของแมลงและโรคระบาดในนาข้าว, การปรับปรุงฟื้นฟูสภาพดิน การพัฒนาพันธุ์ข้าวให้เหมาะสมกับพื้นที่ ซึ่งทั้งหมดนี้จะมีการศึกษา ทดลองและร่วมกันแลกเปลี่ยนหาวิธีการแก้ไขปัญหา

ภาคีที่เข้าร่วมกิจกรรม :

ซึ่งจะได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่เข้ามาให้ความรู้ อาทิ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จะมาให้ความรู้เรื่องวงจรชีวิตของแมลงและโรคระบาด สำนักงานเกษตรอำเภอก็จะมาให้ความรู้ด้านการเกษตร รวมทั้ง นครสวรรค์ฟอรั่ม ที่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงประสานงานให้คำแนะนำทั่วไป

เอาเรื่องเก่ามาเล่าใหม่เพื่อเป็นบทเรียนก่อนก้าวเดินต่อไป :

กลุ่มชาวนาได้ร่วมกันรำลึกถึงอดีตว่า แต่เดิมรุ่นพ่อแม่เคยทำนากันอย่างไร ตัวแทนชาวนาได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนว่า แต่เดิมการทำนาในสมัยรุ่นพ่อ รุ่นแม่นั้น ทำนาปีละครั้ง อาศัยน้ำฝน ใช้แรงควายเจ้าของนาจะเป็นผู้ดูแลนาเอง ไม่ได้ใช้ปุ๋ยใช้ยา ใช้แต่ปุ๋ยคอกซึ่งได้จากมูลวัวมูลควายที่ไปไถนา สภาพดินดี เพราะมีการสลับช่วงหน้าแล้งก็ปลูกถั่ว ปลูกมัน พอถึงช่วงเก็บเกี่ยวก็ใช้วิธีการลงแขก อาหารการกินไม่ต้องซื้อหาเพราะสามารถหาได้ตามท้องไร่ท้องนา แม้แต่น้ำเมาก็หมักเลี้ยงกันเอง มีหลายสูตรแต่ภายหลังสูตรน้ำเมาต่าง ๆ ได้หายไปกับผู้เฒ่าผู้แก่เพราะกฎหมายได้ห้ามไม่ให้ผลิตน้ำเมาเอง

ประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมา (26 ปี) เกษตรอำเภอเอาปุ๋ยมาให้ทดลองใช้ก็ใช้โดยไม่ทราบวิธีใช้แรก ๆ ผลผลิตเสียหายเพราะใช้มากเกินไป แต่ภายหลังพอลดปริมาณการใช้ลงทำให้มีผลผลิตงอกงามขึ้นมา ทำให้ติดใจและต้องการเพิ่มผลผลิต จึงต้องไปหาซื้อตามร้านค้าที่มีโฆษณาและขยายพื้นที่การทำนาโดยเช่าที่นาเพิ่มขึ้น

ต่อมาได้มีรถไถเดินตามออกมา มีบ้านลุงสมพงษ์ใช้เป็นรายแรก จึงเปลี่ยนจากการไถโดยใช้แรงควายมาเป็นใช้รถไถเพราะสามารถไถได้มากกว่าควาย อีกทั้งในช่วงนั้นโจรขโมยชุกชุม มักจะมาขโมยวัวควายของชาวบ้านบ่อย ๆ ทำให้เป็นภาระในการดูแลจึงขายควายไปซื้อรถไถ และเมื่อการทำนาด้วยรถไถทำให้ไถได้มากขึ้น จึงทำให้ชาวนาหันมาเช่าที่นาเพิ่ม เพื่อที่จะได้ผลผลิตมากขึ้นและสามารถชำระหนี้ได้มากขึ้น อีกทั้งหมู่บ้านมีระบบธนาคารน้ำของหมู่บ้าน ทำให้มีน้ำปริมาณมากพอที่จะทำนาได้ปีละ 2-3 ครั้งจึงได้ขยายช่วงเวลาทำนา ปัจจุบันทำนาปีละ 3 ครั้ง ซึ่งระบบธนาคารน้ำของหมู่บ้านนี้เป็นระบบที่บังคับให้ลูกบ้านต้องปลูกข้าวนาปรังไปโดยปริยาย ไม่สามารถปลูกนาปีได้ เพราะการปล่อยน้ำจะปล่อยเป็นช่วงเวลา ชาวบ้านต้องทำนาพร้อมกันเก็บเกี่ยวพร้อมกัน อีกทั้งต้องแข่งขันกันเองไปในตัวเพราะถ้าเพื่อนบ้านทำตนเองไม่ทำก็จะถูกเพื่อนบ้านเยาะเย้ยหรือดูแคลน หรือถ้าฝืนไปทำนาปีก็จะถูกเพื่อนบ้านรังเกียจเพราะต้องรอน้ำกัน

ทำนาแทบตายก็ไม่รวย :

ถึงแม้จะทำนาปีละ 3 ครั้งมีพื้นที่ทำนารายละมาก ๆ แต่พื้นที่ทั้งหมดเป็นที่นาเช่า ต้องเสียค่าเช่านา 1 ไร่ต่อปริมาณข้าวที่ได้ อาทิ ถ้าเกี่ยวข้าวได้ 10 เกวียนต่อ 1 ไร่ จะต้องเสียค่าเช่าประมาณ 4 เกวียนต่อไร่ โดยเจ้าของนาไม่ต้องลงทุนอะไรเลย ในขณะที่ชาวนาต้องลงทุนทุกอย่าง ตั้งแต่การซื้อน้ำจากธนาคารน้ำ การจ้างรถไถ จ้างแรงงานเพื่อหว่านข้าว ดูแลใส่ยา เก็บเกี่ยว จนกระทั่งจ้างรถเพื่อนำไปขาย นอกจากค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการทำนาแล้ว ในชีวิตประจำวันก็มีค่าใช้จ่ายมากทั้งค่าอาหาร ค่าใช้จ่ายจิปาถะต่าง ๆ อาทิ ค่าโทรศัพท์ ค่าช๊อปปิ้งตามห้าง ตามตลาดนัด ฯลฯ ซึ่งแต่เดิมรุ่นพ่อ รุ่นแม่ ไม่เคยรู้จัก ไม่เคยมี ไม่ค่อยได้ใช้เงิน อาหารก็สามารถหาได้ตามท้องนา ผักปลาหาทานได้ แต่เดี๋ยวนี้ทุกอย่างต้องใช้เงินหมด ผักปลาในท้องนาไม่สามารถทานได้ เพราะมีสารปนเปื้อนมาก เด็กเก็บผักมาทานก็ท้องเสีย ปลาที่เคยมีเดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว หาทานยาก รวมทั้งค่าน้ำ ค่าไฟ รถยนต์ เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ส่งลูกเรียนหนังสือ ด้วยค่าใช้จ่ายต่าง ๆ จึงทำให้เกิดภาระหนี้สินตามมา และในบางหมู่บ้านเช่นบางแก้ว มีพื้นที่ทำนามากเกินไปทำให้ดูแลที่นาไม่ทั่วถึงก็ทำให้ผลผลิตไม่ได้ดีเท่าที่ควร

จุดเปลี่ยนวิถีการผลิต :

ตัวแทนชาวนาได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนถึงมูลเหตุจูงใจที่ทำให้เกิดความต้องการอยากเปลี่ยนวิถีการผลิต จากการผลิตโดยใช้สารเคมีมาเป็นปลอดสารเคมีว่า อย่างแรกที่ต้องการและคาดหวังคือ การปลดหนี้ เคยเข้ารับการอบรมกับเกษตรในจังหวัด เขาให้วิเคราะห์ขั้นตอนการทำนา ทำให้รู้ว่า การใช้ปุ๋ยทำให้ต้นทุนการผลิตสูง จึงต้องการลดต้นทุนการผลิต

ที่จริงการทำนาไม่ได้ขาดทุน เพราะทุกวันนี้พอคิดถึงรายได้ค่าใช้จ่ายในการทำนาแล้ว ถือว่ามีกำไร แต่เราไปขาดทุนตรงค่าใช้จ่ายประจำวัน อาทิ ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ ค่าตลาดนัด ค่าบิ๊กซีฯลฯ มากกว่า

ทางหลุด : ทางรอด

กลุ่มชาวนาได้ร่วมกันวิเคราะห์ว่า การทำนาปลอดสารพิษเป็นเพียงทางหนึ่งที่จะช่วยลดต้นทุนการผลิตและทำให้มีรายได้เพิ่ม แต่การลดต้นทุนที่สำคัญควรจะเป็นการลดค่าใช้จ่ายประจำวันที่ไม่จำเป็น ซึ่งขึ้นอยู่กับตัวของชาวนาเองที่จะต้องรู้จักการประหยัด ใช้จ่ายในสิ่งที่ควรใช้ ไม่หลงใหลไปกับความทันสมัยต่าง ๆ

บทสรุปจากบ้านแดน : ปัญหาที่ต้องคิดต่อ

จากที่ผ่านมาจะเห็นว่า สภาพปัญหาของบ้านแดนไม่เหมือนกับพื้นที่อื่น ๆ สภาพปัญหาที่เกิดส่วนใหญ่ ได้เกิดจากภาวะแวดล้อมที่ค่อนข้างควบคุมลำบาก อาทิเช่น

1. ระบบราคาตลาดที่ไม่สามารถควบคุมราคาได้เอง สมัยก่อนเป็นระบบเถ้าแก่มาซื้อถึงลานข้าว แต่ตาชั่งเถ้าแก่ก็มักจะไม่ตรง ทำให้ชาวบ้านขายข้าวไม่ได้ราคาเท่าที่ควรแต่ก็ต้องยอมขายเพราะเถ้าแก่เป็นเจ้าหนี้เงินกู้ด้วย แต่ปัจจุบันสามารถหลุดจากระบบเถ้าแก่ สามารถเอาข้าวไปขายเองที่โรงสีแต่ก็ราคาได้ไม่ดีเพราะเป็นข้าวนาปรัง ถ้าปีไหนฝนแล้งก็จะขาดทุนไปเลย
2. ระบบวิถีการทำนาของบ้านแดน ที่ต้องอาศัยน้ำจากธนาคารน้ำ ซึ่งบังคับให้ปลูกข้าว เกี่ยวข้าวพร้อมกันเหมือนกัน ไม่สามารถปลูกข้าวได้ตามใจตนเอง
3. ระบบวิถีชีวิตความทันสมัยที่เข้ามา ทำให้ชาวบ้านหลงใหลไปกับความสะดวกสบาย ความฟุ่มเฟือย และมักจะมีการแข่งขันกับเพื่อนบ้าน ในด้านความหรูหราสะดวกสบายทั้งในด้านการทำนาและชีวิตประจำวัน
4. วิถีธรรมชาติที่เกิดจากการใช้ปุ๋ย ใช้ยาทำให้ไม่สามารถหาอาหารได้ตามท้องไร่ท้องนา ระบบนิเวศเปลี่ยนไป ทำให้ไม่สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ได้

บทเรียน ต.ตะคร้อตำนานเมืองเก่าไพศาลี : ต.ตะคร้อ : บ้านตะคร้อ

อำเภอไพศาลีได้ชื่อว่า เป็นเมืองโบราณเมืองหนึ่ง ได้จดทะเบียนเป็นโบราณสถานแล้ว เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2478 โดยให้ชื่อว่า เมืองอภัยสาลี ตามตำนานเล่าว่า เมืองไพศาลีสร้างขึ้นด้วย “ท้าวเวชสุธี” เมื่อราว ประมาณปี พ.ศ.1204 เมืองไพศาลี ต่อมาได้เรียกชื่อตามผู้สร้างว่า เมืองเวชสุธีและคำนี้ได้เพี้ยนไปว่า เมืองอภัยสาลี ซึ่งคำนี้สันนิษฐานว่า น่าจะเรียกว่า “ไพศาลี” มากกว่า เพราะว่า ไพศาลีนี้ไปพ้องกับเมืองไพศาลีในประเทศอินเดีย ซากเมืองเก่าปัจจุบันอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอไพศาลีทางทิศใต้ประมาณ 7 กิโลเมตร ตั้งอยู่ที่บ้านหนองไผ่ ไพศาลีหมู่ 5 ตำบลสำโรงชัย อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ตามประวัติศาสตร์เคยเป็นเมืองหน้าด่านเล็ก ๆ ของขอมในสมัยที่ขอมเรืองอำนาจในดินแดนสุวรรณภูมิ จากซากวัตถุโบราณถ้าสังเกตดูตามลักษณะแล้วจะเป็นฝีมือของ ขอมโบราณ เพราะในขณะนั้นได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย เมืองไพศาลีปัจจุบันมีซากวัตถุโบราณที่สามารถหาดูได้ คือ อุโบสถ หอสมุดหรือกุฏิพระพุทธปฏิมากรจอมประสาท สระแก้ว สระขวัญ วิหารเก็บพระพุทธรูป มีสิ่งที่ชาวบ้านทั่วไปที่นิยมนับถือกันมากคือ รอยพระพุทธจำลอง ซึ่งประดิษฐานอยู่บนเขาพระบาท บ้าน

หนองไผ่ โดยจะมีงานนมัสการกลางเดือนสาม อำเภอไพศาลี แต่เดิมขึ้นกับอำเภอท่าตะโก ตั้งเป็นกิ่งอำเภอเมื่อปี 2505 ต่อมาได้ยกฐานะเป็นอำเภอเมื่อปี 2508

อำเภอไพศาลี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดนครสวรรค์ ห่างจากจังหวัดประมาณ 65 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 979.46 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 612,162.50 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 10.21 ของพื้นที่จังหวัด

อำเภอไพศาลี มีอาณาเขตทิศเหนือติดกับอำเภอหนองบัว ทิศใต้ติดกับอำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ อำเภอโกกเจริญและอำเภอหนองม่วง จังหวัดลพบุรีส่วนทิศตะวันออกติดกับอำเภอบึงสามพันและอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์และทิศตะวันตกติดกับอำเภอท่าตะโก

ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอไพศาลี มีพื้นที่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนที่ราบสูงมีภูเขาสูงสลับกับที่ราบและสูง และที่ราบ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้ พื้นที่ที่ใช้ในการชาวนารมถ้าอาศัยทางธรรมชาติ จะไม่ได้ผลผลิตดีเท่าที่ควร บริเวณพื้นที่โดยทั่วไปมีสภาพแห้งแล้ง เนื่องจากพื้นที่ดินเป็นดินเหนียวปนทรายไม่เหมาะในการเก็บน้ำ ในฤดูฝนมีฝนตกชุกแต่จะมีลำคลองเล็ก มีน้ำไหลผ่านเฉพาะฤดูกาลเท่านั้น

ตำบลตะคร้อเป็นอีกหนึ่งตำบลในเขตการปกครองของอำเภอไพศาลี ก่อตั้งขึ้นพร้อม ๆ กับจังหวัดนครสวรรค์ ที่เป็นการกระจายอำนาจการปกครอง ผู้เฒ่าผู้แก่ของชุมชนเล่าว่า จริง ๆ แล้ว ตำบลตะคร้อก็เกิดขึ้นพร้อมกับหมู่บ้านตะคร้อ เนื่องจากมีการขยายใหญ่ของครอบครัว ผู้คนมากขึ้น การอพยพเข้ามาก็มากขึ้น ความเจริญก็ตามมา ทำให้เกิดเป็นตำบล ซึ่งตำบลตะคร้อห่างจากอำเภอไพศาลีประมาณ 22 กิโลเมตร และตำบลตะคร้อ มีหมู่บ้านในปกครองจำนวนถึง 18 หมู่บ้าน และใน 18 หมู่บ้านมีบ้านตะคร้อทั้งหมด 3 หมู่บ้าน คือ หมู่ 3, 4, 5 ซึ่ง สันนิษฐานว่า เป็นการขยายครอบครัวในระบบเครือญาติ เนื่องจากตำนานของบ้านตะคร้อ ได้มีการเล่าสืบต่อกันมาว่า ได้ก่อตั้งขึ้นตั้งแต่พ.ศ. 2300 ซึ่งเป็นช่วงก่อนกรุงศรีอยุธยาแตกครั้งสุดท้าย 10 ปี หลักฐานที่ค้นพบคือ มีเจดีย์เก่าที่สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา และมีเสาหงส์ที่คล้ายเสาธงชาติ ด้านบนจะมีรูปหงส์ ทำจากโลหะทองแดง ซึ่งหงส์เป็นสัญลักษณ์ของพม่าเมื่อครั้ง ชนะศึกจะทำการขึ้นเสาหงส์ เป็นการประกาศอาณาเขตของตนเอง และในการสู้รบครั้งนั้น ทหารไทยก็จะต้อนเฉลยศึกเข้ามาในเมืองไทยแต่ก็มีการหลบหนีของเฉลยศึก ซึ่งหนึ่งในนั้น ก็คือ คำแพง สาวชาวเวียงจันทน์ที่ได้หลบหนีการจับกุมออกมาได้ และมาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณบ้านตะคร้อ ซึ่งบ้านตะคร้อนี้ได้มีขุนศรีและขุนแว่นแก้ว นายทหารไทยอาศัยอยู่ก่อนแล้ว ภายหลังขุนแว่นแก้วได้ออกบวช และคำแพงได้ชอบพอกับขุนศรี และอยู่กินกันมีบุตรทั้งหมด 5 คน ภายหลังขุนศรีได้ไปเป็นทหารพระเจ้าตากและเสียชีวิตในเวลาต่อมา แต่ลูก ๆ ของขุนศรีก็ได้มีลูก มีหลาน สืบต่อ ๆ กันมาและอาศัยอยู่บ้านตะคร้อจนปัจจุบัน

สภาพภูมิประเทศของบ้านตะคร้อเป็นที่ราบสลับภูเขา เป็นป่าดงดิบและปัจจุบันป่าไม้ได้ถูกทำลายไปบ้าง พื้นที่เป็นดินทรายปนและดินดาน อากาศร้อน จะมีฝนตกก็ช่วงฤดูฝนเท่านั้น ในป่าจะมีภูเขา มีน้ำตกวังใหญ่ มีผู้คนเข้าไปเที่ยวเป็นจำนวนมากแต่จะมีน้ำเฉพาะในฤดูฝนเท่านั้น ด้วยเหตุดังกล่าว ทำให้หมู่บ้านนี้มีสระเก็บน้ำ ประจำหมู่บ้าน จำนวน 1 สระ ซึ่งแต่เดิมชาวบ้านต้องช่วยกันสูบน้ำจากลำคลองขึ้นมาเก็บไว้ในที่เก็บน้ำของวัดเพื่อแจกจ่ายใช้ตามบ้านเรือน ต่อมาในสมัยที่นายเด่น โต๊ะมีนาเป็นรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย ได้ผ่านมาและเห็นความยากลำบากของชาวบ้านจึงสั่งให้สร้างสระน้ำประจำหมู่บ้าน ด้วยงบประมาณจำนวน 20 ล้านบาท

รำลึกถึงอดีตเปรียบเทียบปัจจุบัน

ถึงแม้ชาวนาไม่เคยรวยแต่ทำไมชาวนาสมัยก่อนอยู่ได้ ชาวนาสมัยนี้อยู่ไม่ได้

ด้วยสภาพภูมิประเทศดังกล่าวของบ้านตะคร้อ ทำให้หมู่บ้านแห่งนี้ต้องปลูกพืชที่ทนแล้ง อาทิ มันสำปะหลังในช่วงฤดูแล้ง ส่วนฤดูฝนจะทำนา เรียกว่า นาปี

ตำบลตะคร้อในอดีตปลูกข้าวนาปี ปีหนึ่งทำครั้งเดียว ทำนารอน้ำฝน แทบจะเรียกได้ว่าปลูกข้าวข้ามปี คือ เริ่มทำนาเดือน 8 ไปเกี่ยวเดือน 4 แต่ก่อนรุ่นพ่อแม่ทำนาโดยใช้แรงงานควาย ข้าวที่ปลูกเป็นข้าวพันธุ์ตาแห้งและพันธุ์นางมนซึ่งเป็นพันธุ์ที่เก็บเอาไว้ และสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย ข้าวหอม นุ่ม ทานอร่อย เป็นพันธุ์ที่ไม่กินปุ๋ย ใช้ขี้วัวขี้ควาย ใบไม้ใบหญ้า เป็นปุ๋ยเท่านั้น

การดูแลก็ดูแลเอง ไม่มีรถไถใช้ ช่วงเก็บเกี่ยวก็ขอแรงเพื่อนบ้านช่วยกัน การปลูกข้าวแทบไม่ต้องใช้เงิน และการปลูกข้าวสมัยก่อนลงทุนน้อย เสียเงินแค่ 3 บาท ซื้อเชือกจูงจมูกควาย นอกนั้นทำเองหมด ทำแอกเอง ทุกอย่างหาได้จากป่าข้างบ้าน ว่างจากหน้านาก็นั่งร้องรำทำเพลงกันสนุกสนานเฮฮา

สมัยก่อนค่าใช้จ่ายประจำวันก็ไม่มี เพราะอาหารการกินสามารถหาได้ตามท้องไร่ท้องนา ตลาดก็ไปมายาก ค่าน้ำ ค่าไฟไม่ต้องเสีย เพราะน้ำตักได้จากคลองจากบ่อ ไฟฟ้าไม่มี ทีวี ตู้เย็น เครื่องใช้ไฟฟ้าก็ไม่มี รถยนต์ไม่ต้องใช้ ชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายทำให้ไม่ต้องมีหนี้สินและอยู่ได้อย่างสบาย

แต่เดี๋ยวนี้ ข้าวพันธุ์เก่าปลูกไม่ได้เพราะขายไม่ได้ราคาพ่อค้าไม่รับซื้อต้องเปลี่ยนพันธุ์ใหม่ที่ได้จากเกษตรอำเภอ แล้วข้าวพันธุ์เก่าผลผลิตก็ได้น้อย แต่เราต้องปลูกข้าวเพื่อขายเพราะหนี้สินมาก ทำให้ต้องเพิ่มพื้นที่ทำนา วัวควายก็ทำไม่ทันต้องใช้รถไถวันหนึ่งไถได้เยอะกว่าควาย เลยขายควายซื้อรถไถดีกว่า อีกอย่างสมัยก่อนมีโจรชุกชุม คอยขโมยวัวควายไปขาย ต้องระวังดูแลมาก อีกอย่างการมีรถไถทำให้เชิดหน้าชูตาเพราะสมัยก่อนรถไถแพง ถึงแม้ว่าจะต้องขายวัว ขายควายเป็นฝูงก็ยังไม่พอซื้อรถไถต้องกู้เงิน ธกส.เพิ่มถึงจะพอซื้อ

ใบไม้ใบหญ้าที่จะมาทำเป็นปุ๋ยก็หายากเพราะป่าหมด ต้นไม้หมด วัว ควายก็ขายไปซื้อรถไถ ขี้วัว ขี้ควายเลยไม่มี ต้นไม้ถูกตัดหมดเพราะชาวนาเวลาทำนา ถ้าต้นไม้เยอะ ร่มมากเกินไปข้าวก็เขียวแต่ใบไม่มีรวง ก็ต้องตัดต้นไม้ใหญ่ไม่ให้บังข้าว

แต่สมัยนี้ การทำนาต้องใช้เงิน ต้องจ้างหมดทุกอย่าง สมัยก่อนทำนาทั้งปีแต่เดี๋ยวนี้ทำนาวันเดียว ทั้งไถ ทั้งคราด ทั้งแปร ทั้งดะ ทุกอย่างเสร็จในวันเดียว ขอให้มีเงินไปจ้างรถไถ จ้างคนหว่านเจ้าของนายืนสั่งการคนเดียวพอ เพื่อจะบอกว่า ที่ดินมีจากไหนถึงไหน แล้วผักปลาเดี๋ยวนี้ก็หายหมด ถึงมีก็กินไม่ได้เพราะปุ๋ยเพราะยาที่ใส่ลงนา บางปีทำนาไม่ได้ผลในปีที่แล้ง นาล่ม พอนาล่มต้องหาเงินกู้มาเป็นทุนเพื่อนำนาปีต่อไป ไหนจะซองผ้าป่า ไหนจะบวชลูก ทุกอย่างใช้เงินหมด อีกอย่างรถไถคันเล็กสมัยนี้ก็ไม่ใช้แล้ว ต้องรถไถคันใหญ่ ก็ต้องกู้เงินไปซื้อใหม่อีก

สมัยก่อนนอกจากกู้ ธกส. ก็กู้นอกระบบต้องเอาที่ดินไปวาง พอไม่มีเงินที่นาก็หลุดเลยต้องไปเช่านาคนอื่นทำ สมัยนี้ตั้งแต่ที่ท่านนายกทักษิณล้างเงินกู้นอกระบบ เราก็มีกองทุนหมู่บ้าน มีสหกรณ์ฯ หนี้สินก็อยู่ในระบบหมดแต่จะเป็นรูปแบบไหนเราก็ยังมีหนี้สิน

หนี้สินที่เกิดไม่ได้เกิดจากการทำนาเพียงอย่างเดียว แต่เกิดเพราะชีวิตประจำวันเราเปลี่ยนไป สมัยก่อน จะซื้อของทีโน่นต้องเข้าเมือง แล้วกว่าจะเข้าเมืองได้ก็แสนยากลำบาก เดี๋ยวนี้ตลาดนัดมีทุกอาทิตย์ ยังไม่พอ บางทีรถขายอาหารมาเกยถึงบันไดบ้านทุกเช้าไม่ต้องออกไปในเมืองแต่ต้องใช้เงินทั้งหมด นอกจากค่าอาหารประจำวันแล้วยังมีค่าใช้จ่ายจากผ่อนทีวี ตู้เย็น โทรศัพท์ รถยนต์ การศึกษาของลูกฯ ทุกวันนี้รายจ่ายเป็นรายวันแต่รายรับเป็นรายปี

อนาคตของการสืบทอดอาชีพชาวนา

เดี๋ยวนี้พอหมดหน้านาลูก ๆ ก็เข้ากรุงเทพฯ ทำงานบริษัทมั่ง ทำงานก่อสร้างมั่ง พอถึงเวลาทำนาก็ส่งเงินมาให้ บางทีลูกก็ไม่อยากให้ทำนาเพราะทำแล้วมันเหนื่อยและไม่ได้เงินแต่ก็ต้องทำ ถ้าไม่ทำก็ไม่มีกินอีก อย่างน้อยก็ได้ข้าวกิน ข้าวขาย พอให้รอดไปเป็นปี ๆ

พวกเราทำนาเพราะสืบทอดมาจากรุ่นปู่ย่า ตายาย รุ่นพ่อ รุ่นแม่ แต่เดี๋ยวนี้รุ่นลูกเราเข้ากรุงเทพฯ กันหมด และบางคนก็ทำงานบริษัท ได้เงินเดือนกัน ดูเหมือนว่าโอกาสที่ลูกจะกลับมาทำนาคงยาก อีกอย่างสมัยนี้ทำนาวันเดียวไม่เหมือนสมัยก่อนที่ทำนาทั้งปี พวกเขาอาจจะเอาเงินจากการทำงานมาเป็นทุนทำนา กลับมายืนชี้ ๆ แล้วก็กลับไปทำงานกรุงเทพฯ กลับมาอีกทีก็เก็บเกี่ยว ก็ยืนชี้ ๆ ก็กลับไปทำงานต่อได้

หมู่บ้านเงียบเหงาเพราะเราทำนา

จากภาพที่สมัยก่อนชาวบ้านทุกหลังคาเรือนทำนา มีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายไม่ต้องดิ้นรนมากมายนัก ไม่มีหนี้สิน เพราะวัน ๆ แทบไม่ต้องใช้จ่ายไม่ว่าจะเป็นด้านอาหาร ต้นทุนการผลิต แต่ปัจจุบันทุกอย่างเป็นเงินหมด ในขณะที่ชาวนามีรายได้เป็นปีแต่มีรายจ่ายเป็นวัน มีผลทำให้วัยแรงงานในครอบครัวต้องออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน เพื่อหาเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นทุนทำนาในปีต่อไป หรือเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายภายในบ้าน ผลอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นกับชุมชนคือ ความเงียบเหงา เวิ้งว้าง หมู่บ้านมีแต่คนแก่กับเด็กที่เคยมีการร้องรำทำเพลงกันก็ไม่มีแล้ว ต่างคนต่างอยู่ ลูกอยู่กรุงเทพฯ พ่อแม่คนแก่เฝ้าบ้าน จะกลับมาก็ตอนทำนาเกี่ยวข้าว หรือมีงานบุญ งานประจำปีเท่านั้น

ทางกลับคือ การเดินต่อ

จากสภาพของชาวนาในปัจจุบันนี้ ไม่ว่าจะเป็นในด้านวิถีการผลิต วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปและส่งผลกระทบทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ทำให้หลายคนต้องกลับมาย้อนคิดใหม่ กลุ่มชาวนาปลูกพืชปลอดสารพิษที่พึ่งเริ่มก่อตัวกัน เพื่อหันกลับมาเดินต่อในทางที่ควรจะเป็นเพื่อความอยู่รอด ได้ร่วมกันเล่าถึงที่มาของการกลับมาเดินต่ออาทิเช่น ลุงตุ๊ผู้นำชาวนาที่ปลูกข้าว ปลูกพืชผักปลอดสารพิษ ได้เล่าถึงที่มาของการกลับมาปลูกพืชผักปลอดสารพิษว่า ตอนผมอยู่เมืองไทยก่อนปี 22 ในหมู่บ้านยังใช้ข้าวพันธุ์เก่าอยู่ ไม่มีรถไถ ปลูกข้าวไม่ใช้ปุ๋ย ไม่ใส่ยา ชาวบ้านในหมู่บ้านก็พร้อมหน้าพร้อมตา พอผมไปเมืองนอกปี 22 กลับมาอีกทีปี 36 ปรากฏว่า ชาวบ้านปลูกข้าวพันธุ์ใหม่แล้ว ข้าวพันธุ์ตาแห้งพันธุ์นางมนที่เคยปลูกหายไป ข้าวที่ปลูกใหม่ก็ไม่หอม ไม่นุ่ม ทานก็ไม่อร่อย พอจะเริ่มทำนาใหม่ก็ใช้ทุนเยอะผมไม่มีเงินมาลงทุน พอดีได้พันธุ์ข้าวมาจากพิธีแลกนาขวัญ เป็นพันธุ์ พีซี 85 ที่ในหลวงพระราชทาน ผมได้มา 4 เม็ดผมถึงได้เริ่มหว่านเริ่มทำนาโดยใช้พันธุ์นี้แล้วกลับมาใช้วิธีการเดิม ๆ เช่นรุ่นพ่อ รุ่นแม่ คือ ไม่ใช้ปุ๋ย ไม่ใส่ยา พอดีมีเพื่อนจากติมอร์มาหาเอาสูตรทำปุ๋ยหมักมา ก็เริ่มเรียน เริ่มทดลองทำ ตอนนี้ทั้งผัก ทั้งข้าวของผมเรียกว่า ปลอดสารพิษ 100%

ลุงตุ๊คนเดิมเล่าว่า ผมขายผักมาหลายปีไม่เคยใช้กิโลชั่ง กิโลผมไม่เคยมี ผมใช้น้ำใจชั่ง 5 บาท ดึง ๆ มาเอ้า เอาไปพอกิน 2 บาท เอ้า ดึง ๆ ไป แต่กับบางคนที่พอมีตังค์ กิโลใจของผมก็แพงไปด้วย หรือพวกที่มีเงินแต่เห็นแก่ตัว มักได้ก็อีกราคาหนึ่ง คนจน ๆ เงินบาทสองบาท ก็อีกราคาหนึ่ง เอาไปทดแทนกัน ไม่มีตังค์ก็มาขอก็ให้ ผมอยากให้คนหันมาปลูกพืชผักปลอดสารพิษให้มากขึ้น มันดีกว่าชีวิตมีความสุขกว่ากันเยอะ

มีชาวนาบางคนที่เคยไปตระเวนเข้ารับการฝึกอบรมกับโครงการต่าง ๆ เพื่อหาทางหลุดพ้นจากภาวะหนี้สินที่เกิดของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นโครงการตามพระราชดำริ ไปปฏิบัติธรรม และสุดท้ายได้ไปเข้ารับการฝึกอบรมการทำปุ๋ยหมักกับปฐมอโศกเลยกลับมาเริ่มทำ เริ่มทดลองใช้กับแปลงนาของตัวเอง ก็พบว่า การทำนา โดยใช้ปุ๋ยหมักสามารถลดต้นทุนการผลิตได้ จึงได้ขยายแนวคิดให้กับเพื่อน ๆ ชาวนาคนอื่น ๆ

ตัวแทนชาวนาอีกท่านหนึ่งกล่าวว่า อีกอย่างที่ผ่านมาข้าวพันธุ์ใหม่ที่เราปลูกด้วยปุ๋ย ใส่ยา ผลผลิตเริ่มลดน้อยลงเราได้ข้าวประมาณ 40-50 ถังต่อไร่ ยังไม่พอนาแล้งอีกต้องพึ่งลูกส่งเงินมาให้ ก็เลยหันมาทำเกษตรปลอดสารตอนนี้ผลผลิตเพิ่มขึ้นเป็น 70-80 ถังต่อไร่ อยากให้รัฐประกันราคา อยากให้ฝนฟ้าตกตามฤดูกาล

อีกท่านกล่าวว่า ก็อย่างแรกอยากปลดหนี้ที่ผ่านมาเราก็พยายามเพิ่มพื้นที่การทำนาแต่ก็ไม่ได้ผล ยิ่งทำยิ่งมีหนี้เยอะ เห็นเขาบอกว่า ทำนาแบบนี้จะลดต้นทุน จะปลดหนี้ได้ถ้าปลดหนี้ได้ก็ว่า อยากได้ที่ดินเพิ่มอีก อีกท่านหนึ่งกล่าวว่า ของผมอยากมีสุขภาพที่ดีกว่านี้ เพราะทุกวันนี้สุขภาพเริ่มย่ำแย่ ไม่สบายตลอด

สุดท้ายหลายคนเห็นด้วยว่า ทางออกมันควรจะอยู่ที่ตัวเราเอง ต้องหันมาปรับเปลี่ยน ลด ละ เลิก บางอย่างที่ไม่จำเป็นลงไป ลดค่าครองชีพที่ไม่จำเป็น อีกอย่างเราควรสร้างสำนึกการใช้ชีวิตใหม่ ควรมีการอบรมเรื่องเหล่านี้เพิ่มขึ้นนอกเหนือจากการอบรมเรื่องการปลูกพืชผักปลอดสารพิษ เพราะความเป็นจริงสิ่งต่าง ๆ ที่เกิด ไม่ได้เป็นผลจากการทำนาเพียงอย่างเดียว แต่เป็นเพราะเราไม่รู้จักพอ ตามโลกสมัยใหม่ไม่ทัน คิดไม่ทัน เราจึงเป็นอย่างนี้

สรุปผลการถอดองค์ความรู้

บทเรียนชาวนา : ผลการถอดองค์ความรู้

จากกระบวนการถอดองค์ความรู้ที่ทีมงานได้ดำเนินการ ทำให้ชาวนาเกิดการทบทวนย้อนมองและเปรียบเทียบวิถีชีวิตของตนเองกับบทเรียนที่ผ่านมา ทั้งในอดีตรุ่นพ่อรุ่นแม่และในปัจจุบัน ทำให้เห็นข้อแตกต่างในทุกด้าน ทั้งวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และกระบวนการทำนา อาทิเช่น

<u>ประเด็นแรก</u> เมื่อมีการเปรียบเทียบวิถีการทำนาในสมัยก่อน (รุ่นพ่อแม่) กับสมัยปัจจุบัน พบว่ามีความแตกต่างกันที่ในสมัยก่อนรุ่นพ่อแม่เป็นชาวนาจริง ๆ นั่นคือ มีพื้นที่ในการทำนาไม่มาก ทำนาเองทุกขั้นตอน ตั้งแต่ขั้นเตรียมดิน หว่านข้าว ดูแลวัชพืช ดูแลข้าวช่วงตั้งท้อง จะมีการลงแขกในช่วงฤดูการเก็บเกี่ยว ซึ่งทั้งหมดนี้แทบไม่ต้องใช้เงินในการทำนาเพราะทำนาด้วยแรงคน+แรงควาย+การปลูกพืช

หมุนเวียนไม่ต้องใช้ปุ๋ยหรือสารเคมีใดๆพันธุ์ข้าวได้จากการเก็บในปีก่อนๆ รวมทั้งการใช้น้ำใจเอื้ออาทรช่วยเหลือกันด้วยการลงแขก การเลี้ยงอาหารเพื่อนที่มาลงแขกก็เป็นอาหารที่ได้จากท้องนา อาทิ ผักปลาหรือแม้แต่น้ำเมาก็หมักเตรียมไว้เองแต่ในปัจจุบันทุกอย่างต้องจ้าง ต้องใช้เงินเริ่มตั้งแต่การเตรียมดิน การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว แทบจะเรียกได้ว่า การทำนาในปัจจุบันมีเฉพาะเจ้าของนากับเจ้าของเครื่องจักรคือ รถไถ รถเกี่ยว ฯ ซึ่งในเวทีได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันว่า “เมื่อก่อนพ่อแม่เราเป็นชาวนาแต่เดี๋ยวนี้พอถึงรุ่นเราเป็นผู้จัดการนา” คือ การใช้เงินและยืนสั่งการ

<u>ประเด็นที่สอง</u> นอกเหนือจากการเปลี่ยนวิถีการทำนาจากชาวนาสู่ความเป็นผู้จัดการนาแล้ว กลุ่มชาวนายังพบว่า วิถีชีวิตประจำวันของตนเองก็เปลี่ยนไป จากเดิมที่พ่อแม่มีชีวิตอยู่แบบเรียบง่าย ทานของที่มีอยู่ เช่น ผัก ปลา ตามท้องไร่ท้องนา ข้าวเก็บไว้กินที่เหลือเก็บไว้ขาย เป็นเงินสะสมให้ลูกหลาน ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวก ไม่ต้องแข่งขันกัน ไม่มีสถานที่ท่องเที่ยวแหล่งบันเทิงต่าง ๆ แต่ในปัจจุบัน วิถีชีวิตตั้งแต่ตื่นนอนจนถึงเข้านอนต้องใช้จ่ายด้วยเงินหมดทุกอย่าง เริ่มตั้งแต่อาหารการกินที่ต้องซื้อทุกอย่างเพราะผัก ปลาตามท้องไร่ ท้องนาไม่สามารถทานได้ เพราะผลจากการใช้ปุ๋ย/สารเคมีในนาข้าว ทำให้มีสารพิษตกค้างในผักที่ขึ้นตามท้องไร่ท้องนา ชาวนาคนหนึ่งกล่าวว่า “เดี๋ยวนี้เหรอ ผักปลาตามท้องไร่ท้องนาทานไม่ได้ ลูกฉันเคยเก็บมาทำกับข้าวท้องเสียแทบตาย ปลาที่เคยมีชุกชุมในสมัยก่อนก็หาไม่ได้แล้วในปัจจุบัน”

<u>ประเด็นที่สาม</u> การเปลี่ยนแปลงด้านความเป็นอยู่ จากที่รุ่นพ่อรุ่นแม่มีชีวิตอย่างเรียบง่าย ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกใด ๆ ไม่มีทีวี ตู้เย็น รถยนต์ เครื่องจักรใด ๆ แต่ในปัจจุบันนับตั้งแต่ลืมตาตื่นขึ้นก็ต้องใช้เงินทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าใช้จ่ายประจำวัน ค่าโทรศัพท์ ค่าสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้คือ ค่าใช้จ่ายที่จ่ายจากกำไรที่ได้จากการทำนา ชาวนาได้มีการร่วมกันคิดถึงต้นทุนค่าใช้จ่ายจากการทำนาและรายได้ที่ได้รับจากการทำนา ถึงแม้ว่าจะน้อยจะมากแต่ส่วนใหญ่ก็ถือว่า มีกำไรจากการทำนา ไม่ได้ขาดทุน (ขาดทุนแรงงาน) แต่ ภาวะหนี้สินที่เกิด มักจะเกิดจากสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ อาทิ ค่าผ่อนรถยนต์ รถจักรยานยนต์ ค่าโทรศัพท์มือถือ ค่าช๊อปปิ้งตามห้างสรรพสินค้าฯลฯ

ดังนั้น กลุ่มชาวนาจึงได้ข้อสรุปสำหรับตนเองว่า ปัจจุบันที่ตนเองเป็นหนี้สินมากมายเป็นเพราะตนเองขาดทุนจากการมีค่าใช้จ่ายที่มาจากความต้องการอยากมี อยากได้ ของตนเองเกี่ยวกับสินค้าฟุ่มเฟือยมากกว่าการขาดทุนจากการทำนา มีเพียงน้อยรายที่เป็นผู้จัดการนาเต็มตัว และมีพื้นที่การทำนาไม่มากก็จะมีรายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่เกิด ไม่ว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายประจำวันหรือค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือย

จะเหลือพอ เพียงแค่เป็นต้นทุนในการทำนาครั้งต่อไป ดังนั้น จึงเกิดหนี้สินเพื่อนำมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวันที่เปลี่ยนไปดังกล่าว

จากการที่กลุ่มชาวนาส่วนใหญ่ได้ให้เหตุผลถึงการเข้าร่วมโครงการปลูกข้าวปลอดสารพิษว่าต้องการลดต้นทุนการผลิต ซึ่งจะทำให้สามารถปลดหนี้สินได้ จึงเกิดคำตอบใหม่ว่า การปลูกพืชปลอดสารพิษไม่ได้เป็นหนทางเดียวที่จะทำให้ปลดหนี้ได้ เป็นเพียงทางหนึ่งเท่านั้น แต่สิ่งสำคัญคือ การลดค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือย การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เป็นอยู่อย่างพอเพียงมากกว่าการวิ่งตามความทันสมัยโดยขาดสติยั้งคิด

สำหรับการหันกลับมาปลูกข้าวปลอดสารพิษ นอกเหนือจากการที่ส่วนใหญ่มองว่า จะทำให้ลดต้นทุนอันจะนำมาซึ่งการปลดหนี้สินแล้ว ยังมีบางส่วนได้มองเห็นถึงเรื่องสุขภาพ เพราะตนเองได้ประสบกับภาวะสุขภาพที่ย่ำแย่ที่เกิดจากการใช้สารเคมีมากเกินไป ทำให้ร่างกายอ่อนเพลีย ไม่มีแรง เมื่อไปตรวจร่างกายจึงพบว่า ร่างกายมีสารเคมีมากเกินไป จึงได้เริ่มหันมาศึกษาและทดลองปลูกข้าวปลอดสารพิษ เบื้องต้นได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ อาทิ ทีวี วิทยุ หน่วยงานจากภาครัฐ นอกจากนั้น บางคนยังได้เข้าร่วมเวทีต่าง ๆ เพื่ออบรมและให้ความรู้เกี่ยวกับ เกษตรปลอดสารพิษ

แรก ๆ ส่วนใหญ่ไม่ค่อยเชื่อว่า การปลูกพืชปลอดสารพิษจะได้ผล แต่ใช้วิธีทดลองปฏิบัติแบ่งที่นาส่วนหนึ่งเป็นเกษตรปลอดสารพิษ เปรียบเทียบกับการใช้สารเคมี คุณตาท่านหนึ่ง จากตำบลหนองบัว กล่าวว่า “การเปรียบเทียบนั้นจะเปรียบเทียบได้ง่าย เพราะทำนาสองแบบติดกันเลย เราก็จะเห็นความแตกต่างได้ง่าย เช่น ข้าวมีความเขียวมากขึ้น เม็ดข้าวยาวขึ้น น้ำหนักเพิ่มขึ้น แต่ช่วงนี้เป็นช่วงเริ่มต้นน้ำหนักข้าวทั้งหมดที่ได้ต่อไร่ เพิ่มขึ้นมาประมาณ 5-10% ที่ผ่านมา เราทำนาทั้งหมด 70 ไร่ แบ่งมาทำนาปลอดสารพิษ 15 ไร่ คาดว่าปีนี้จะเปลี่ยนมาเป็นปลอดสารพิษทั้งหมด” เช่นเดียวกันกับลุงจอนจากบ้านมะเกลือ ที่ตนเองประสบกับปัญหาสุขภาพที่เกิดจากการใช้สารเคมี แรก ๆ ไปอบรมกับโครงการหนึ่ง ทีแรกที่ไปเพราะอยากได้พันธุ์ฝรั่งของเขา ไม่เชื่อว่า การใช้สารชีวภาพจะได้ผลกับพืชผลของตนแต่ขากลับเขาให้ยาสกัดสารชีวภาพมา จึงนำมาทดลองใช้กับสวนมะลิก่อน พบว่า ยานี้ไม่ใช่ยาฆ่าแมลงแต่เป็นยาไล่แมลง เพราะสังเกตเห็นว่า เพื่อนบ้านที่ปลูกสวนติดกันเป็นเพลี้ยแต่ของตนเองไม่มี ทำให้เกิดความมั่นใจที่จะใช้มากขึ้น จึงนำมาใช้กับข้าว ก็ปรากฏว่าได้ผลดี ภายหลังเพื่อนบ้านจึงมาถามและเข้าร่วม ขณะนี้ตนเองจึงได้พยายามชักชวนเพื่อนบ้านให้มาร่วมมากขึ้น” และขณะนี้กลุ่มเครือข่ายชาวนาปลูกข้าวปลอดสารพิษได้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น

ในเบื้องต้นนี้ อาจจะสรุปได้ว่า จุดเปลี่ยนที่ทำให้กลุ่มชาวนาเกิดความต้องการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตของตนเองเกิดจากสาเหตุใหญ่ ๆ 3 สาเหตุคือ

1. เหตุผลในด้านค่าครองชีพที่สูงขึ้น ทำให้เกิดความต้องการที่จะลดต้นทุนการผลิต โดยคาดหวังว่า จะทำให้สามารถปลดหนี้สินของตนเองได้
2. เหตุผลด้านสุขภาพ ที่เกิดจากการใช้สารเคมีมากเกินไป
3. ผลจากการทดลองเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงที่ได้ผล จึงทำให้เพื่อนชาวนาอื่น ๆ อยากจะเข้ามาร่วมโครงการด้วย โดยคาดหวังผลตามข้อ 1 และ 2

องค์ความรู้ของเครือข่ายชาวนากลุ่มผู้ปลูกข้าวปลอดสารเคมีจ.นครสวรรค์

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่า องค์ความรู้ของเครือข่ายชาวนากลุ่มผู้ปลูกข้าวปลอดสารเคมี จ.นครสวรรค์ เกิดจากผลที่ได้รับจากการปฏิบัติการจริง อาทิเช่น การปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตจากเดิมรุ่นพ่อแม่เป็นการผลิตแบบปลอดสารเคมี ไม่ใช้เทคโนโลยีใด ๆ เข้าช่วย แต่เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไป ภาวะความทันสมัยเข้ามาแทนที่ ทำให้รุ่นปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนมาใช้ปุ๋ยและสารเคมีอื่น ๆ รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการทำนา ทำให้เกิดผลที่ตามมาคือ สภาพแวดล้อมเปลี่ยนไป ต้นไม้ใหญ่เริ่มหายไป ปลา หอย ผักในท้องทุ่งไม่สามารถนำมาเป็นอาหารได้เพราะได้ดูดซับรับสารเคมีเข้าไป สภาพดินในท้องทุ่งเปลี่ยนไปต้นข้าวไม่สามารถเจริญเติบโตด้วยตนเองได้ดังเช่นรุ่นพ่อแม่ เพราะดินเสื่อมคุณภาพซึ่งเกิดจากการใช้สารเคมีเช่นกัน นอกจากนั้น ภาวะสุขภาพของชาวนาทรุดโทรมลงก็เป็นผลจากการใช้สารเคมีอีกเช่นกัน และที่สำคัญเกิดปัญหาภาวะหนี้สินซึ่งเกิดจากการรับเอาค่านิยมความทันสมัยเข้ามาอย่างรวดเร็ว เมื่อถึงจุดหนึ่งชาวนาจึงเกิดการดิ้นรนเพื่อหาทางอยู่รอดให้ได้ในภาคการเกษตรด้วยการ การพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนกับเพื่อน ๆ ชาวนากับผู้รู้อื่น ๆ เพื่อสั่งสมความรู้ สั่งสมทิศทางที่จะหลบหนีให้หลุดพ้นจากปัญหาที่ประสบ การเห็นพ้องร่วมกันที่จะเริ่มทดลองเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตและเมื่อการทดลองได้ประสบกับผลสำเร็จ จึงทำให้ชาวนาเกิดความมั่นใจที่จะปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตใหม่อีกครั้ง โดยการหันหลังให้กับสารเคมีและหันมาใช้สมุนไพร ปุ๋ยชีวภาพมากขึ้นเพราะคาดหวังว่า จะทำให้ตนเองสามารถอยู่ได้ในภาคการเกษตรต่อไป

เมื่อทีมงานได้เข้ามาดำเนินการถอดองค์ความรู้ ทำให้ชาวนาเกิดการทบทวน ย้อนมองบทเรียนที่ผ่านมาในอดีตและเกิดการตกผลึกด้วยตนเองว่า การปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตจากการผลิตที่ใช้สารเคมีหันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพแทน ไม่ใช่ทางออกทางเดียวที่จะทำให้ตนเองอยู่รอดได้ สิ่งที่ตนเองจะต้องปรับเปลี่ยนคือ การปรับเปลี่ยนวิถีความเป็นอยู่ที่กำลังวิ่งตามความทันสมัยโดยหยุดและยั้งคิดเพื่อ ละเลิกในบางเรื่องที่ไม่จำเป็นลงไป จึงจะทำให้สามารถอยู่รอดได้ในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วดังเช่นทุกวันนี้

3. การฝึกอบรมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ศึกษาดูงานข้ามกลุ่มและเครือข่าย

ปลายปี2549การศึกษาดูงานเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์

มีการสนับสนุนการศึกษาดูงานของพี่น้องเครือข่ายโรงเรียนชาวนาเพื่อการเรียนรู้จากกลุ่มที่ประสบความสำเร็จทั้งภาคใต้กลุ่มไม้เรียงจ.นครศรีธรรมราช และภาคอีสานกลุ่มโรงสีรักษ์ธรรมชาติ อ.กุดชุม จ.ยโสธรและเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน จ.ขอนแก่นในเดือนสิงหาคมนับเป็นมิติที่สำคัญมิติหนึ่งที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นจังหวัดได้ให้ความสำคัญและสนับสนุนเป็นยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องจนปัจจุบัน

สถาบันฝึกอบรมผู้นำ มูลนิธิพลตรีจำลอง ศรีเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ถือได้ว่าเป็นสถานที่ฝึกอบรม ทางด้าน การพัฒนา ผู้นำทางความคิดที่มีประสิทธิภาพแห่งหนึ่งในประเทศไทย โดยในปีพ.ศ. ๒๕๔๙ เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ได้เข้ารับการฝึกอบรม ณ โรงเรียนผู้นำจังหวัดกาญจนบุรีเป็นรุ่นที่ ๓ ระหว่างวันที่ ๑๔ - ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙ การเข้าฝึกอบรมในครั้งนี้มุ่งหวังที่จะให้แกนนำและสมาชิกในเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ ได้ฝึกทักษะ ประสบการณ์ วิธีคิด ในการพัฒนาและยกระดับศักยภาพของตนเอง และของกลุ่มให้สามารถเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนกลไกการเรียนรู้ในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียง อันจะทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนประเด็นการทำงานที่เป็นยุทธศาสตร์หลักในการดำเนินงานที่ต้องอาศัยทั้งทรัพยากรบุคคล การขับเคลื่อนทางผลผลิต และการทำงานเป็นเครือข่าย อาทิ ยุทศาสตร์การค้าข้าวให้กับองค์การบริหารส่วนจังหวัด หรือการค้าข้าวให้กับชมรมโรงสีจังหวัดนครสวรรค์ที่ต้องการรับซื้อพันธุ์ข้าวปลอดสารพิษในปริมาณมาก และให้ราคาสูง การผลักดันให้เกิดการพัฒนาทางความคิดกับแกนนำเครือข่ายโรงเรียนชาวนาผ่านทางการฝึกอบรม จะช่วยให้แกนนำมีขีดความสามารถในการมองปัญหา วางแผนทิศทางการดำเนินงาน รวมถึงเป็นทรัพยากรบุคคลอันทรงคุณค่าที่สามารถถ่ายทอดประสบการณ์ วิธีคิด หลักการดำเนินงานเพื่อขยายพื้นที่ขยายกระบวนการเรียนรู้ ให้กับเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ได้อีกทางหนึ่ง

ผลที่ได้รับจากการเข้าฝึกอบรม ณ สถาบันฝึกอบรมผู้นำมูลนิธิพลตรีจำลอง ศรีเมือง

- เกิดความรู้ ความเข้าใจถึงความสำคัญของการเป็นหรือมีแกนนำที่ดี
- เกิดทักษะ แนวคิด ประสบการณ์ในการยกระดับศักยภาพ ของตนเองในการเป็นแกนนำในพื้นที่
- เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วม ในการพัฒนาประเทศ และเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์
- เกิดองค์ความรู้ในการประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีพอย่างพอเพียง อาทิการทำปุ๋ยชีวภาพ การทำน้ำยาล้างจานจากวัตถุดิบเหลือใช้ในพื้นที่

นอกจากการได้เข้ารับการฝึกอบรมที่จากสถาบันฝึกอบรมผู้นำ มูลนิธิพลตรีจำลอง ศรีเมือง แกนนเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ยังได้รับอิทธิพลทางความคิดตลอดจนกุศโลบายที่ช่วยให้เกิดมุมมองในการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ทำให้แกนนำหลายคนของเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ได้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ไปในทางที่ดีขึ้นเมื่อกลับมาสู่พื้นที่ อาทิ

ผู้ใหญ่ สุเทพ แหยมหลับ สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา บ้านเกยไชยใต้ ที่ถือว่าเป็นต้นแบบการเรียนรู้ ในการดำเนินกิจกรรมตามหลักสูตรของโรงเรียนชาวนา รวมถึงเป็นผู้ที่ได้รับอิทธิพลจากการศึกษาดูงาน จนกระทั่งเกิดการปรับเปลี่ยนแนวคิด พฤติกรรมที่ช่วยให้ผู้ใหญ่สุเทพ แหยมพลับ ลด ละ และเลิกจากอบายมุขได้อย่างเด็ดขาด

ในอดีตผู้ใหญ่ สุเทพ แหยมพลับ เป็นคนที่สูบบุหรี่จัด วันหนึ่งอาจสูบถึง ซองทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในแต่ละเดือนเป็นจำนวนมาก และผู้ใหญ่สุเทพ แหยมพลับก็ไม่คิดว่าตนเองจะสามารถเลิกจากบุหรี่ที่ตนชอบได้ จนกระทั่งได้เข้าฝึกอบรมที่โรงเรียนผู้นำ ได้สัมผัสถึงกิจกรรมที่ช่วยกระตุ้นความคิดการอยู่อย่างพอเพียง กิจกรรมที่ช่วยดึงศักยภาพทางความคิด ทำให้ผู้ใหญ่สุเทพ ตระหนักถึงความสำคัญของสุขภาพและการเลิกจากสิ่งเสพติด ที่เป็นตัวบ่อนทำลายสุขภาพ เป็นเหตุให้เสียทรัพย์ ภายหลังเมื่อกลับมาจากการเข้าฝึกอบรมผู้ใหญ่สุเทพ ตั้งปฏิธานว่าจะเลิกบุหรี่อย่างเด็ดขาด โดยใช้วิธีการหักดิบ ไม่แตะต้องบุหรี่เลยทำให้ในปัจจุบันผู้ใหญ่สุเทพ เป็นต้นแบบของการเรียนรู้ในการพัฒนาศักยภาพทางความคิด การลด ละ เลิกอบายมุข เหตุแห่งการเสียทรัพย์ได้จนถึงปัจจุบัน

นางสุนทร แตงกวาน้อยสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาบ้านคลองอ่างทองก็เป็นอีกหนึ่งในต้นแบบการเรียนรู้ ในการพัฒนาศักยภาพ บุคลากร จากการได้ เข้ารับการฝึกอบรมจากสถาบันฝึกอบรมผู้นำ มูลนิธิพลตรีจำลอง ศรีเมือง ซึ่งก่อนที่จะเข้ารับการอบรมคุณสุนทร ไม่มีความเชื่อด้านการใช้สารชีวภาพและ ขาดความเอาใจใส่ในการดูแลสมาชิกในครอบครัว เนื่องจากเป็นคนทำงานเหมือนกับสามี แต่เมื่อได้เข้ารับการฝึกอบรม ทำให้คุณสุนทร ตระหนักถึงศักยภาพในตนเอง และเข้าใจแนวคิดในการเอาใจเขามาใส่ใจเรามากขึ้น มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในหลายๆเรื่องในทางที่ดีขึ้น อาทิ จากเดิมที่ขาดความเอาใจใส่คนในครอบครัว กลายเป็นคนที่คอยเอาใจใส่สามีและลูกๆ เป็นคนที่ช่วยหนุนเสริมการเรียนรู้ให้กับสมาชิกโรงเรียนชาวนา บ้านคลองอ่างทอง ทั้งที่แต่ก่อนไม่มีความเชื่อด้านการใช้ปุ๋ยชีวภาพและการเรียนรู้ที่ไม่พึ่งพาสารเคมี จนกระทั่งในปัจจุบันคุณสุนทร แตงกวาน้อยเป็นอีกหนึ่งในแกนนำสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา ที่มีบทบาทในการกระตุ้นการเรียนรู้ให้กับสมาชิกท่านอื่นๆ

4. จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับกลุ่มพื้นที่ และเวทีการเรียนรู้เครือข่ายระดับจังหวัด

เวทีระดมสมองแลกเปลี่ยนเรียนรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในเครือข่ายโรงเรียนชาวนาเป็นประจำทุกปี กล่าวคือ เมื่อสิ้นสุดรอบการผลิตหรือการดำเนินกิจกรรมประจำปี พี่น้องชาวนาที่เป็นสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ จะจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน (After Action Review) เพื่อควักจับเอาความรู้ที่มีอยู่ในตัวสมาชิกที่ร่วมดำเนินกิจกรรม รวมถึงองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา ซึ่งกิจกรรมการถอดบทเรียนจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ได้มีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนความคิด ผลการดำเนินงาน และสรรพวิทยาที่เกิดขึ้นในกลุ่ม รวมถึงเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มสมาชิกน้องใหม่ของเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ มีโอกาสศึกษาแลกเปลี่ยนแนวทางการพัฒนากิจกรรม สร้างกลไกการเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มสมาชิกที่เป็นรุ่นพี่

นอกจากนั้นในกระบวนการการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งมีการถอดเก็บองค์ความรู้จากสมาชิกเครือข่าย ในด้านการนำเข้าองค์ความรู้ และสถานการณ์ภายนอกเครือข่ายที่จะเชื่อมโยงภาพรวมการดำเนินงานร่วมกันระหว่างสมาชิก จะถูกหยิบ

ยกเป็นประเด็นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายใต้กิจกรรมการถอดบทเรียนจากหน่วยบริหารจัดการจากส่วนกลาง รวมถึงมีการจัดวางแผนงานในปีถัดไปเพื่อให้สมาชิกในกลุ่ม และสมาชิกในเครือข่ายได้ร่วมมองทิศทางการดำเนินงาน และแผนยุทธศาสตร์องค์รวม ....

จะเห็นได้ว่าการจัดเวทีระดมสมองนอกจากจะช่วยให้เกิดกลไกการเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม สมาชิกในเครือข่าย สมาชิกกลุ่มน้องใหม่ และจากหน่วยบริหารจัดการจากส่วนกลาง การถอดบทเรียนยังเป็นเสมือนเฟืองจักรที่จะทำให้เกิดกลไกการพัฒนาแผนงานและยุทศาสตร์ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ประจำปี รวมถึงเป็นการพัฒนาขีดศักยภาพในการบริหารจัดการกลไกการเรียนรู้ในพื้นที่ให้มีความเข้มข้น เข้มแข็งและเกิดความยั่งยืนจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มสมาชิกภายในเครือข่าย ที่จะผลักดันต่อยอดความรู้ที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมการถอดบทเรียน โดยกิจกรรมการถอดบทเรียนเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ในปี 2550 ได้ดำเนินการในระหว่างวันที่ 7 – 9 พฤศจิกายน 2550 ซึ่งแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 3 เวที ดังต่อไปนี้

1. เวทีถอดบทเรียน7 พ.ย. 2550 ณ ศูนย์ประสานงานอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์
2. เวทีถอดบทเรียน 8 พ.ย. 2550 ณ ห้อง 812 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
3. เวทีถอดบทเรียน 9 พ.ย. 2550 ณ สหกรณ์อำเภอลาดยาว

เวทีถอดบทเรียนเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ วันที่ 7 พ.ย. 2550 จัดขึ้น ณ ศูนย์ประสานงานอำเภอหนองบัวจังหวัดนครสวรรค์มีสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา เข้าร่วมเวทีการถอดบทเรียน เข้าร่วมเวทีการถอดบทเรียน จำนวน 26 กลุ่มโรงเรียน ในช่วงเช้านายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด คุณอำนาจ ศิริชัย เข้าร่วมเวทีร่วมวางแนวทางการดำเนินงานการพัฒนาระหว่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดกับสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ การวางแนวทางการพัฒนาปัจจัยเกื้อกูลการเรียนรู้ ในตอนบ่ายมีการแบ่งกลุ่มย่อยเพื่อถอดเก็บองค์ความรู้จากกลุ่มสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ หลังจากนั้นมีการนำเสนอผลการสรุปประเด็นจากการถอดบทเรียน การนำเข้าความรู้จากส่วนกลางและจากภาคี การวางแผนการดำเนินงานในปี 2551...

การพัฒนาความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์

การพัฒนาความร่วมมือองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ คุณอำนาจ ศิริชัย นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ เข้าร่วมเวทีการถอดบทเรียนมีการบรรยายถึงวัตถุประสงค์การ

สนับสนุนการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนชาวนาเพื่อให้เป็นต้นแบบการเรียนรู้ ในเรื่องพันธุ์ข้าว และวิถีการทำการเกษตรปลอดสารพิษ โดยทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์วางแนวทางการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้การทำเกษตรปลอดสารพิษบนพื้นที่การทดลองประมาณ 200 ไร่ รวมถึงการวางแผนการพัฒนาร่วมกับสมาชิกเครือข่ายในการกำหนดทิศทางการดำเนินงานในปี 2551 ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดจะสนับสนุนปัจจัย เครื่องมือ อุปกรณ์ งบประมาณเพื่อพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ให้กับกลุ่มสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ เพื่อให้มีศักยภาพในการเป็นต้นแบบการเรียนรู้ที่กระจายอยู่ในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ เป็นที่พึ่งพิงของพี่น้องเกษตรกรที่มีความประสงค์จะเข้าร่วมเรียนรู้การลด ละ เลิก การใช้สารเคมีในการทำการเกษตร ...

คุณอำนาจ ศิริชัย นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์บรรยายถึงการสนับสนุนการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ + ถาม/ตอบปัญหา/วางแนวทางการแก้ไขกลไกการเรียนรู้ในเครือข่าย

คุณอำนาจ ศิริชัย นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์บรรยายถึงการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนชาวนาในลักษณะการบูรณาการความร่วมมือ ระหว่างองค์การบริหารส่วนจังหวัด ภาคประชาสังคม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ว่าเป็นการสร้างกลไกการบูรณาการแบบมีส่วนร่วมและเป็นการเปิดโอกาสให้นำส่วนที่ดีของแต่ละองค์กร ทั้งด้านบุคลากร งบประมาณ องค์ความรู้มาแลกเปลี่ยนและเพิ่มศักยภาพในการดำเนินงานภายใต้ความร่วมมือในการพัฒนายกระดับ

มาตรฐานการทำการเกษตรปลอดสารพิษได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถเข้าถึงกลุ่มพี่น้องชาวนาได้อย่างแท้จริง ...

ภายหลังจากการบรรยายถึงทิศทางการพัฒนาความร่วมมือ ระหว่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ กับเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ และภาคีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ ได้มีการเปิดโอกาสให้สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาได้ซักถามถึงข้อปัญญาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ รวมถึงมีการวางแผนการดำเนินงานเพื่อปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์รับหน้าที่เป็นเจ้าภาพในการแก้ไขปัญหา และประสานความร่วมมือให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งปัญหาที่พบส่วนใหญ่ เป็นเรื่องการขาดแคลนแหล่งน้ำ ความต้องการการสนับสนุนปัจจัย เครื่องมือ ที่ช่วยสนับสนุนกลไกการเรียนรู้ในการทำการเกสรปลอดสารพิษ อาทิ เครื่องอัดเม็ดปุ๋ย โรงสี ลานตาก โดยสมาชิกเครือข่ายที่มีความต้องการในการรับการสนับสนุนปัจจัยเครื่องมือ อุปกรณ์ดังกล่าว แสดงความคิดเห็นว่า หากมีการสนับสนุนปัจจัยเครื่องมือ ดังกล่าวให้กับกลุ่มเรียนรู้ที่มีศักยภาพในการดำเนินงานจะทำให้กลไกการเรียนรู้ภายในกลุ่มสามารถดำเนินงานได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ การพัฒนาดังกล่าวจะทำให้เกษตรกรในพื้นที่สามารถสร้างการเรียนรู้ในวิถีการผลิตอย่างครบวงจร ตั้งแต่การเตรียมพันธุ์ การเพาะปลูก การเก็บเกี่ยวและการดูแลรักษา เก็บข้าวไว้ทำพันธุ์ไว้กินเอง อันเป็นปัจจัยหลักที่จะทำให้พี่น้องเกษตรกรรู้จักการพึ่งตนเอง รู้จักวางแผนการผลิต รวมถึงการลดต้นทุนในการดำเนินชีวิตจากการลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก ชาวนาจะมีข้าวเก็บไว้กิน ไว้ใช้เอง ...โดยทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ได้ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และวางกรอบการพัฒนาร่วมกับสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ในปี 2551

การถอดบทเรียน (After Action Review)

การถอดบทเรียนเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์มีแนวทางการดำเนินงานที่มุ่งควักจับองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นกับสมาชิก/กลุ่มในระดับพื้นที่ ในระดับภาพรวมเครือข่าย ความรู้ดังกล่าวอาจเป็นองค์ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ การทดลอง ค้นคว้าสิ่งใหม่ๆ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการนำมาเป็นประเด็นแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับพี่น้องสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ อาทิ กลุ่มที่มีจุดเด่นในเรื่องปุ๋ย น้ำหมัก เรื่องบริหารจัดการ หรือกลุ่มที่สามารถเป็นต้นแบบการเรียนรู้ จะนำข้อดี ข้อเด่น ปัญหา/อุปสรรค ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มมีการพัฒนาอย่างเข้มแข็งมาแลกเปลี่ยนกับพี่น้องสมาชิกกลุ่มอื่น ซึ่งสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา ที่ได้เข้าร่วม

กิจกรรมการ ถอดบทเรียน จะซึมซับเอาประสบการณ์ แนวคิด วิธีการในการสร้างกลุ่มให้มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการเรียนรู้ รวมถึงการรับเอาความรู้เชิงนโยบาย เชิงยุทธศาสตร์การดำเนินงานร่วมในลักษณะเครือข่าย (Networking) จากส่วนกลาง อาทิ กลไกการค้าข้าวร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ ทิศทางการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่ร่วมสนับสนุน ความต้องการด้านการตลาดของข้าวปลอดสารพิษ การพัฒนาระบบการค้าข้าวปลอดสารพิษภายใต้ชื่อเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ การประสานความร่วมมือกับอปท. อาทิ อบจ ,อบต.เป็นต้น การนำเข้าความรู้จากส่วนกลางเป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจร่วมเพื่อให้สมาชิกได้รับทราบข้อมูลข่าวสาร ความเป็นไปของเครือข่าย และสามารถมองภาพรวมในการดำเนินงานร่วมกันได้อย่างชัดเจน ลดความขัดแย้งในเครือข่าย รวมถึงเปิดโอกาสให้สมาชิกได้ซัก ถาม แลกเปลี่ยนก่อนที่จะร่วมวางแผนงานภาพรวมร่วมกัน ...

กระบวนการถอดบทเรียนเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์

1. การแบ่งกลุ่มย่อยทบทวนการดำเนินงานในปี 2550
   (กิจกรรมที่ผ่านมา /ปัญหาอุปสรรค/ แนวทางการแก้ไข/ทิศทางในอนาคต)
2. แผนการดำเนินงานกลุ่มในปี 2551
3. ภาพรวมการดำเนินงาน
4. นำเข้าความรู้จากส่วนกลาง/ทิศทางการพัฒนาในระดับพื้นที่ / ระดับเครือข่าย

1. กลุ่มย่อยทบทวนการดำเนินงาน

กระบวนการถอดบทเรียนเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ มีแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของผู้เข้าร่วมกระบวนการในการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ซึ่งเป็นพื้นฐานในการวางรากฐาน ทิศทางในการพัฒนาองค์กรเครือข่ายโรงเรียนชาวนา โดยในการถอดบทเรียนวันที่ 7 พฤศจิกายน 2550 ได้มีการทำ FOCUS GROUP แบ่งกลุ่มย่อยจำนวน 26 กลุ่มเพื่อให้สมาชิกกลุ่มได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น ทบทวนความรู้จากประสบการณ์ในการดำเนินงานในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา ซึ่งมีโจทย์พื้นฐานในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม คือ

1. กิจกรรมที่ผ่านมาทางกลุ่มได้เรียนรู้ /ดำเนินกิจกรรมอะไรบ้างในรอบปี
2. แต่ละกิจกรรมมีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร

3. กลุ่มท่านมีแนวทางการแก้ไขปัญหาหรือการทำให้กิจกรรม/การดำเนินงานกลุ่มดีขึ้นอย่างไร
4. ทิศทางในการพัฒนากลุ่ม /พัฒนากิจกรรมในปี 2551

สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา กำลังขมักเขม้นกับการระดมสมองกลุ่ม

นอกเหนือจากการเรียนรู้ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มในการสะท้อนบทเรียน ปัญหา อุปสรรค การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานกลุ่ม ซึ่งเป็นการเรียนรู้บทเรียนภายใน กระบวนการถอดบทเรียนยังมีการพัฒนาแนวทางการเรียนรู้ร่วมระหว่างสมาชิกในโซน 1 (สมาชิกที่เข้าร่วมเวทีถอดบทเรียนวันที่ 7 พ.ย.2550) คือ การที่เปิดโอกาสให้ตัวแทนสมาชิกได้นำผลการถอดบทเรียน ความรู้ กิจกรรม วิธีคิด ซึ่งมีส่วนที่เหมือนกัน และแตกต่างกันตามบริบทพื้นที่ ขึ้นแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสะท้อนภาพความเคลื่อนไหวให้สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาต่างพื้นที่ได้มีโอกาสนำความรู้ของกลุ่มอื่นไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ อาทิ ความรู้เรื่องหลักสูตรโรงเรียนชาวนา ทั้ง 8 หลักสูตร ความรู้ในเรื่องการบริหารจัดการกลุ่ม ความรู้ในเรื่องการขยายพื้นที่ข้าวปลอดสารพิษ ฯลฯ

นายนพดล มั่นศักดิ์ ,นส.ภัทรินทร์ เข้มแข็งอธิบายประเด็นการระดมสมองกลุ่มย่อย

นครสวรรค์เกิดแรงจูงใจในการพัฒนากระบวนการ กลไกการเรียนรู้ในพื้นที่ของตนเอง ทั้งจากความต้องการในการเพิ่มผลผลิต รายได้ และความต้องการในการเพิ่มเติมความรู้ให้ทัดเทียม หรือเหนือยิ่งกว่ากลุ่มสมาชิกอื่นๆ การพัฒนาแรงจูงใจให้เกิดการแข่งขันทางบวก ที่มีการส่งผ่านข้อมูล ความรู้ และความเป็นเครือข่ายเรียนรู้ที่เปิดใจให้สมาชิกได้เรียนรู้กระบวนการ วิธีการในการทำเกษตรปลอดสารพิษอย่างเท่าเทียม ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก โดยผลจากการถอดบทเรียนใน 4 ประเด็น มีภาพรวมการถอดบทเรียนในเวทีดังต่อไปนี้

1. เรื่องแนวคิดการ ลด ละ เลิก การใช้สารเคมี พบว่า สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ ส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่องการลด ละ เลิก การใช้สารเคมีในการผลิต ซึ่งมีน้ำหนักในการให้ความเชื่อมั่นในการลด ละ เลิก การใช้สารเคมีแตกต่างกัน ตามบริบทพื้นที่ และระยะเวลาในการเข้าร่วมกระบวนการ อาทิ

กลุ่มสมาชิกที่มีแกนนำที่มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการพัฒนาความรู้ในพื้นที่เพื่อรองรับการลด ละ เลิก การใช้สารเคมี อาทิ การปรับสภาพดิน การใช้สารไล่แมลง ความรู้เรื่องระบบนิเวศ ความรู้ในการทำสารชีวภาพไว้ใช้เอง จะมีความเชื่อมั่นในการใช้สารชีวภาพที่ตนเองผลิต มากกว่าการพึ่งพาสารเคมีในการผลิต

กลุ่มสมาชิกที่เป็นสมาชิกรุ่นแรกๆจะมีองค์ความรู้/ประสบการณ์จากการเข้าร่วมกระบวนการที่สามารถทดแทนการพึ่งพาสารเคมีในท้องตลาด อาทิ การได้สัมผัสกับประสบการณ์ตรงในการใช้สารชีวภาพทดแทนการใช้สารเคมีเพื่อช่วยบำรุงดิน ความรู้ในเรื่องการคัดพันธุ์ข้าวทำให้สามารถขยายพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีไว้ใช้ในพื้นที่ ความรู้ตามหลักสูตรโรงเรียนชาวนาทั้งจากภายในเครือข่าย และความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงาน (มูลนิธิข้าวขวัญ ฯลฯ) ซึ่งล้วนแต่เป็นหัวใจสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นให้สมาชิกรุ่นแรกมีแนวคิดในการลด ละ เลิกการใช้สารเคมีได้ ส่วนกลุ่มน้องใหม่ที่ยังไม่มีประสบการณ์ในการใช้สารชีวภาพ ไม่เคยเข้าศึกษาดูงาน ยังมีความลังเล ในการเลิกใช้สารเคมี แต่

สมาชิกกลุ่มใหม่ส่วนใหญ่มีความสนใจในการเรียนรู้ตามหลักสูตรโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ โดยเฉพาะการคัดพันธุ์ เพาะพันธุ์ข้าว การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การเรียนรู้ระบบนิเวศในนาข้าว เป็นต้น

2. เรื่องการพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า สมาชิกกลุ่มเก่าจะมีการเรียนรู้ทั้ง 8 หลักสูตรอย่างครบถ้วน แต่มีบางพื้นที่ที่ประสบปัญหาในการสร้างกลไกการเรียนรู้ อาทิ การประสบปัญหาจากภัยธรรมชาติ ฝนแล้ง น้ำท่วม ทำให้แปลงทดลองเกิดความเสียหายยังไม่ได้ผลผลิตที่เกิดจากแปลงทดลอง สมาชิกกลุ่มเหล่านี้ถึงแม้จะมีความเชื่อมั่นในหลักสูตรโรงเรียนชาวนา แต่ก็ยังไม่สามารถขยายผลการเรียนรู้ในพื้นที่ได้มากนัก ส่วนสมาชิกที่มีการเรียนรู้หลักสูตรโรงเรียนชาวนา และมีได้เข้าร่วมการศึกษาดูงาน ทั้งจากมูลนิธิข้าวขวัญ โรงเรียนผู้นำ นครศรีธรรมราช ฯลฯ ส่วนใหญ่พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงทางความคิดในทางบวกในการลด ละ เลิกการใช้สารเคมี สมาชิกสามารถนำความรู้จากแปลงทดลองไปขยายผลในพื้นที่ทำการเกษตรของตนเอง และมีการขยายผลในการสร้างกลุ่มโรงเรียนชาวนากลุ่มใหม่ในพื้นที่ใกล้เคียง รวมถึงสมาชิกบางส่วนได้ไปเป็นวิทยากรรับเชิญในการคัดพันธุ์ข้าว เป็นครูสอนการทำเกษตรปลอดสารพิษให้กับสถานศึกษาในพื้นที่

สำหรับกลุ่มสมาชิกกลุ่มใหม่มีแนวทางในการสร้างกลไกการเรียนรู้ในเรื่องหลักสูตรโรงเรียนชาวนา ซึ่งในเวทีถอดบทเรียนมีการร่วมคิด วางแผนในการสร้างแผนการเรียนรู้ภายใต้บริบทความต้องการของกลุ่ม มีการจัดอันดับการเรียนรู้ก่อนหลัง ตามความต้องการของสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งส่วนใหญ่มีความสนใจในเรื่อง การคัดพันธุ์ข้าว การศึกษาดูงาน การทำปุ๋ยชีวภาพ เป็นต้น

ภาพรวมของการพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนชาวนา นอกจากจะพบว่ามีความต้องการและมีแนวโน้มในการขยายตัวไปสู่กลุ่มใหม่ๆ ยังพบว่า สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ที่มีองค์ความรู้ในเรื่องการทำปุ๋ยหมัก สารชีวภาพประเภทต่างๆ มีความต้องการให้เกิดการพัฒนาสนับสนุนกลไกการเรียนรู้ในรูปแบบอุปกรณ์ เครื่องมือ งบประมาณ ในการผลิตสารชีวภาพ เพื่อให้สามารถเพื่อกำลังการผลิต เกิดความคล่องตัวในการใช้สารชีวภาพ รวมถึงการเพิ่มผลผลิตสารชีวภาพให้เพียงพอต่อความต้องการของสมาชิกภายในกลุ่ม กลไกดังกล่าวอาจต้องมีการเสริมแรงจากหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนเพื่อสนับสนุนต่อยอดให้เกิดการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ให้กับสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ต่อไปในปี 2551

สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์อธิปรายผลการดำเนินงาน

3. การพัฒนาองค์ความรู้/ศูนย์ข้อมูลข่าวสารในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากการถอดบทเรียน พบว่า สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาในแต่ละพื้นที่มีองค์ความรู้ที่มีลักษณะเฉพาะและมีความโดดเด่นที่หากนำมาใช้ในกระบวนการเรียนการสอนของกลุ่มจะทำให้เกิดกลไกการขับเคลื่อนความรู้ที่มีรอบการเรียนรู้มีเนื้อหาสาระที่พัฒนาต่อยอดและมีความหลากหลายมากขึ้น อาทิ ความรู้เรื่องการใช้สารชีวภาพ ฮอร์โมนทางด่วน น้ำส้มควันไม้ การบำรุงดิน การเพาะจุลินทรีย์จากแหล่งวัตถุดิบในพื้นที่ ซึ่งต้องมีการพัฒนากลไกในการติดตามความเคลื่อนไหวของพื้นที่ เพื่อนำเอาความรู้จากพื้นที่มายกระดับ ถ่ายทอดแลกเปลี่ยนระหว่างพื้นที่ทำให้กลไกการเรียนรู้จากส่วนกลาง หรือจากพื้นที่เป็นมาตรฐานที่เจ้าหน้าที่ภาคสนาม บุคลากรในเครือข่ายโรงเรียนชาวนา สามารถนำไปถ่ายทอด ข้อมูลข่าวสาร เนื้อหาสาระให้กับสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ในพื้นที่ต่างๆ

การพัฒนากลไกดังกล่าว ควรมีการสร้างศูนย์กลางข้อมูลข่าวสาร สาระ/ความเคลื่อนไหว เพื่อให้เกิดการนำข้อมูลที่ได้รับจากพื้นที่มาใช้ประโยชน์ภายในเครือข่ายอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง ผนวกกับการพัฒนาบุคลากรที่มีศักยภาพในพื้นที่ในการถ่ายทอดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งผ่านการอบรมพัฒนาทักษะ เทคนิค วิธีการในการถ่ายทอดแนวคิด ประสบการณ์ และสาระความรู้อย่างถูกวิธี มีกระบวนการที่ช่วยให้สมาชิกในพื้นที่อื่นเข้าใจในเนื้อหาสาระได้ง่าย สามารถปฏิบัติได้จริง ซึ่งอาจนำการสร้างกระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการมาประยุกต์ใช้เพื่อตอบโจทย์ความต้องการของกระบวนการเรียนรู้ของพื้นที่ที่มีบริบทแตกต่างกันไป ศูนย์กลางข้อมูลข่าวสารอาจพัฒนาจากส่วนกลางที่มีบุคลากรในการจัดเก็บรวบรวมความรู้ มีอุปกรณ์เครื่องมือในการจัดทำเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ ชุดประกอบการฝึกอบรมแล้วจึงขยายจากส่วนกลางลงสู่แกนนำในพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งเพื่อขยายผลต่อยอดกลไกดังกล่าวต่อไป

4. การสร้างกิจกรรมชุมชน/เชื่อมประสานอปท. จากการถอดบทเรียน พบว่า ในพื้นที่ของสมาชิกโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ มีการนำองค์ความรู้/กิจกรรมจากประสบการณ์การลด ละ

เลิก การใช้สารเคมี ไปพัฒนาต่อยอดให้กับสถานศึกษาในพื้นที่ และเป็นแหล่งศึกษาดูงานให้กับหน่วยงานราชการ กลุ่ม/องค์กรที่มีความสนใจใคร่รู้ในการทำเกษตรปลอดสารพิษ ซึ่งกระบวนการสร้างการเรียนรู้ การเป็นวิทยากร การเป็นแหล่งศึกษาดูงาน จะเป็นแรงผลักดันให้กลุ่มโรงเรียนชาวนาในพื้นที่ได้สร้างความตระหนักถึงความสำคัญในการเป็นแหล่งเรียนรู้ที่คนในพื้นที่สามารถที่จะเข้ามาศึกษา ค้นคว้าเพิ่มพูนทักษะ การทำเกษตรปลอดสารพิษ ซึ่งสมาชิกกลุ่มโรงเรียนชาวนา และส่วนกลางควรมีบทบาทในการเชื่อมประสาน ต่อยอด กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อเพิ่มศักยภาพในการดำเนินงานของกลุ่ม อาทิ การเชื่อมประสานกับองค์การบริหารส่วนตำบล แกนนำชุมชนที่เป็นหน่วยงานที่สามารถสนับสนุน ให้ความร่วมมือ และเป็นเจ้าภาพในพื้นที่ให้เกิดการบูรณาการการทำงานร่วมกัน ทั้งนี้การผลักดันกลไกการสร้างความร่วมมือควรเริ่มจากการปฏิสัมพันธ์ในด้านข้อมูลข่าวสาร เนื้อหา สาระองค์ความรู้ของกลุ่มเพื่อให้หน่วยงานรับทราบถึงความเป็นมาเป็นไป แนวคิด กลไกการเรียนรู้ และผลประโยชน์ที่จะเกิดกับชุมชนหากมีการบูรณาการความร่วมมือดังกล่าว

5. กลไกการค้าข้าว จากการถอดบทเรียนพบว่า การพัฒนาความร่วมมือในการซื้อ-ขายข้าวระหว่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ และเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์เป็นเสมือนใบเบิกทางที่พัฒนาจากแนวคิดในปีแรกๆที่มีการจัดตั้งกลุ่มโรงเรียนชาวนา ในการมีพื้นที่ข้าวปลอดสารพิษ มีการสร้างบุคลากรแกนนำที่มีความรู้ในการทำพันธุ์ข้าวทำเกษตรปลอดสารพิษ และมีผลผลิตข้าวปลอดสารพิษที่สามารถจัดจำหน่ายภายใต้ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและเครือข่ายโรงเรียนชาวนาได้อย่างเป็นรูปธรรม ทำให้ความเชื่อมั่นในการพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และการสร้างตลาด สร้างผลผลิตสูงมากขึ้น สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการค้าข้าวเนื่องจากเห็นว่ามีความเป็นไปได้ในการสร้างผลผลิตข้าวปลอดสารพิษที่มีราคาสูงกว่าท้องตลาด และมีผู้รับซื้อไม่ต้องไปเร่ขายกับโรงสีที่ให้ราคาต่ำ ทั้งที่เป็นข้าวปลอดสารพิษ

กลไกการค้าข้าวจึงเป็นการจุดประกายให้สมาชิกเห็นรูปธรรมของวงจรการทำเกษตรปลอดสารพิษได้อย่างชัดเจน ตั้งแต่กระบวนการผลิต การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว การบรรจุภัณฑ์ การติดต่อประสานงาน ผนวกกับเป็นการเริ่มเรียนรู้ในการทำงานเป็นองค์กร หน่วยงานที่ผลิตข้าวปลอดสารพิษและการันตีจากการใช้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์เป็นฐานการผลิต เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการการค้าข้าวได้มีการเรียนรู้ในเรื่องการคัดเลือกผลผลิต การเตรียมพื้นที่เก็บข้าวก่อนส่ง การบรรจุภัณฑ์ ตลอดจนการทำหนังสือเอกสารติดต่อกับหน่วยงานราชการในการค้าข้าวในครั้งนี้ รูปแบบการเรียนรู้ในการค้าข้าวในปี 2550 มีส่วนกลางเครือข่ายคอยเป็นพี่เลี้ยงประสานงาน ติดต่อระหว่างพื้นที่

ซึ่งในปีถัดไป 2551 ควรมีการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรที่เป็นชาวนาได้เข้ามาดำเนินงานในการติดต่อประสานงานเพื่อให้เกิดการต่อยอดองค์ความรู้ในการค้าข้าวกับหน่วยงานอื่นๆต่อไป..

6. การพัฒนาพันธุ์ข้าวหอมมะลิแดง ปัจจุบันมีการทดลองเพาะพันธุ์ข้าวหอมมะลิแดงปลอดสารพิษที่มีสารอาหารสูง โดยเฉพาะธาตุเหล็กและวิตามินต่างๆ ในพื้นที่ของสมาชิกโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งมีแนวโน้มในการขยายตัวของพันธุ์ข้าวหอมมะลิแดงจากสมาชิกที่มีความต้องการพันธุ์ไปขยายต่อในพื้นที่ ทำให้มีการวางทิศทางของการนำพันธุ์ข้าวจากพื้นที่ที่เข้าร่วมเพาะพันธุ์ไปขยายต่อให้กับพื้นที่ที่มีความต้องการพันธุ์ข้าวหอมมะลิแดง และอาจพัฒนาเป็นสินค้าที่จำหน่ายภายใต้ชื่อเครือข่ายโรงเรียนชาวนา หรือจากกลุ่มสมาชิกโรงเรียนชาวนาในอนาคต

2.แผนการดำเนินงานปี2551

จากการแบ่งกลุ่มย่อยเพื่อถอดบทเรียนการดำเนินงาน และพัฒนาแผนการดำเนินงานของสมาชิกโซน1 (หนองบัว) ทำให้เกิดภาพรวมของการดำเนินงานในปี 2551 ของสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา โซน 1 (หนองบัว)ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาต่อยอดหลักสูตรการเรียนรู้ทั้ง 8 หลักสูตร โดยเฉพาะการพัฒนาพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีมีความต้านทานโรค กำลังเป็นที่ต้องการทั้งจากสมาชิกในกลุ่มและนอกกลุ่มโรงเรียนชาวนา การพัฒนาปุ๋ยชีวภาพ และสารชีวภาพประเภทต่างๆ เพื่อให้มีปริมาณเพียงพอต่อความต้องการใช้งานของสมาชิกในแต่ละพื้นที่ รวมถึงการพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักสูตรโรงเรียนชาวนาทั้ง 8 หลักสูตรให้มีเนื้อหาที่เข้มข้นและมีการต่อยอดความรู้ใหม่ๆอยู่เสมอ

2. การพัฒนากลุ่มโรงเรียนชาวนากลุ่มใหม่ ในเวทีถอดบทเรียนสมาชิกกลุ่งโรงเรียนชาวนา ที่เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นใหม่มีความสนใจในการเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตรโรงเรียนชาวนา และมีการร่วมวางแผนการดำเนินงานในปี 2551 เพื่อประสานเจ้าหน้าที่ภาคสนามในการเปิดโรงเรียนชาวนาในพื้นที่กลุ่มขยายต่อไป

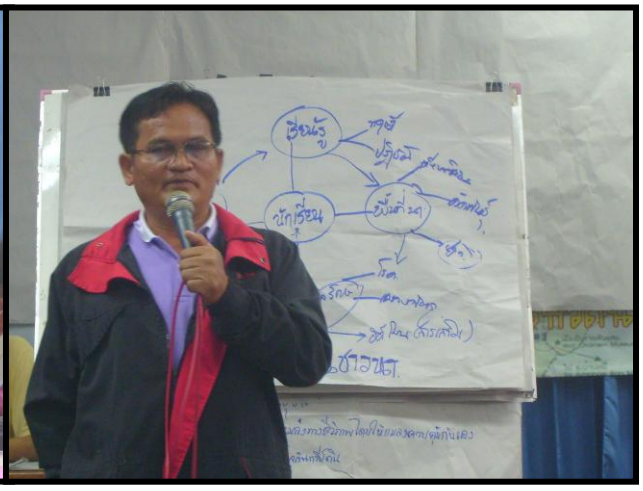

สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์อธิปรายแผนการดำเนินงานปี 2551

3. การขยายพื้นที่ทำเกษตรปลอดสารพิษจากการระดมสมองพบว่า สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา โซน 1 (หนองบัว) มีการวางแผนในการขยายพื้นที่ในการทำเกษตรปลอดสารพิษ เพื่อสร้างผลผลิตข้าวปลอดสารทั้งจากการขยายพันธุ์จากแปลงทดลอง ให้กับสมาชิก และการขยายพื้นที่ทำเกษตรปลอดสารพิษในแปลงนาของตนเอง ทั้งนี้เนื่องจากมีความต้องการเรื่องพันธุ์ข้าว พันธุ์ดีจากสมาชิกและภายนอกกลุ่ม รวมถึงสมาชิกมองเห็นช่องทางการค้าข้าวร่วมกับเครือข่าย...

4. การพัฒนากลไกการค้าข้าว สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาโซน 1 มีทิศทางในการพัฒนาต่อยอดกลไกการค้าข้าวทั้งการเพิ่มปริมาณผลผลิต และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการติดต่อประสานงาน การพัฒนาสัญลักษณ์ บรรจุภัณฑ์ภายใต้ชื่อเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ โดยได้วางแนวทางในการขยายพื้นที่การทำข้าวปลอดสารพิษเพิ่มเติมจากปี 2551

5. การพัฒนาช่องทางการบูรณาการการทำงานร่วมกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อบจ. อบต.ฯลฯ) ในปี 2551 สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา โซน1 (หนองบัว) มีการวางแผนการดำเนินงานในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งจากอบจ. /อบต เพื่อผลักดันให้หน่วยงานดังกล่าวตระหนักถึงความสำคัญ ของการเป็นแห่งเรียนรู้ของโรงเรียนชาวนา และพัฒนาช่องทางขยายความร่วมมือในพื้นที่ที่ยังไม่มีการบูรณาการทำงานร่วมกับอบต. สำหรับพื้นที่มีการบูรณาการการทำงานบางแห่งได้รับการสนับสนุนเครื่องมือ อุปกรณ์ โรงสีชุมชน ลานตากที่ช่วยให้วงจรการเรียนรู้ของเกษตรกรในพื้นที่มีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น รวมถึงทำให้สมาชิกมองภาพวงจรการผลิตข้าวปลอดสารพิษได้อย่างสมบูรณ์ครบองค์ประกอบ ส่งผลให้พื้นที่ที่มีการบูรณาการความร่วมมือกับอบต.มีกลไกการเรียนรู้ที่สมบูรณ์มากกว่าพื้นที่ที่ยังไม่มีการบูรณาการความร่วมมือ...

6. การพัฒนาโรงเรียนชาวนา เป็นแหล่งเรียนรู้ และแหล่งศึกษาดูงาน จากภาพความสำเร็จของหลักสูตรโรงเรียนชาวนา ทำให้มีความต้องการในการเข้าร่วมศึกษา ค้นคว้าการทำเกษตรปลอดสารพิษในแต่ละพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ทั้งภายในจังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดใกล้เคียง การพัฒนาโรงเรียนชาวนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นอีกทิศทางหนึ่งที่จะช่วยขยายผลการทำเกษตรปลอดสารพิษให้กับพี่น้องชาวนาในพื้นที่อื่นๆ ดังนั้นการกำหนดทิศทางในการพัฒนาองค์กร ทั้งการพัฒนาบุคลากร การพัฒนาเครื่องมืออุปกรณ์ แนวคิด กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ จึงเป็นประเด็นที่ถูกพัฒนาต่อยอดในปี 2551

3.ภาพรวมการดำเนินงาน

ภายหลังการนำเสนอผลการถอดบทเรียน แผนการดำเนินงานกลุ่มโรงเรียนชาวนาในแต่ละพื้นที่ อ.ไพศาล เจียนศิริจินดา (ศูนย์สช.ภาคเหนือ) ได้นำเสนอภาพรวมการดำเนินงานเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์โซน 1 (หนองบัว) อ.ไพศาลได้กล่าวถึงทิศทางเครือข่ายโรงเรียนชาวนา ที่มีกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตรที่ประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง ซึ่งแต่ละพื้นที่มีการสร้างกลไกการเรียนรู้ตามหลักสูตรโรงเรียนชาวนา ซึ่งมีน้ำหนักในการเรียนรู้แตกต่างกันตามจังหวะและโอกาส บางพื้นที่มีแกนนำเข้มแข็งมีสภาพพื้นที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ส่งผลให้การเรียนรู้ครบตามหลักสูตร บางพื้นที่ประสบภัยธรรมชาติต้องรอผลการดำเนินงานในรอบการผลิตต่อไป มีภาพรวมในการพัฒนาหลักสูตร และประยุกต์ใช้วิธีการ แนวคิด จากการศึกษาดูงานเพิ่มเติมในพื้นที่ อาทิ การทำหมูหลุม การเลี้ยงปลาบ่อ การทำกบคอนโด ทำให้ทิศทางการพัฒนาเครือข่ายมีการเพิ่มพูนความรู้ในแต่ละรอบการผลิตทั้งเรื่องการทำนา การลดต้นทุนการผลิต การทำเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงบางพื้นที่มีบทบาทในการเป็นแหล่งศึกษาดูงานให้กับหน่วยงานราชการ และผู้สนใจ กระบวนการดำเนินงานในรอบปีมีประเด็นสำคัญหลายประเด็น อาทิ การขยายพันธุ์ข้าว การทำปุ๋ยชีวภาพ การเรียนรู้เรื่องแมลง รวมถึงการพัฒนากลไกการค้าข้าวซึ่งถือว่าเป็นมิติใหม่ในการพัฒนากระบวนการจากที่เคยเป็นแนวคิดในการสร้างวงจรการเรียนรู้การทำข้าวปลอดสารพิษที่วางเป็นยุทธศาสตร์ในปีแรก ๆ ได้ถูกพัฒนา เชื่อมความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ ในการรับซื้อข้าวที่ผ่านการคัดพันธุ์ข้าวจากผลผลิตของเกษตรกรเครือข่ายโรงเรียนชาวนา ส่งผลให้มองเห็นภาพของการพัฒนากลไกการค้าข้าวในปีถัดไปให้มีความก้าวหน้าขยายผลอย่างต่อเนื่อง ในปี2551 กระบวนการการค้าข้าวจะยังเป็นทิศทางหลักของการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ ที่จะช่วยกระตุ้นให้พี่น้องชาวนาเห็นถึงความสำคัญของการทำข้าวปลอดสารพิษที่มีแนวโน้มความต้องการในตลาดสูงมากขึ้น และสามารถ

สร้างรายได้ที่แตกต่างจากการทำข้าวเคมี โดยอาศัยกลไกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาเป็นเครื่องมือในการประสาน การันตีผลผลิตของพี่น้องชาวนาที่เป็นสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา

อ.ไพศาล เจียนศิริจินดา (ศูนย์สช.ภาคเหนือ) สรุปภาพรวมผลการดำเนินงานที่ผ่านมาของเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์

ประเด็นการประสานงานกับองค์กร ภาคีส่วนท้องถิ่น เป็นภาระ และหน้าที่ที่ทั้งส่วนกลางและท้องถิ่นจะต้องร่วมมือกันเชื่อมประสานความร่วมมือให้เกิดการบูรณาการทางความคิดและกระบวนการในการพัฒนา สนับสนุน ส่งเสริม กลไกการเรียนรู้โรงเรียนชาวนาในพื้นที่เพื่อพัฒนาสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ที่คนในพื้นที่สามารถเข้ามาศึกษา ค้นคว้า แลกเปลี่ยนระดมสมอง ในการพัฒนาวิถีการผลิตแบบปลอดสารพิษ ซึ่งสมาชิกโรงเรียนชาวนาในแต่ละพื้นที่ ควรมีการพัฒนาความสัมพันธ์อันดีระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ กับสมาชิกโรงเรียนชาวนา อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบลภาครัฐ ภาคเอกชนที่มีวัตถุประสงค์คล้ายกันสามารถดำเนินงานร่วมกันได้ เป็นต้น

4. นำเข้าความรู้จากส่วนกลาง/ทิศทางการพัฒนาในระดับพื้นที่ / ระดับเครือข่าย

อ.พรรณภัทร ใจเอื้อ ม.ราชภัฏนครสวรรค์ บรรยายถึงทิศทางเครือข่ายโรงเรียนชาวนา ปี2551 (ประเด็นขับเคลื่อน2551 & การบูรณาการร่วมองค์กร& การสร้างกิจกรรมในพื้นที่

อ.พรรณภัทร ใจเอื้อ คณะทำงานเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ ให้ความรู้นักเรียนโรงเรียนชาวนา มีประเด็นสำคัญๆ ได้แก่ การพัฒนาโรงสีเคลื่อนที่ของเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ ,การพัฒนากลุ่มออมทรัพย์ เพื่อระดมทุนภายในเน้นการออมเพื่อการพัฒนากลุ่มและการจัดระบบสวัสดิการให้กับสมาชิก ,การพัฒนาพันธุ์ข้าวในปี 2551 ,แนวทางการสร้างคุณอำนวยเพื่อยกระดับศักยภาพบุคลากรที่เป็นแกนนำในแต่ละกลุ่มให้มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ จัดกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ การสร้างกลไกการเรียนรู้เพื่อเปิดพื้นที่ใหม่ให้กับผู้สนใจ รวมถึงการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ โรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์

ด้านการพัฒนาโรงสีเคลื่อนที่ อ.พรรณภัทร ใจเอื้อ ได้กล่าวถึงแนวคิดในการพัฒนาวิถีความเป็นอยู่ของพี่น้องสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาอย่างครบวงจร ตั้งแต่การกระบวนการเตรียมพันธุ์ การผลิต การเก็บเกี่ยว การเก็บรักษา การแปรรูป รวมถึงการพัฒนาปัจจัย องค์ประกอบที่ช่วยส่งเสริมให้ชาวนามีศักยภาพในการเก็บข้าวตนเองไว้บริโภคและจำหน่ายในพื้นที่ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวทางเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ได้ร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ในการพัฒนาโรงสีเคลื่อนที่สำหรับให้สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนานำข้าวมาสีเก็บไว้บริโภค เป็นการลดต้นทุนในการดำรงชีพ และช่วยให้ชาวนาตระหนักถึงความสำคัญของการพึ่งพาตนเอง โดยมีกลไกของเครือข่ายโรงเรียนชาวนาเป็นพี่เลี้ยง(Chang Angel)คอยสนับสนุนเบื้องหลัง โรงสีข้าวชุมชนจะสามารถดำเนินการให้บริการได้ภายในปี 2551 โดยสมาชิกในพื้นที่จะต้องนัดรวมกันมาสี และดำเนินการบริหารจัดการเรื่องค่าใช้จ่ายและงบประมาณ เพื่อฝึกทักษะประสบการณ์ในการบริหารจัดการกลุ่ม ต้นทุนการผลิต การบริโภคของกลุ่มและอาจขยายผลต่อยอดไปสู่ชุมชนในอนาคต

ด้านการพัฒนากลุ่มออมทรัพย์ ในปี 2551 เครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ จะผลักดันในเรื่องการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในพื้นที่สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา เพื่อให้สมาชิกรู้จักการออมเพื่อการพัฒนาวิถีชีวิตชาวนา เริ่มจากพัฒนาในกลุ่มสมาชิกและผู้สนใจ โดยการออมทรัพย์จะทำในลักษณะการรวมกลุ่มเพื่อสร้างระบบสวัสดิการให้กับกลุ่มสมาชิก เพื่อให้เรียนรู้ระบบการจัดสวัสดิการที่สามารถดูแลพี่น้องชาวนาได้ตั้งแต่เกิดจนตาย

การพัฒนากลุ่มออมทรัพย์จะมีหน่วยงานพอช.(พัฒนาองค์กรชุมชน) มาร่วมส่งเสริมการรวมกลุ่ม ซึ่งในพื้นที่สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาที่มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ที่มีความเข้มแข็งในบางส่วนจะเป็นพื้นที่ต้นแบบในการแลกเปลี่ยนความรู้กับกลุ่มสมาชิกที่ยังไม่มีประสบการณ์การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ แนวทางความร่วมมือระหว่างพอช.และเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ในปี2551 จะเป็นการยกระดับศักยภาพให้กับสมาชิกกลุ่มได้มีโอกาสสร้างกลไกในการดูแลสวัสดิภาพของสมาชิกกลุ่มอันจะเป็นการส่งเสริมให้กลุ่มมีปัจจัยที่ช่วยให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนในอนาคต

ด้านการพัฒนาพันธุ์ข้าว เครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ มีการบูรณาการความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ (คุณอำนาจ ศิริชัย นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์) ในการพัฒนาพันธุ์ข้าวผ่านทางกลไกการค้าข้าวที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดจะรับซื้อข้าวพันธุ์ดีที่ผ่านกระบวนการคัดพันธุ์และเป็นข้าวปลอดสารพิษ ในปี 2551 องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีแนวทางในการรับซื้อข้าวเบื้องต้น 700,000 บาท เพื่อส่งเสริมกระบวนการดังกล่าว

นอกจากนี้แกนนำเครือข่ายโรงเรียนชาวนาได้มีการวางแนวทางการพัฒนากลไกการค้าข้าวร่วมกับภาคีหอการค้า สมาคมโรงสีข้าว และกลุ่ม YCL ในการจัดหาตลาดรับซื้อข้าวปลอดสารพิษให้กับพี่น้องชาวนา ซึ่งจากการระดมสมองร่วมกับองค์กรต่างๆ พบว่า แนวทางการรับซื้อของโรงสีข้าวมีความต้องการข้าวปลอดสารพิษจำนวนมาก และสามารถจัดหาตลาดให้กับข้าวปลอดสารพิษได้ แต่ทางเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ต้องมีการจัดระบบการบริหารจัดการที่สามารถรองรับการสั่งซื้อปริมาณมากจากทางโรงสี และองค์กรที่สนใจ ประเด็นดังกล่าวทำให้แกนนำเครือข่ายโรงเรียนชาวนา ต้องมีการสร้างกลไกในการขยายตัวเพื่อเพิ่มผลผลิตข้าวปลอดสารพิษเพื่อจัดจำหน่ายให้กับทางโรงสี ซึ่งหากมีการดำเนินงานในการขยายพื้นที่ข้าวปลอดสารพิษอย่างต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพ การสร้างกลไกความร่วมมือกับภาคีหอการค้า สมาคมโรงสีข้าว และกลุ่มYCL เพื่อพัฒนาแนวทางการค้าข้าวจะสามารถดำเนินการภายใต้เครือข่ายโรงเรียนชาวนาได้อย่างเป็นรูปธรรมในระยะเวลา 3-5 ปีข้างหน้า

การสร้างคุณอำนวย อ.พรรณภัทร ใจเอื้อ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ได้บรรยายถึงแนวทางการขยายการเรียนรู้ การขยายกลุ่มโรงเรียนชาวนา เพื่อรองรับความต้องการในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของพื้นที่ขยาย แนวทางดังกล่าวเป็นการยกระดับความสามารถ ศักยภาพของบุคลากรที่มีองค์ความรู้ มีทักษะ ประสบการณ์ เพื่อสร้างเป็นผู้ประสานงาน เป็นอาจารย์ในการถ่ายทอดความรู้ในการทำนาปลอดสารพิษ การคัดพันธุ์ การอบรมให้ความรู้ตามหลักสูตรของเครือข่ายโรงเรียนชาวนา ทั้ง 8 หลักสูตร เบื้องต้นจะดำเนินการคัดเลือกกลุ่มต้นแบบที่จะเข้าร่วมโครงการในการพัฒนาศักยภาพคุณอำนวยจากกลุ่มที่มีความพร้อม มีบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถที่จะยกระดับเป็นคุณอำนวยประจำในพื้นที่ จำนวน 30 คน เพื่อร่วมขับเคลื่อนกลไกการเรียนรู้ให้กับสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์

การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ โรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ เป็นการบูรณาการความร่วมมือร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ ในการผลักดันให้เครือข่ายโรงเรียนชาวนาเป็นศูนย์กลางในการให้บริการข้อมูล ด้านการส่งเสริมการทำนาปลอดสารพิษ ให้แก่พี่น้องชาวนาที่สนใจในจังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดใกล้เคียง มีการเตรียมพื้นที่ในการทำศูนย์การเรียนรู้ที่มีแนวทางเป็นการทำแปลงทดลองวงจรการผลิตตามหลักสูตรของเครือโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ ประมาณ 200 ไร่ การดำเนินงานอาจเป็นรูปแบบของอาสาสมัครจากกลุ่มต่างๆเข้ามาร่วมดำเนินการในแปลง

ทดลองเพื่อรวบรวมข้อมูล องค์ความรู้ ในพื้นที่การปฏิบัติการ การวิจัย และสร้างศูนย์การเรียนรู้ให้เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยน การศึกษาค้นคว้าให้กับเกษตรกร ชาวนา นักศึกษา นักวิจัยได้เข้ามาค้นคว้าต่อยอดความคิดในการลด ละ เลิกการใช้สารเคมีในการผลิต ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของเครือข่ายโรงเรียนชาวนาที่จะผลักดันให้ชาวนาในจังหวัดนครสวรรค์มีการเรียนการสอนจากแปลงทดลองในการลด ละ เลิกสารเคมีที่เป็นตัวบ่อนทำลายคุณภาพชีวิตของชาวนา เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวนาในพื้นที่ต่างๆได้เข้ามาเรียนรู้จากศูนย์ประสานงานการที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งจะมีการผลักดันในประเด็นศูนย์การเรียนรู้ในปี 2551 ต่อไป

สรุปภาพรวมการถอดบทเรียนโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ (โซน1) การถอดบทเรียน (After Action Review) นอกจากจะเป็นการสะท้อนข้อมูลทางความคิด กระบวนการ วิธีการ ให้พี่น้องเครือข่ายโรงเรียนชาวนาได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเคลื่อนไหวในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสมาชิก ระหว่างหน่วยงาน ยังเป็นการช่วยให้เกิดการนำข้อมูล ประสบการณ์ในพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งมีศักยภาพไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ที่มีประสบการณ์น้อยกว่า ทำให้เกิดการยกระดับความคิด และสร้างปฏิสัมพันธ์อันดีในเครือข่าย การถอดบทเรียนยังช่วยให้บุคลากรในหน่วยงานสามารถนำข้อมูลจากความผิดพลาด ปัญหา /อุปสรรคไปผนวกเป็นฐานข้อมูลของส่วนกลางในการระดมสมองแลกเปลี่ยนเพื่อพัฒนายุทธศาสตร์และการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้การถอดบทเรียนในโซน1 ยังช่วยให้ชาวนาที่เป็นสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาได้ทบทวนผลการปฏิบัติการของกลุ่มตนเองว่าควรมีแนวทางการพัฒนา ปรับปรุง หรือเสริมแรงเพื่อให้เกิดการยกระดับความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การร่วมกันระดมสมองแลกเปลี่ยนความคิดในการวางแผนงานของกลุ่มในปี 2551 และวางแผนงานภาพรวมของโซน1 ช่วยให้สมาชิกเห็นทิศทาง ความเป็นไปได้จากฐานข้อมูลการดำเนินงานตามยุทศาสตร์ของเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ร่วมกัน

อีกทั้งการนำเข้าข้อมูล ความรู้จากการบูรณาการความร่วมมือ กับหน่วยงานส่วนท้องถิ่น อาทิ องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ องค์การบริหารส่วนตำบล หอการค้าจังหวัดนครสวรรค์ กลุ่มโรงสีข้าวจังหวัดนครสวรรค์ กลุ่มYCL ทำให้เกิดการเสริมแรงให้ชาวนาที่เป็นสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ อาทิ มีการผลักดันการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตรโรงเรียนชาวนา เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ตอบสนองต่อความต้องการขององค์กรต่างๆ มีการยกระดับความรู้ของกลุ่มตนเองเพื่อให้ได้ผลการดำเนินงานที่ทัดเทียมกลุ่มที่มีความเข้มแข็งเป็นต้น

การดำเนินการถอดบทเรียนเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญในการผลักดันให้ชาวนาในเครือข่ายได้รู้จักตนเอง รู้จักเพื่อน และรู้จักการรับข้อมูล ข่าวสาร สาระสำคัญในการพัฒนากลุ่ม ทั้งด้าน แนวคิด วิธีการ กระบวนการ ผลลัพธ์จากการเรียนรู้ ฝึกการคิดอย่างเป็นระบบเพื่อวางแผนการดำเนินงานในอนาคตของตนเอง จนกระทั่งยกระดับทางความคิดให้เห็นถึงความสำคัญของการวางแผนการดำเนินงานที่เป็นลักษณะเครือข่ายที่มีแรงผลักดันในระดับนโยบาย ซึ่งจะเปิดช่องทางการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายทั้งหน่วยงานราชการ เอกชน และหน่วยงานอื่นๆที่เป็นปัจจัยในการส่งเสริมระบบเกษตรกรรมของท้องถิ่นต่อไป...

2. เวทีถอดบทเรียน 8 พ.ย. 2550 ณ ห้อง 812 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

ถอดบทเรียนเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ (โซน2)

กระบวนการถอดบทเรียนเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ โซน 2 จัดขึ้น วันที่ 8 พฤศจิกายน 2550 ณ ห้อง 812 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ มีสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์เข้าร่วมจำนวน 14 กลุ่ม การดำเนินงานการถอดบทเรียนมีนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด (คุณอำนาจ ศิริชัย) ร่วมบรรยายทิศทาง ยุทศาสตร์การบูรณาการความร่วมือระหว่างเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ กับองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ รูปแบบการดำเนินการถอดบทเรียนใช้การบรรยายให้ความรู้ การระดมสมองกลุ่มย่อย การเปิดเวทีแสดงความคิดเห็น สรุปภาพรวมการดำเนินงาน ร่วมวางแผนการดำเนินงาน ปี 2551 รวมถึงการนำเข้าความรู้ ข้อมูล ข่าวสารจากแกนนำเครือข่ายโรงเรียนชาวนา ส่วนกลาง เพื่อร่วมกำหนดทิศทางการดำเนินงานร่วมของเครือข่ายโรงเรียนชาวนา ปี2551

การพัฒนาความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์

นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด (คุณอำนาจ ศิริชัย) บรรยายถึงยุทศาสตร์การดำเนินงานร่วมกับเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ มีสาระสำคัญในการผลักดันให้เครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ เป็นพื้นที่เรียนรู้ของสมาชิกเครือข่ายที่จะผลักดันการส่งเสริมเรื่องสารชีวภาพ การลด ละ เลิกการใช้สารเคมี การพัฒนาสายพันธุ์ข้าว สำหรับชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ รวมถึงการผลักดันให้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์เป็นกลไกที่พัฒนาวิถีชีวิตของชาวนาให้มีความ

เป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงปราศจากโรคภัยจากสารเคมี มีผลผลิตที่มีคุณภาพเป็นที่ต้องการของท้องตลาด

รวมถึงการพัฒนาให้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับพี่น้องชาวนาในจังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์มีแนวทางในการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ จำนวน 200 ไร่ สำหรับสร้างแปลงทดลองและใช้เป็นศูนย์เรียนรู้สำหรับส่วนกลางในอนาคต ในเรื่องการสนับสนุนส่งเสริมกลไกการเรียนรู้ในพื้นที่ ในปัจจุบันมีทั้งการสนับสนุนบุคลากร เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์และงบประมาณที่เป็นปัจจัยในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้กับกลุ่มสมาชิกได้นำไปดำเนินการ อาทิ เครื่องคัดพันธุ์ข้าว เครื่องกะเทาะข้าว เครื่องดำนา เครื่องอัดเม็ดปุ๋ย ฯลฯ โดยทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดจะมีการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ (คุณอำนาจ ศิริชัย) บรรยายให้ความรู้การบูรณาการความร่วมมืออบจ.+เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จ.นครสวรรค์ & ถามตอบปัญหา/แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ /แก้ไขปัญหาในพื้นที่...

สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ ร่วมแสดงความคิดเห็นปัญหาในพื้นที่

ภายหลังการบรรยายทิศทางการบูรณาการความร่วมมือ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ได้เปิดโอกาสให้สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา ได้แสดงความคิดเห็น ปัญหาความเดือนร้อนในพื้นที่ ความต้องการในการส่งเสริมปัจจัยการเรียนรู้ในพื้นที่ รวมถึงการวางแนวทางการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ ร่วมกับชาวบ้าน โดยประเด็นปัญหาที่สำคัญๆ สำหรับสมาชิก ได้แก่ ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำ การขาดการสนับสนุนเรื่องอุปกรณ์ การเรียนรู้ การมีพื้นที่อยู่ในเขตติดต่อระหว่างจังหวัดทำให้ขาดการช่วยเหลือจากหน่วยงานเนื่องจากเขตพื้นที่อยู่นอกเขตความรับผิดชอบ เป็นต้น

จากการรวบรวมปัญหา ความต้องการ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ ได้มอบหมายให้หน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการแก้ไขปัญหา ส่งเสริมการเรียนรู้ และประสานความร่วมมือไปยังหน่วยงาน เขตความรับผิดชอบที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการต่อไป

กระบวนการถอดบทเรียนเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์(โซน2)

การถอดบทเรียนโรงเรียนชาวนา (โซน2) ใช้รูปแบบการแบ่งกลุ่มระดมสมองกลุ่มย่อย (Focus Group) มีโจทย์ในการระดมสมองดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมที่ผ่านมาทางกลุ่มได้เรียนรู้ /ดำเนินกิจกรรมอะไรบ้างในรอบปี
2. แต่ละกิจกรรมมีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร
3. กลุ่มท่านมีแนวทางการแก้ไขปัญหาหรือการทำให้กิจกรรม/การดำเนินงานกลุ่มดีขึ้นอย่างไร
4. ทิศทางในการพัฒนากลุ่ม /พัฒนากิจกรรมในปี 2551

ผลการถอดบทเรียนเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ (โซน2) มีแนวทางคล้ายคลึงกับการถอดบทเรียนวันที่ 7 พฤศจิกายน 2550 เนื่องจากมีหลักสูตรการเรียนรู้จากส่วนกลางที่เหมือนกัน การดำเนินงานจะมีความแตกต่างกันในเรื่องบริบทพื้นที่ ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ การยกระดับบุคลากรของแต่ละกลุ่มตามสภาพพื้นที่ บริบทกลุ่ม อย่างไรก็ดีกระบวนการถอดบทเรียนโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ (โซน2) มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

กิจกรรมการดำเนินงานที่ผ่านมาของแต่ละพื้นที่มีการเรียนรู้ตามหลักสูตรโรงเรียนชาวนา แต่มีความแตกต่างในการบริหารจัดการ กลุ่มที่มีความเข้มแข็งจะมีประสบการณ์ ศักยภาพในการเรียนรู้ได้มากกว่า การพัฒนาในรอบการผลิตยังประสบปัญหาภัยธรรมชาติในบางพื้นที่ ทำให้รอบการผลิตมีความคลาดเคลื่อนจากกำหนดการที่วางไว้ องค์ประกอบหลักที่สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา ให้ความสำคัญได้แก่ การพัฒนาพันธุ์ข้าว การคัดพันธุ์ข้าว การค้าข้าวร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์

นอกจากนั้นมีประเด็นสำคัญๆที่ได้จากการถอดบทเรียนดังต่อไปนี้

การพัฒนาพันธุ์ข้าว สมาชิกส่วนใหญ่ให้ความสำคัญต่อการคัดพันธุ์ข้าว การทำแปลงทดลองพันธุ์ข้าวเพื่อขยายพันธุ์ข้าว การดำเนินการดังกล่าวมีแนวโน้มในการขยายจากแปลงทดลองของกลุ่มไปสู่การทำพันธุ์ในพื้นที่นาของสมาชิกแต่ละแห่ง กลุ่มสมาชิกที่เป็นกลุ่มสมาชิกกลุ่มใหม่มีความสนใจในการคัดพันธุ์ข้าว ต้องการที่จะเรียนรู้การคัดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดี จากการถอดบทเรียนการพัฒนาพันธุ์ข้าวของสมาชิกที่จะขยายในพื้นที่ตนเองมีประมาณ 1-2 ไร่ต่อพื้นที่ แต่ในบางพื้นที่สมาชิกที่มีความเข้มแข็งจะดำเนินการขยายพันธุ์ข้าวในปริมาณมากประมาณ 10-15 ไร่

สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ ระดมสมองกลุ่มย่อย

ปัญหาในเรื่องการคัดพันธุ์ข้าว พบว่า สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ประสบกับปัญหาในเรื่องจำนวนผลผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของสมาชิก และผู้สนใจ เนื่องจากบางกลุ่มเริ่มจากการทำแปลงทดลองเพื่อขยายพันธุ์ข้าวประมาณ 1-2 ไร่ ต่อกลุ่ม แต่ความต้องการของ

สมาชิกที่เห็นถึงผลลัพธุ์จากผลผลิตข้าวในแปลงทดลองมีปริมาณมากกว่า ทำให้พันธุ์ข้าวในบางพื้นที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการ

การพัฒนาสารชีวภาพ การเรียนรู้ เรื่องหลักสูตรโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า จากการดำเนินงานของสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ มีความต้องการในการเรื่องอุปกรณ์ วัสดุ เครื่องมือ ในการผลิตสารชีวภาพในปริมาณมาก รวมถึงความต้องการประยุกต์ปรับปรุงสารชีวภาพให้สะดวกต่อการใช้งาน อาทิ การทำปุ๋ยอัดเม็ด การเรียนรู้เรื่องสารชีวภาพเพิ่มเติม ประเด็นการเรียนรู้หลักสูตรโรงเรียนชาวนา ในพื้นที่(โซน2) พบว่า มีความต้องการในการเสริมศักยภาพของบุคลากรที่เป็นแกนนำในการถ่ายทอดความรู้ และในกลุ่มเรียนรู้กลุ่มใหม่มีความประสงค์ที่จะเรียนรู้หลักสูตรโรงเรียนชาวนาที่แตกต่างกัน ตามสภาพความต้องการของพื้นที่

การพัฒนากลไกการค้าข้าว การบูรณาการความร่วมมือในการรับซื้อข้าวปลอดสารพิษในราคาสูงกล่าวท้องตลาดทำให้ชาวนาที่ทำข้าวปลอดสารพิษในเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์เล็งเห็นถึงช่องทางการพัฒนากลไกทางการตลาด การเพิ่มมูลค่าสินค้าจากการทำข้าวปลอดสารพิษที่แตกต่างจากข้าวสารเคมี

แผนการดำเนินงานปี 2551

จากการระดมสมองกลุ่มย่อย (Focus Group) ของสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา โซน2 มีการวางแผนการดำเนินงานปี 2551 ดังภาพรวมต่อไปนี้

1. การพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักสูตรโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ อาจแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ กลุ่มเก่าจะดำเนินการส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ครบตามหลักสูตรโรงเรียนชาวนา ทั้ง 8หลักสูตร รวมถึงการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในกลุ่มให้มีความสามารถในการขยายผล ถ่ายทอดความรู้ไปสู่พื้นที่อื่นๆเพิ่มเติม ในส่วนของกลุ่มสมาชิกใหม่ มีแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยประสานกับเจ้าหน้าที่ภาคสนามของเครือข่าย เพื่อฝึกอบรม จัดการเรียนการสอนในแปลงทดลองในพื้นที่กลุ่มใหม่ ซึ่งมีแนวทางการเรียนรู้ก่อน-หลังในแต่ละหลักสูตรแตกต่างกันตามบริบทความต้องการของพื้นที่

2. การพัฒนากลไกการค้าข้าว มีสมาชิกที่แสดงความประสงค์จะร่วมโครงการการค้าข้าวเพิ่มเติมจากปี 2550 โดยมีการวางแนวทางในการพัฒนาผลผลิตข้าวปลอดสารพิษในแต่ละพื้นที่ อย่างน้อย 1-2 ตัน เพื่อสร้างฐานการดำเนินงานไปสู่การพัฒนาการค้าข้าวร่วมกับหอการค้า สมาคมโรงสีข้าวจังหวัดนครสวรรค์

สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ นำเสนอแผนงานปี 2551

3. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ / ระบบการบริหารจัดการ เนื่องจากมีสมาชิกบางกลุ่มมีปัญหาในเรื่องการบริหารจัดการที่ยังไม่เป็นเอกภาพ ทำให้รอบการเรียนรู้ยังขาดประสิทธิภาพ ในปี2551 จึงมีแนวทางการจัดระบบการบริหารจัดภายในของกลุ่มขึ้นใหม่ รวมถึงการพัฒนาหาแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติมเพื่อให้กลุ่มมีการพัฒนารอบการเรียนรู้ให้มากขึ้น

4. การพัฒนาความร่วมมือระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบล และอปท เนื่องจากการพัฒนาในระยะยาวต้องมีปัจจัยสนับสนุนกิจกรรมความเคลื่อนไหวในการสร้างกลไกการเรียนรู้ในระดับพื้นที่เพื่อรองรับการขยายตัวของกลุ่มสมาชิก จึงมีการวางแนวทางในการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลในแต่ละพื้นที่ในปี 2551

สรุปผลการดำเนินงานเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ (โซน2)

อ.ไพศาล เจียนศิริจินดา (ศูนย์สช.ภาคเหนือ) สรุปผลการดำเนินงาน ทิศทางการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนชาวนา (โซน2) โดยมีสาระสำคัญดังนี้ แนวทางการการพัฒนาตามหลักสูตรโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ แสดงภาพความสำเร็จในการเรียนรู้ที่แต่ละพื้นที่มีการเรียนการสอนตามหลักสูตรโรงเรียนชาวนา ทั้งเรื่องการคัดพันธุ์ข้าว การเรียนรู้เรื่องแมลง สารชีวภาพ ฯลฯ ทำให้สมาชิกมีความรู้ในเรื่องการลด ละ เลิก การใช้สารเคมีในการผลิตที่สามารถสร้างผลผลิตข้าวปลอดสารพิษ และบางกลุ่มสามารถขยายพื้นที่ไปสู่ชุมชนใกล้เคียง จนกระทั่งเกิดการพัฒนากลุ่มโรงเรียนชาวนา กลุ่มใหม่ขึ้นมา การดำเนินงานตามหลักสูตรโรงเรียนชาวนา มีการเพิ่มพูนทักษะ ความรู้ ให้กับพี่น้องชาวนา แต่ยังต้องมีการเสริมศักยภาพในเรื่องการสนับสนุนอุปกรณ์ ปัจจัยการส่งเสริมความรู้เพื่อต่อยอดพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

อ.ไพศาล เจียนศิริจินดา สรุปภาพรวม+แผนงานปี 2551

แนวทาง ยุทศาสตร์การดำเนินงานในภาพรวมของเครือข่ายมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน มีกลไกการสร้างความร่วมมือในการพัฒนาวิถีการผลิต ตั้งแต่เริ่มกระบวนการจนกระทั่งการสร้างตลาดรับซื้อข้าวปลอดสารพิษที่มีราคาสูงกว่าท้องตลาดทำให้มองเห็นทิศทางการเพิ่มพื้นที่ผลผลิตข้าวปลอดสารพิษ รวมถึงการพัฒนาตลาดร่วมกับหอการค้า สมาคมโรงสีเพิ่มเติม ในปี 2551 การพัฒนานอกจากจะมีการเพิ่มพื้นที่ การพัฒนาบุคลากรที่มีความพร้อมมีทักษะเป็นคุณอำนวยจำเป็นสำหรับการสร้างฐานกำลังบุคลากรในการขยายพื้นที่เพิ่มเติม ซึ่งส่วนกลางจะมีการวางแผนการพัฒนาศักยภาพบุคลากรไปสู่พื้นที่ กล่าวคือ การขยายพื้นที่ ขยายคน ขยายข่ายความร่วมมือลงสู่อปท อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบลที่จะเป็นเจ้าภาพในพื้นที่ในการขยายบทบาทความร่วมมือกับสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์

การนำเข้าความรู้จากส่วนกลาง

อ.พรรณภัทร ใจเอื้อ (ม.ราชภัฏนครสวรรค์) กล่าวถึงทิศทางการพัฒนาความร่วมมือที่ร่วมกับหน่วยงาน พอช. องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ ในการพัฒนาประเด็นการขับเคลื่อนสำคัญๆ ในปี 2551 ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาคุณอำนวย 30 กลุ่มพื้นที่เพื่อพัฒนาบุคลากรของสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ให้มีศักยภาพในการขยายพื้นที่การเรียนรู้ การสร้างกลไกการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้เรื่องการลด ละ เลิก สารเคมีในการผลิต

2. การพัฒนาโรงสีข้าวเคลื่อนที่ สำหรับสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาเรียนรู้กระบวนการเก็บรักษาข้าวไว้บริโภคและจำหน่ายในชุมชน

3. การพัฒนากลุ่มออมทรัพย์เพื่อสร้างระบบสวัสดิการให้กับกลุ่มสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์

4. การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ของเครือข่ายโรงเรียนชาวนา ร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ บนพื้นที่ 200ไร่

3. เวทีถอดบทเรียน 9 พ.ย. 2550 ณ สหกรณ์อำเภอลาดยาว

การถอดบทเรียนโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ (โซน 3)

การถอดบทเรียนโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ (โซน3) วันที่ 9 พฤศจิกายน 2550 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการพัฒนาวงจรการเรียนรู้ของสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา (โซน3) ให้เกิดกระบวนการร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมศึกษาผลกระทบ ผลลัพธ์ที่จะเกิดกับตนเอง กลุ่ม และเครือข่าย โดยมีแกนนำภาคีทั้งองค์การบริหารส่วนจังหวัด นักวิชาการ และสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์จำนวน 23 กลุ่มเข้าร่วมในเวทีการถอดบทเรียนในครั้งนี้ ประเด็นในการถอดบทเรียนได้หยิบยกภาพความสำเร็จในการพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนชาวนา อาทิ การคัดพันธุ์ การผลิตปุ๋ย ชีวภาพ การศึกษาดูงานฯลฯ มาเป็นประเด็นในการเรียนรู้ มีการนำเข้าความรู้จากส่วนกลาง (อ.พรรณภัทร ใจเอื้อ ม.ราชภัฏนครสวรรค์) เรื่องทิศทางการดำเนินงาน การบูรณาการความร่วมมือ จากหน่วยงานภาคี รวมถึงแนวทางการขับเคลื่อนในปี 2551 จากส่วนกลาง เวทีการถอดบทเรียนดังกล่าวเป็นเสมือนการเสริมแรงให้กับสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา (โซน3) ได้เร่งผลักดันกระบวนการการเรียนรู้ ในพื้นที่ตนเองให้มีประสิทธิภาพทัดเทียมกับพื้นที่อื่น รวมถึงเป็นการเก็บรวบรวมความรู้จากพื้นที่เพื่อนำเข้าสู่ส่วนกลางใช้ในการวางแผนการดำเนินงานของเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ต่อไป

การบูรณาการความร่วมมือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด และเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์

คุณอำนาจ ศิริชัย (นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์) บรรยายการบูรณาการความร่วมมือกับเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ มีประเด็นสำคัญๆ คือ การสร้างศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่ 200 ไร่ การส่งเสริมให้ชาวนาทำเกษตรปลอดสารพิษเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวนาในจังหวัดนครสวรรค์ การพัฒนาความร่วมมือกับหน่วยงานที่เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการทำเกษตรปลอดสารพิษ อันได้แก่ เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ นครสวรรค์ฟอรั่ม และภาคประชาสังคมในจังหวัดนครสวรรค์ ตั้งแต่เริ่มจัดตั้งโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ การพัฒนากลไกการเรียนรู้ในพื้นที่ ที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ให้การส่งเสริมทั้งเรื่อง งบประมาณ ปัจจัยการเรียนรู้ บุคลากรฯลฯ

นอกจากการบรรยายการบูรณาการความร่วมมือ คุณอำนาจ ศิริชัย ได้เปิดโอกาสให้สมาชิกโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ แสดงความคิดเห็นเรื่องการแก้ไขปัญหาให้กับพี่น้องเครือข่ายโรงเรียนชาวนา และมอบหมายให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ดำเนินการแก้ไขปัญหา หรือส่งผ่านข้อมูลให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาต่อไป

นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ (คุณอำนาจ ศิริชัย) บรรยายให้ความรู้การบูรณาการความร่วมมืออบจ.+เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จ.นครสวรรค์ & ถามตอบปัญหา/แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ /แก้ไขปัญหาในพื้นที่...

สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ ร่วมแสดงความคิดเห็นปัญหาในพื้นที่

กระบวนการถอดบทเรียนเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ (โซน3) ใช้การระดมสมองกลุ่มย่อย (Focus Group) ในการถอดบทเรียนร่วมกับสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา มีประเด็นสำคัญสำหรับการถอดบทเรียนดังต่อไปนี้

1. การแบ่งกลุ่มย่อยทบทวนการดำเนินงานในปี 2550

(กิจกรรมที่ผ่านมา /ปัญหาอุปสรรค/ แนวทางการแก้ไข/ทิศทางในอนาคต)

2. แผนการดำเนินงานกลุ่มในปี 2551

3. ภาพรวมการดำเนินงาน

4. นำเข้าความรู้จากส่วนกลาง/ทิศทางการพัฒนาในระดับพื้นที่ / ระดับเครือข่าย

ผลการถอดบทเรียนเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์

เนื่องจากภาพรวมของการดำเนินงานการของเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์มีลักษณะการเรียนรู้จากหลักสูตรโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ ทั้ง8หลักสูตร มีความคล้ายคลึงกันทั้ง 3 พื้นที่ จึงนำเสนอประเด็นของเวทีวันที่ 9 พฤศจิกายนที่มีความแตกต่างและน่าสนใจที่จะนำไปพัฒนาเป็นองค์ความรู้สำหรับการวางแผนการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ ดังต่อไปนี้

การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ของเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ (โซน3) มีการพัฒนาที่มีความน่าสนใจหรือมีแกนนำที่มีความเข้มแข็งและมีองค์ความรู้ในเรื่องการทำสารชีวภาพ มีกลุ่มที่เป็นกลุ่มต้นแบบในการศึกษาดูงานการทำสารชีวภาพที่มีหลากหลายสูตร มีการทำฮอร์โมนทาง

ด่วน การเพาะเชื้อจุลินทรีย์จากวัตถุดิบในพื้นที่ การพัฒนามีกลุ่มที่เป็นต้นแบบที่มีการเชื่อมประสานงานกับการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณการเรียนรู้ในเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ รวมถึงการต่อยอดขยายผลไปสู่การดำเนินงานในภาพการสร้างสรรค์กิจกรรมในชุมชนเป็นต้น

สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ ระดมสมองกลุ่มย่อย

การพัฒนากลไกการค้าข้าว พบว่า สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา ให้ความสำคัญถึงการพัฒนากลไกการค้าข้าวร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ เนื่องจากเล็งเห็นช่องทางการตลาดในการพัฒนาผลผลิตข้าวปลอดสารพิษที่มีราคาสูงกว่าท้องตลาด

การพัฒนาเรื่องการเรียนรู้เรื่องปุ๋ยชีวภาพ สารชีวภาพ การเพิ่มความสะดวก ความคล่องตัวในการทำสารชีวภาพปริมาณ พบว่า สมาชิกมีการวางแผนในการจัดหา การรับการสนับสนุนอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในการเรียนรู้การทำสารชีวภาพ อาทิ การทำปุ๋ยชีวภาพอัดเม็ด การพัฒนาโรงสีชุมชน การพัฒนาลานตากข้าวของกลุ่มสมาชิกในโซน3

การพัฒนาเทคโนโลยีการเรียนรู้ จากการถอดบทเรียนพบว่า สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ มีความต้องการในการเรียนรู้เทคโนโลยีในการผลิต อาทิ การใช้เครื่องดำนา เครื่องคัดพันธุ์ข้าว การส่งเสริมกลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯเพื่อเพิ่มพูนทักษะ ประสบการณ์ ความรู้ให้กับสมาชิกในกลุ่มโรงเรียนชาวนาของตนเอง

การพัฒนากิจกรรม / บทบาทในชุมชน จากการถอดบทเรียนพบว่า บางพื้นที่ของโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ มีการวางแผนการดำเนินงานนอกเหนือจากการศึกษาค้นคว้า เรื่องการละ ละเลิก การใช้สารเคมีในการผลิต ไปสู่การสร้างกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน อาทิ พื้นที่โรงเรียนชาวนา บ้านคลองอ่างทอง ตำบลหนองตางู อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีการพัฒนากิจกรรมวันเด็ก วันผู้สูงอายุ และในปี 2551 มีการวางแผนการพัฒนากิจกรรมเพื่อสร้างเยาวชนรุ่นใหม่ในชุมชนให้ตระหนักถึงความสำคัญของตนเองในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

แผนการดำเนินงานปี 2551

การดำเนินงานของเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์(โซน3) ถือว่ามีภาพของความสำเร็จจนกระทั่งมีการพัฒนาให้เกิดกลุ่มสมาชิกกลุ่มใหม่ในโซน3 ในปี2551 ที่เข้าร่วมในเวทีการถอดบทเรียนโดยร่วมในการวางแผนการศึกษาในพื้นที่ของกลุ่มใหม่ จากการระดมสมองกลุ่มย่อย มีการวางแผนการดำเนินงานในปี 2551 ของสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ (โซน3) ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักสูตรโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์
2. การพัฒนาเทคโนโลยี ความรู้ให้กับกลุ่มสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์
3. การพัฒนาศักยภาพบุคลากร เพื่อสร้างฐานบุคลากรที่มีทักษะในการถ่ายทอดความรู้
4. การพัฒนาความร่วมมือร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล และอปทในพื้นที่
5. การพัฒนากลไกการค้าข้าวร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์

สมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ นำเสนอแผนการดำเนินงานปี 2551

การนำเข้าความรู้จากส่วนกลาง

อ.พรรณภัทร ใจเอื้อ (ม.ราชภัฏนครสวรรค์) ให้ความรู้ร่วมวางทิศทางการดำเนินงานเครือข่ายโรงเรียนชาวนา ที่มีการบูรณาการความร่วมมือกับพอช. ,องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ โดยมีสาระสำคัญๆดังต่อไปนี้

อ.พรรณภัทร ใจเอื้อ ร่วมวางทิศทางการดำเนินงานปี 2551

1. การพัฒนาคุณอำนวย ในปี 2551 การพัฒนาศักยภาพแกนนำให้กับกลุ่มที่ต้องการยกระดับความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่โดยได้มีการวางแนวทางการพัฒนาคุณอำนวยเพื่อสนับสนุน ส่งเสริมการเรียนรู้จำนวน 30 คน

2. การพัฒนากลไกการค้าข้าวร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ ในปี2551 จำนวน 700,000 บาท

3. การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ให้กับชาวนาจังหวัดนครสวรรค์โดยนำฐานความรู้จากหลักสูตรโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ไปประยุกต์ใช้ มีการพัฒนาพื้นที่ 200ไร่ ร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์

4. การพัฒนากลุ่มออมทรัพย์ เพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการกลุ่มให้มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้

5. จัดตลาดนัดความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์

ตลาดนัดความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์

ตลาดนัดความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ เป็นการรวบรวมองค์ความรู้จากพื้นที่การปฏิบัติงานของกลุ่มสมาชิกโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ ทั้ง 65 พื้นที่เพื่อนำข้อมูลความรู้ที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมการลด ละ เลิก การใช้สารเคมี ในการผลิตของเหล่าสมาชิกโรงเรียนชาวนามาจัดแสดงภายในงานมีการจัดบู๊ตนิทรรศการของสมาชิก มีการนำเทคโนโลยี เครื่องจักร ที่จำเป็นต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้มาจัดแสดง สาธิต เพื่อให้สมาชิกและผู้สนใจที่เข้าร่วมกระบวนการได้มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนความคิด ข้อมูล สถานการณ์การทำนาในรูปแบบการเรียนรู้แบบกลุ่มเรียนรู้ (COP)

ในภาคเช้าเปิดให้มีการเข้าชมนิทรรศการ การดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายโรงเรียนชาวนา อาทิ การดำเนินการจัดอบรมการคัดพันธุ์ข้าว การพัฒนากลไกการเรียนรู้ตามหลักสูตรโรงเรียนชาวนา และการพัฒนากลไกการค้าข้าวร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัด ตามแนวคิดการผลักดันการค้าข้าวร่วมกับอปท. รวมถึงการสาธิตกิจกรรมการลด ละ เลิก การใช้สารเคมีของสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาทั้ง 65 พื้นที่ อาทิ การสาธิตการคัดพันธุ์ข้าว การสาธิตการทำน้ำส้มควันไม้ การสาธิตการทำน้ำยาล้างจาน

เวทีเสวนากลุ่มย่อย 3 ประเด็นหลัก

ประเด็นที่ 1 สถานการณ์และทิศทางอนาคตพันธุ์ข้าวไท

(ห้องประชุมย่อย 812) นำโดย: อ.ไพศาล เจียมศิริจินดา

นายนพดล มั่นศักดิ์เครือข่าย ร.ร.ชาวนา/สนง.เกษตรจังหวัด/ อบต./อบจ./YCLม.ราชภัฏนครสวรรค์/กศน./ผู้แทนโรงสี/ผู้แทนหอการค้าจังหวัด/สนง.เกษตรจังหวัด/พช.อำเภอ

ประเด็นที่ 2 พลังงานทดแทน (ห้องประชุมย่อย นนทรี คณะวิทยาศาสตร์)

นำโดย: คุณอดิศักดิ์ จันทรวิชานุวงศ์/สนง.พลังงานจังหวัด/ศูนย์ส่งเสริมเกษตรกรรมและเทโนโลยีด้านเกษตรจ.ชัยนาท/กลุ่มองค์กรชาวบ้าน/เครือข่าย ร.ร.ชาวนา/อบจ./มูลนิธิสืบศักดิ์ฯ/ม.ราชภัฏนครสวรรค์/อบต.หนองปลิง

ประเด็นที่ 3 ทิศทางการขับเคลื่อนและพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจ.นครสวรรค์และขึ้นรูปหน้าตาองค์เครือข่าย ร.ร. ชาวนา จ.นครสวรรค์(ห้องประชุมใหญ่)

นำโดย: นพ.สมพงษ์ ยูงทอง(นครสวรรค์ฟอรั่ม)/ผู้แทนจาก ม.ราชภัฏนครสวรรค์/อบจ./กศน./อบต./ผู้แทนร.ร.ชาวนา/สนง.เกษตรจังหวัด/พช.อำเภอ/หมออนามัย/YCL

สรุปภาพรวมตลาดนัดความรู้โรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์

ตลาดนัดความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์เป็นกระบวนการในการรวบรวมองค์ความรู้ที่กระจายอยู่ตามกลุ่มโรงเรียนชาวนาให้กลายเป็นกลุ่มก้อน มีพลังในการสร้างความตระหนักและให้มุมมองทางทัศนคติเชิงบวกต่อการผลักดันวิธีคิดของสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ ตลอดเป็นกลวิธีในการกระจายความรู้ ส่งผ่านข้อมูลข่าวสาร และแสดงออกถึงแนว

ทางการสร้างกลุ่มเรียนรู้ให้เกิดเป็นรูปธรรมในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นหนทางของการเข้าถึงหน่วยงานและการผลักดันนโยบายสาธารณะผ่านกลไกการเรียนรู้ตลาดนัดความรู้ โดยหน่วยงานองค์กรที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถที่จะสร้างความเข้าใจถึงภาพรวม ความสำเร็จของการดำเนินงานภายใต้เครือข่ายโรงเรียนชาวนาได้อย่างเป็นรูปธรรม การพัฒนาตลาดนัดความรู้จึงเป็นแนวทางการผลักดันให้เกิดการต่อยอด ยกระดับความรู้ทั้งในระดับบุคลากรดำเนินงาน หน่วยงานประสานพื้นที่ หน่วยงานแผนยุทธศาสตร์ของเครือข่ายโรงเรียนชาวนา รวมถึงหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐและภาคเอกชนในการสร้างต้นแบบการเรียนรู้ผ่านทางการพัฒนากิจกรรมโรงเรียนชาวนาในพื้นที่

บทที่ 5
สรุปและอภิปรายผล

การจัดการความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อพัฒนายกระดับการจัดการความรู้ของเครือข่ายโรงเรียน ชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ ผ่านทางการจัดเวทีสนทนากลุ่มย่อย การถอดบทเรียน (After Action Review) เวทีระดมสมอง โดยมีการข้อสรุปสำคัญๆ ดังต่อไปนี้

เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์เกิดขึ้นจากการบูรณาการการทำงาน ระหว่าง ภาคประชาสังคม ชาวนา สำนักงานจังหวัดนครสวรรค์ (ผู้ว่าCEO) วิทยาลัยการจัดการทางสังคม มูลนิธิข้าวขวัญ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดนครสวรรค์ องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ โดยใช้ฐานข้อมูล ความสัมพันธ์กับกลุ่มชาวบ้านจากกองทุนSIF มาพัฒนายกระดับการเรียนรู้ในการทำการเกษตรปลอดสารพิษ มุ่งสร้างปัญญา ในการลด ละ เลิก การใช้สารเคมีในการผลิต เริ่มพัฒนาจากกลุ่มสมาชิกเพียงไม่กี่พื้นที่ โดยใช้กระบวนการการจัดเวทีระดมสมองแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับพื้นที่และในระดับจังหวัดเพื่อแสวงหาข้อมูลความจริงที่ปรากฏกับสังคมชาวนาในจังหวัดนครสวรรค์ และยกระดับการเรียนรู้การใช้สารชีวภาพ ทดแทนการใช้สารเคมีในวิถีการผลิต ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่มเรียนรู้ (COP) เป็นแกนหลักในการสร้างกระบวนการทั้งในระดับพื้นที่ และระดับจังหวัด โดยมี

หลักสูตรการเรียนรู้ที่ถือว่าเป็นสาระสำคัญในการสร้างความรู้ และพัฒนากลไกการจัดการความรู้ให้กับสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จำนวน 7 หลักสูตรดังต่อไปนี้

หลักสูตรการเรียนรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์

1. ทดลองการผลิตในแปลงทดลองร่วมตามพื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการ
2. ทดลองการผลิตรูปแบบต่าง ๆ ในพื้นที่นาของสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการ (ลด ละ เลิกการใช้สารเคมี)
3. การเตรียมการก่อรูปการจัดการวางแผนการผลิตและการตลาด
4. การฝึกอบรมการคัดเลือก-การผสมพันธุ์ข้าว
5. การให้ทุนการศึกษานักเรียนทุนชาวนา
6. กองทุนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนวิถีการผลิต
7. การศึกษาวงจรการผลิตอย่างคุ้มค่าด้วยการพัฒนาพันธุ์ข้าว

เวทีถอดบทเรียน (After Action Review) อดีต – ปัจจุบัน วิธีการทำนาศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ บริบทกลุ่มเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์

จากการศึกษาพบว่า โรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ใช้กระบวนการถอดบทเรียนเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการระดมสมองของชาวนา (COP) โดยมีสาระสำคัญคือ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความทุกข์จากการใช้สารเคมี อาทิ ปัญหาต้นทุนการผลิตจากการใช้ปุ๋ยเคมี ยาเคมี ปัญหาด้านสุขภาพจากการใช้สารเคมี ปัญหาสภาพดินเสื่อมโทรม ปัญหาหนี้สินที่เพิ่มพูนจากการทำนา ฯลฯ จนทำให้เกิดเป็นประสบการณ์ร่วมที่คนทำนา ได้พัฒนาข้อมูลปัญหาเชิงปัจเจกเป็นสภาพการณ์ภาพรวมของระบบการทำนาที่ใช้สารเคมี และพัฒนากลายมาเป็นการแสวงหาความอยู่รอด หนทางการแก้ไขปัญหา ในการประกอบอาชีพการทำนาของสมาชิกที่เข้าร่วมกระบวนการถอดบทเรียน

ในเบื้องต้นนี้ อาจจะสรุปได้ว่า จุดเปลี่ยนที่ทำให้กลุ่มชาวนาเกิดความต้องการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตของตนเองเกิดจากสาเหตุใหญ่ ๆ 3 สาเหตุคือ

1. เหตุผลในด้านค่าครองชีพที่สูงขึ้น ทำให้เกิดความต้องการที่จะลดต้นทุนการผลิต โดยคาดหวังว่า จะทำให้สามารถปลดหนี้สินของตนเองได้
2. เหตุผลด้านสุขภาพ ที่เกิดจากการใช้สารเคมีมากเกินไป

3. ผลจากการทดลองเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงที่ได้ผล จึงทำให้เพื่อนชาวนาอื่น ๆ อยากจะเข้ามาร่วมโครงการด้วย โดยคาดหวังผลตามข้อ 1 และ 2

การฝึกอบรมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ศึกษาดูงานข้ามกลุ่มและเครือข่าย

มีการสนับสนุนการศึกษาดูงานของพี่น้องเครือข่ายโรงเรียนชาวนาเพื่อการเรียนรู้จากกลุ่มที่ประสบความสำเร็จทั้งภาคใต้กลุ่มไม้เรียงจ.นครศรีธรรมราช และภาคอีสานกลุ่มโรงสีรักษ์ธรรมชาติ อ.กุดชุม จ.ยโสธรและเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน จ.ขอนแก่นในเดือนสิงหาคม สถาบันฝึกอบรมผู้นำ มูลนิธิพลตรีจำลอง ศรีเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ถือได้ว่าเป็นสถานที่ฝึกอบรม ทางด้านการพัฒนา ผู้นำทางความคิดที่มีประสิทธิภาพแห่งหนึ่งในประเทศไทย การเข้าฝึกอบรมมุ่งหวังที่จะให้แกนนำและสมาชิกในเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ ได้ฝึกทักษะ ประสบการณ์ วิธีคิด ในการพัฒนาและยกระดับศักยภาพของตนเอง และของกลุ่มให้สามารถเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนกลไกการเรียนรู้ในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียง

จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับกลุ่มพื้นที่ และเวทีการเรียนรู้เครือข่ายระดับจังหวัด

เวทีระดมสมองแลกเปลี่ยนเรียนรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในเครือข่ายโรงเรียนชาวนาเป็นประจำทุกปี กล่าวคือ เมื่อสิ้นสุดรอบการผลิตหรือการดำเนินกิจกรรมประจำปี พี่น้องชาวนาที่เป็นสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ จะจัดกิจกรรมการถอดบทเรียน (After Action Review) เพื่อควักจับเอาความรู้ที่มีอยู่ในตัวสมาชิกที่ร่วมดำเนินกิจกรรม รวมถึงองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนา ซึ่งกิจกรรมการถอดบทเรียนจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ได้มีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนความคิด ผลการดำเนินงาน และสรรพวิทยาที่เกิดขึ้นในกลุ่ม รวมถึงเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มสมาชิกน้องใหม่ของเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์มีโอกาสศึกษาแลกเปลี่ยนแนวทางการพัฒนากิจกรรม สร้างกลไกการเรียนรู้ร่วมกับกลุ่มสมาชิกที่เป็นรุ่นพี่

นอกจากนั้นในกระบวนการการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งมีการถอดเก็บองค์ความรู้จากสมาชิกเครือข่าย ในด้านการนำเข้าองค์ความรู้ และสถานการณ์ภายนอกเครือข่ายที่จะเชื่อมโยงภาพรวมการดำเนินงานร่วมกันระหว่างสมาชิก จะถูกหยิบยกเป็นประเด็นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายใต้กิจกรรมการถอดบทเรียนจากหน่วยบริหารจัดการจาก

ส่วนกลาง รวมถึงมีการจัดวางแผนงานในปีถัดไปเพื่อให้สมาชิกในกลุ่ม และสมาชิกในเครือข่ายได้ร่วมมองทิศทางการดำเนินงาน และแผนยุทธศาสตร์องค์รวม ....

ตลาดนัดความรู้โรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์

ตลาดนัดความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์เป็นกระบวนการในการรวบรวมองค์ความรู้ที่กระจายอยู่ตามกลุ่มโรงเรียนชาวนาให้กลายเป็นกลุ่มก้อน มีพลังในการสร้างความตระหนักและให้มุมมองทางทัศนคติเชิงบวกต่อการผลักดันวิธีคิดของสมาชิกเครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์ ตลอดเป็นกลวิธีในการกระจายความรู้ ส่งผ่านข้อมูลข่าวสาร และแสดงออกถึงแนวทางการสร้างกลุ่มเรียนรู้ให้เกิดเป็นรูปธรรมในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นหนทางของการเข้าถึงหน่วยงานและการผลักดันนโยบายสาธารณะผ่านกลไกการเรียนรู้ตลาดนัดความรู้ โดยหน่วยงานองค์กรที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถที่จะสร้างความเข้าใจถึงภาพรวม ความสำเร็จของการดำเนินงานภายใต้เครือข่ายโรงเรียนชาวนาได้อย่างเป็นรูปธรรม การพัฒนาตลาดนัดความรู้จึงเป็นแนวทางการผลักดันให้เกิดการต่อยอด ยกระดับความรู้ทั้งในระดับบุคลากรดำเนินงาน หน่วยงานประสานพื้นที่ หน่วยงานแผนยุทธศาสตร์ของเครือข่ายโรงเรียนชาวนา รวมถึงหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐและภาคเอกชนในการสร้างต้นแบบการเรียนรู้ผ่านทางการพัฒนากิจกรรมโรงเรียนชาวนาในพื้นที่

อภิปรายผลการศึกษา

การจัดการความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์มีแนวคิดในการพัฒนาความรู้ให้กับบุคลากร สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผน กำหนดทิศทางความเคลื่อนไหวของกลุ่มโรงเรียนชาวนาร่วมกันทั้งในระดับพื้นที่ และระดับเครือข่ายจังหวัด กลไกการจัดการความรู้ใช้กระบวนการเชิงปฏิบัติการ การจัดเวทีถอดบทเรียน และเวทีระดมสมอง ในลักษณะเครือข่ายหรือกลุ่มเรียนรู้ที่นำความรู้เชิงปัจเจกมาขยายผลต่อยอด ยกระดับสู่ความรู้เครือข่าย ของกลุ่มพื้นที่

กระบวนการจัดการความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์มีแหล่งความรู้การจัดหาความรู้ (Knowledge Acquistion)ทั้งภายในองค์กรที่สำคัญๆ ได้แก่ นักวิชาการ ภาคประชาสังคม องค์การบริหารส่วนจังหวัด ภาคีกศน.จังหวัดนครสวรรค์ มูลนิธิข้าวขวัญ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ฯลฯ ทำให้เกิดการบูรณาการความรู้ที่มีความหลากหลาย ครอบคลุมองค์ประกอบในการส่งเสริมศักยภาพบุคลากร และช่วยให้เกิดการมองภาพการพัฒนาเครือข่ายมีประสิทธิภาพทั้งในด้าน

นโยบายที่ได้รับข้อมูล ข่าวสารจากหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ในด้านประเด็นสาธารณะการพัฒนาพื้นที่ จากภาคประชาชนที่เป็นแหล่งรวมบุคลากรที่มีทักษะประสบการณ์ในการทำงานจากหลายสาขาอาชีพ อาทิ จากโรงพยาบาล มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ หน่วยงานสาธารณสุข หน่วยงานการปกครองระดับจังหวัด ส่งผลให้มีการนำเข้าความรู้ผ่านเวทีระดมสมองที่มีประสิทธิภาพทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ และมีพลังในการเข้าถึงหน่วยงานระดับบริหารที่เกี่ยวข้องการกับการกำกับดูแลนโยบายสาธารณะของพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์

การกระจายข้อมูล องค์ความรู้ (Knowledge Transfer/Distribution/Sharing) เครือข่ายโรงเรียนชาวนา ใช้เครื่องมือการจัดเวทีระดับจังหวัด เวทีในพื้นที่ และการพัฒนากลไกการเรียนรู้ในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง มุ่งให้เกิดวงจรการแลกเปลี่ยนในพื้นที่ที่มีโหนดแกนนำ เป็นพี่เลี้ยงให้กับสมาชิกใหม่ กลุ่มเรียนรู้ใหม่ รวมถึงเป็นผู้รับความรู้จากส่วนกลาง หรือส่งผ่านข้อมูลจากแหล่งความรู้ให้กับสมาชิกผ่านทางการจัดเวทีระดมสมองอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้งจึงทำให้การพัฒนาองค์ประกอบในพื้นที่มีความต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพในการผลักดันการประยุกต์ใช้ความรู้ให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ๆอยู่เสมอ

การสร้างความรู้ใหม่ (New Knowledge Creation) เครือข่ายโรงเรียนชาวนา ใช้การพัฒนาต่อยอดความรู้จากการศึกษาดูงาน จากแหล่งเรียนรู้การทำงาน อาทิ มูลนิธิข้าวขวัญ แหล่งเรียนรู้ภาวะผู้นำการพัฒนาชุมชน จากการศึกษาดูงาน การเข้ารับการฝึกอบรม อาทิ การฝึกอบรมภาวะผู้นำจากมูลนิธิพลตรี จำลอง ศรีเมือง การศึกษาดูงานแผนแม่บทชุมชน ที่ไม้เรียง นครศรีธรรมราช ฯลฯ จนกระทั่งเกิดภาพของการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ๆ อาทิ การต่อเชื้อจุลินทรีย์จากราเขียว ราขาว โดยใช้ดินจากพื้นที่กลุ่มโรงเรียนชาวนา การศึกษาการผลิตหัวเชื้อจุลินทรีย์จากวัตถุดิบในพื้นที่เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่า กระบวนการจัดการความรู้ของเครือข่ายโรงเรียนชาวนา มุ่งไปที่การพัฒนาแนวคิดการสร้างปัญญาในการแก้ไขปัญหา และการใช้ข้อมูลเชิงตรรกะที่สามารถพิสูจน์ หรือมีข้อมูลรองรับในการพลิกสภาพปัญหาของชาวนาให้เกิดเป็นการแสวงหาหนทางการแก้ไขปัญหา การมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนากลุ่ม /เครือข่ายที่ตนเองเป็นผู้รับผิดชอบ เป็นผู้รับผลประโยชน์ รวมถึงมีการใช้หลักสูตรการเรียนรู้ที่เป็นการนำเข้าความรู้ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ทำให้เกิดผลผลิตที่ชาวนาในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์มีความต้องการที่จะใช้เป็นต้นแบบการเรียนรู้ ในการเปิดหนทางให้ชาวนาในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ มีทางเลือกทางรอดจากสภาพความทุกข์ ภาวะหนี้สิน ไปสู่การสร้างองค์กรเครือข่ายที่มีพลังในการต่อรอง มีศักยภาพในการสร้างผลผลิต และมีองค์ความรู้ที่เท่าทันต่อยุคสมัย อีกทั้งเป็นการสร้างองค์กรการเรียนรู้ที่มีชุดความรู้ในการแก้ทุกภาวะของเกษตรกรคนทำนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผล

ข้อเสนอแนะในงานวิจัย

1. ควรมีการพัฒนากลไกการจัดการความรู้ SECI เพื่อพัฒนาวงจรการเรียนรู้ของเครือข่ายโรงเรียนชาวนา ให้เกิดเป็นต้นแบบในการให้ความรู้การสร้างเครือข่ายในระดับพื้นที่ และระดับจังหวัด

2. ควรมีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรที่เป็นแกนนำในพื้นที่ เพื่อพัฒนาบุคลากรให้กลายเป็นแกนนำในการขยายผลการเรียนรู้ของเครือข่ายโรงเรียนชาวนา ในวงกว้างต่อไป

3. ควรมีการเพิ่มศักยภาพการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์ กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับพื้นที่ เพื่อเสริมพลังในการดำเนินงานและสร้างความยั่งยืนในการพัฒนากลไกการเรียนรู้ในประเด็นสาธารณะอื่นๆ โดยเฉพาะการพัฒนาความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีกลุ่มโรงเรียนชาวนาในพื้นที่

ข้อเสนอการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาปัจจัย องค์ประกอบในการเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรต้นแบบการเรียนรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์
2. ควรศึกษาการพัฒนาศักยภาพในการเข้าถึงนโยบายสาธารณะของประชากรในพื้นที่กลุ่มโรงเรียนชาวนา
3. ควรศึกษาวิธีคิดการวางแผนยุทธศาสตร์โรงเรียนชาวนา จังหวัดนครสวรรค์

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ Nakhon Sawan Rajabhat University

การจัดการความรู้เครือข่ายโรงเรียนชาวนาจังหวัดนครสวรรค์

พรรณภัทร ใจเอื้อ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

2552

(งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์)

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ Nakhon Sawan Rajabhat University